

IZVJEŠTAJ O TRGOVINI LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA 2015. GODINU

**BALKANS
ACT
NOW!**

Projekat podržava Evropska unija

MEĐUNARODNI FORUM
SOLIDARNOSTI - EMMAÜS
BOSNA I HERCEGOVINA

IZVJEŠTAJ O TRGOVINI LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI ZA 2015. GODINU

NASLOV ORIGINALA:

REPORT ON TRAFFICKING IN HUMAN BEINGS
IN 2015 IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Urednik:

Mike Dottridge

Autori:

Harisa Bačvić, diplomirani pravnik

Eneid Hasanović, magistar politologije

Zoran Pelemiš, diplomirani pravnik

Velma Pijalović, doc. dr. ekonomskih nauka

Amela Efendić

Elma Zahirović

Nedimka Bećirović, magistar prava

Izdavač:

Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS

Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Dizajn: Darko Kolesar

Prevod: Svjetlana Pavičić

Štampa: Grafičko izdavačko preduzeće „Grafika Šaran“ d.o.o.

Tiraž: 400 komada

Odricanje od odgovornosti: Ova publikacija je urađena uz pomoć Europske unije. Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost Međunarodnog foruma solidarnosti – EMMAUS i ni na koji način ne odražava stajališta Europske unije.

Sva prava pridržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i kopirati u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da se u takvoj reprodukciji navede Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS kao izvor.

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.431(497.6)“2015”(047)

IZVJEŠTAJ o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu / [autori Eneid Hasanović ... [et al.] ; [prevod sa engleskog Svjetlana Pavičić]. - Sarajevo : Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS, 2016. - 112 str. : graf. prikazi ; 21 x 21 cm

Prijevod djela: Report on trafficking in human beings in 2015 in Bosnia and Herzegovina. - Bibliografija: str. 111 ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-8118-0-8

1. Bačvić, Harisa

COBISS.BH-ID 23423750

Izvještaj o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu

Sarajevo, 2016.

SADRŽAJ

SKRAĆENICE	5
UVOD	6
A. ZAKON I DOMAĆI ZAKONSKI OKVIR ZA KRIMINALIZACIJU TRGOVINE LJUDIMA	7
A.1 POŠTIVANJE MEĐUNARODNIH STANDARDA	7
A.2 OPĆE INFORMACIJE O ISTRAGAMA I KRIVIČNOM GONJENJU	14
A.2.a. Faza istrage	14
A.2.b. Faza krivičnog gonjenja	14
A.2.c. Suđenje i presude	15
A.2.d. Statistički podaci o krivičnim gonjenjima i presudama	16
A.3 ZAŠTITA SVJEDOKA	18
B. IDENTIFIKACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	20
B.1 ZAKONSKI OKVIR	20
B.2 IDENTIFICIRANE ŽRTVE	21
B.3 SPORNA IDENTIFIKACIJA I OSOBE KOJE SU POGREŠNO IDENTIFICIRANE KAO OSOBE KOJE NISU ŽRTVE TRGOVINE	22
C. ODREDBE O ZAŠTITI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	24
C.1 ZAŠTITA SVIH ŽRTAVA	24
C.1.a. Zaštita svih žrtava, uključujući i žrtve kojima se trgovalo preko državne granice i koje su se nakon toga vratile u zemlju porijekla	28
C.2 ZAŠTITA DJECE I MALOLJETNIKA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA	28
C.2.a. Posebne mjere zaštite za djecu i maloljetnike	28
C.2.b. Zaštita djece žrtava	30
C.3 ZAŠTITA ŽRTAVA STRANACA (BORAVIŠNE DOZVOLE I POVRATAK ŽRTAVA), UKLJUČUJUĆI I DJECU	31
C.4 ZAŠTITA INSTITUCIJA ILI OSOBA KOJE PRUŽAJU PODRŠKU ŽRTVAMA	32

D. POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA	33
D.1 POMOĆ UOPŠTENO	33
D.2 POMOĆ ZA SVE ŽRTVE U SVIM KATEGORIJAMA	34
D.2.a. Sklonište i materijalna pomoć	34
D.2.b. Medicinska pomoć	35
D.2.c. Informiranost	35
D.2.d. Stručno osposobljavanje/mogućnost zarade	36
D.2.e. Drugo	36
D.3 POMOĆ I PODRŠKA DJECI ŽRTVAMA	36
D.3.a. Sklonište i materijalna pomoć	37
D.3.b. Medicinska pomoć	37
D.3.c. Obrazovanje ili stručna obuka	37
D.4. PRAVNA POMOĆ	38
D.4.a. Zakonski okvir	38
D.4.b. Pravna pomoć	38
E. NADOKNADA ŠTETE I PRAVNA SREDSTVA	40
E.1 ZAKONSKI OKVIR	40
E.2 NADOKNADA I PRAVNA SREDSTVA U PRAKSI	41
E.3 IMOVINSKOPRAVNI ZAHTJEVI	42
PREPORUKE	43
ANEKSI-	45
1. Monitoring alat za praćenje politika borbe protiv trgovine ljudima i praksa u BiH, primjer upitnika	45
2. Godišnji izvještaj za 2015. godinu o praćenju suđenja u predmetima trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela	60
3. Izvještaj o strateškoj parnici u predmetu po imovinskom zahtjevu žrtve trgovine ljudima	70
4. Studija izvodljivosti o uspostavi fonda za nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini	90

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS	Republika Srpska
BD	Brčko Distrikt BiH
KZ	Krivični zakon
KZ BiH	Krivični zakon Bosne i Hercegovine
KZ BD BiH	Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine
KZ FBiH	Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine
KZ RS	Krivični zakon Republike Srpske
VE	Vijeće Europe
ZKP BH	Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine
ZKP BD	Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH
ZKP FBiH	Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine
ZKP RS	Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske
OCD	Organizacija civilnog društva
NVO	Nevladina organizacija
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu

UVOD

Izvještaj o trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu je pripremljen u okviru regionalnog projekta „Balkans ACT (Against Crime of Trafficking) Now!” kojeg provode organizacije civilnog društva: ASTRA-akcija protiv trgovine ljudima (Srbija), Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (Bosna i Hercegovina), Otvorena vrata – La Strada (Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija), Centar za ženska prava (Crna Gora) i Međunarodno udruženje La Strada, uz podršku Europske unije. Projektom se nastoji doprinijeti demokratizaciji i procesu europskih integracija u zemljama Zapadnog Balkana kroz unapređenje okruženja za građanski aktivizam, kao i kapaciteta, posvećenosti i uticaja mreža civilnog društva u debati o ljudskim pravima i vladavini prava u kontekstu problema organiziranog kriminala, posebno trgovine ljudima.

Izvještaj je pripremljen u sklopu inicijative Međunarodnog foruma solidarnosti – EMMAUS, u okviru zajedničke regionalne akcije na razvoju sveobuhvatnog instrumenta praćenja politika borbe protiv trgovine ljudima i prakse u svim državama koje koriste sredstva IPA¹ programa. Period koji je praćen odnosi se na kalendarsku 2015. godinu, a proces praćenja je proveden u skladu sa pokazateljima baziranim na Konvenciji Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i Protokolu Ujedinjenih nacija za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, posebno ženama i djecom (Protokol iz Palermo) te u odnosu na vrijednosti koje su formulisane i promovirane kroz Balkansku deklaraciju o suzbijanju trgovine ljudima i eksploatacije ljudskih bića, koja je pripremljena u okviru projekta Balkans ACT Now.

U ovom Izvještaju su prikazana glavna zapažanja u toku procesa monitoringa, kao i podaci koji su u toku procesa monitoringa prikupljeni u vezi sa trgovinom ljudima, a na osnovu aktivnosti koje su provedene u toku realizacije projekta, te na osnovu sljedećih dokumenata: podaci prikupljeni na osnovu razvijenih indikatora za praćenje i evaluaciju; izvještaj o strateškoj parnici po imovinskopравnim zahtjevima za nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima; izvještaji o praćenju sudskih procesa (suđenja na osnovu optužnica za krivično djelo trgovine ljudima); i studija izvodljivosti za sveobuhvatan mehanizam za žrtve trgovine ljudima u BiH. Također, ovaj Izvještaj sadrži i zaključke, preporuke i prijedloge za promjene u politici, koje je pripremio nezavisni konsultant angažiran za izradu teksta i finalizaciju Izvještaja.

¹ Instrument za predpristupnu pomoć Europske unije (Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) of the European Union)

A. ZAKON I DOMAĆI ZAKONSKI OKVIR ZA KRIMINALIZACIJU TRGOVINE LJUDIMA

A.1. POŠTIVANJE MEĐUNARODNIH STANDARDA

Standard koji je ocijenjen:

Domaće zakonodavstvo nudi sveobuhvatan okvir za borbu protiv trgovine ljudima u skladu sa Konvencijom Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima ili Protokolom UN-a za suzbijanje trgovine ljudima (Protokol o trgovini ljudima).

U Bosni i Hercegovini trenutno postoje četiri pravna sistema: jedan na državnom nivou; dva na entitetskom nivou; i jedan na nivou Brčko Distrikta BiH. Dva entiteta su Federacija Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republika Srpska (RS). Svaki od četiri pravna sistema ima svoje krivično zakonodavstvo i institucije nadležne za njegovo provođenje. Može se reći da je trgovina ljudima direktno i/ili indirektno inkorporirana kao krivično djelo u sva četiri pravna sistema.

Na državnom nivou su doneseni Krivični zakon² (KZ BiH) i Zakon o krivičnom postupku³ (ZKP BiH) Bosne i Hercegovine. Na entitetskom nivou relevantni krivični zakoni su Krivični zakon⁴ (KZ FBiH) i Zakon o krivičnom postupku⁵ (ZKP FBiH) Federacije Bosne i Hercegovine i Krivični zakon (KZ RS) i Zakon o krivičnom postupku⁶ Republike Srpske (ZKP RS). I Brčko Distrikt ima svoj Krivični zakon (KZ BD) i Zakon o krivičnom postupku (ZKP BD)⁷. Drugi pravni instrumenti unutar ova četiri pravna sistema koji regulišu oblast zdravstvene zaštite, socijalne zaštite i obrazovanja, itd. nisu eksplicitno obrađeni u kontekstu trgovine ljudima, iako je

² Službeni glasnik BiH br. 3/03, izmjene i dopune objavljene u Službenom glasniku BiH br. 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 40/15.

³ Službeni glasnik BiH br. 3/03, izmjene i dopune objavljene u Službenom glasniku BiH br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09.

⁴ Službene novine FBiH br. 36/03, izmjene i dopune objavljene u Službenim novinama FBiH br. 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10.

⁵ Službene novine FBiH br. 35/03, izmjene i dopune objavljene u Službenim novinama FBiH br. 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09, 12/10, 8/13.

⁶ Službeni glasnik RS br. 49/03, izmjene i dopune objavljene u Službenom glasniku RS br. 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 01/12, 53/12, 67/13.

⁷ Službeni glasnik BD BiH br. 44/10 i 47/11, 9/13, 33/13.

na osnovu njihovih odredbi žrtvama trgovine ljudima u BiH moguće direktno ili indirektno pružiti pomoć.

Krivičnim zakonom BiH su krivičnopravnim odredbama tri člana⁸ zabranjena krivična djela koja se direktno ili indirektno mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima i zapriječena je kazna zatvora od najmanje jedne godine ili kazna dugotrajnog zatvora. Krivičnim zakonom RS-a su krivičnopravnim odredbama četiri člana⁹ zabranjena djela koja se direktno ili indirektno mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima, uz zapriječenu kaznu zatvora od šest mjeseci do 15 godina. Krivičnim zakonom FBiH je krivičnopravnim odredbama jednog člana zabranjeno djelo koja se samo indirektno može dovesti u vezu sa trgovinom ljudima – *navođenje na prostituciju* – uz zapriječenu kaznu zatvora od jedne do 15 godina.¹⁰ Relevantno je napomenuti da osim kriminalizacije navođenja, u članu 210. stav 2. eksplicitno je propisano djelo: „Ko [...] koristi silom ili prijetnjom upotrebe sile ili nanošenja veće štete drugog prisili ili obmanom navede na pružanje seksualnih usluga [...]“, s obzirom da ova odredba obuhvata najveći dio radnji izvršenja krivičnog djela trgovine ljudima u svrhu iskorištavanja prostitucije drugog lica. Međutim, činjenica da je zapriječena kazna zatvora svega godinu dana znači da krivična sankcija nije proporcionalna. Također bi vrijedilo posebno obratiti pažnju na odredbu člana 201. stav 4. s obzirom da gotovo ima efekat koji se očekuje prema međunarodnim pravnim instrumentima, ali zanemaruje da li se sredstva prisile koriste prema djeci. Propisana kazna za počinjenje krivičnog djela nad djetetom ili maloljetnikom je proporcionalnija u poređenju sa kaznom propisanom za isto krivično djelo počinjeno nad punoljetnom osobom. KZ BD u tri člana zabranjuje krivična djela koja se direktno ili indirektno mogu dovesti u vezu sa trgovinom ljudima i propisuje kaznu zatvora od najmanje šest mjeseci ili dugotrajnu kaznu zatvora¹¹.

Domaće krivično zakonodavstvo u pogledu direktne kriminalizacije krivičnog djela trgovine ljudima je u velikoj mjeri usklađeno s odredbama člana 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i odredbama člana 3. Protokola iz Palerma. Što se tiče svrha eksploatacije pobrojanih u relevantnim instrumentima¹², KZ BiH, KZ RS i KZ BD sadrže odredbe kojima su zabranjene sve

⁸ KZ BiH: član 186. „Međunarodna trgovina ljudima“, član 186a. „Organizirana međunarodna trgovina ljudima“, član 187. „Međunarodno navođenje na prostituciju“.

⁹ KZ RS: član 198. „Navođenje na prostituciju“, član 198a. „Trgovina ljudima“; član 198b. „Trgovina maloljetnim licima“ i član 198v. „Organizovanje grupe ili zločinačkog udruženja za izvršenje krivičnih djela trgovine ljudima i trgovine maloljetnim licima“.

¹⁰ KZ FBiH: član 210. „Navođenje na prostituciju“.

Napomena: Tokom finalizacije ovog Izvještaja, u junu 2016. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama krivičnog zakona FBiH kojim je kriminalizirana trgovina ljudima, Službene novine FBiH 46/16.

¹¹ KZ BD: član 207. „Navođenje na prostituciju“, član 207a. „Trgovina ljudima“, član 207b. „Organizovana trgovina ljudima“.

¹² Svrhe eksploatacije pobrojane u tim instrumentima: „eksploatacija prostitucije drugog lica ili drugi oblici seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili prakse slične ropstvu, služenje ili uklanjanje ljudskih organa“.

eksploatacijske svrhe trgovine ljudima koje su pobrojane u tim instrumentima.¹³ KZ RS¹⁴ minimalno prepoznaje sve oblike eksploatacije koje su predviđene u članu 4. Konvencije Vijeća Europe i u članu 3. Protokola iz Palermo. S obzirom da su krivična djela prisilnog sklapanja braka, prisilne sterilizacije i korištenja u oružanim snagama izričito pobrojana u zakonima nekih susjednih država kao eksploatacijske svrhe trgovine ljudima, relevantno je pomenuti da su one, kao takve, pobrojane i u KZ RS.

Što se tiče stepena usklađenosti domaćeg zakonodavstva sa Direktivom EU 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. godine o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i zaštiti njenih žrtava kojom se zamjenjuje Okvirna odluka Vijeća 2002/629/JHA, potrebno je napomenuti da su zakonima propisane sljedeće komponente i srodna krivična djela:

- a) ropstvo, služenje i odnosi slični ropstvu su pobrojani u odgovarajućim odredbama Krivičnog zakona BiH¹⁵, Krivičnog zakona RS i Krivičnog zakona BD BiH, dok se u Krivičnom zakonu FBiH trgovina ljudima eksplicitno ne spominje;
- b) korištenje prisilnog rada ili usluga, uključujući i prisiljavanje osoba na prosjačenje i na predaju kompletnog isprošenog novca trećoj osobi koja nije roditelj ni zakonski staratelj djelimično su obuhvaćeni odgovarajućim članovima KZ BiH¹⁶, KZ RS i KZ BD, dok se u KZ FBiH ne spominje trgovina ljudima;
- c) seksualno iskorištavanje, uključujući i iskorištavanje prostitucije drugog lica (npr. navođenje ili posredovanje) uvršteni su u odgovarajuće članove KZ BiH, KZ RS, KZ FBiH i KZ BD;
- d) komercijalno seksualno iskorištavanje djece je uvršteno u odgovarajuće članove KZ BiH, KZ RS, KZ BD i djelimično u KZ FBiH;
- e) prisilan brak je uvršten u odgovarajući član KZ RS, dok se prisilan brak eksplicitno ne spominje u KZ BiH i KZ BD¹⁷, dok se u KZ FBiH ne spominje trgovina ljudima;
- f) odstranjivanje organa i dijelova ljudskog tijela radi komercijalne koristi postoji u odgovarajućem članu KZ RS, dok se eksplicitno ne spominje¹⁸ u KZ BiH i KZ BD, a u KZ FBiH se ne spominje trgovina ljudima.

¹³ Član 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima: „Vrbovanje, prijevoz, premještaj, skrivanje ili prihvatanje lica, uz primjenu prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u svrhu iskorištavanja“.

¹⁴ Član 198a. KZ RS

¹⁵ Član 186. stav 2. KZ BiH

¹⁶ Član 186. stav 2. Krivičnog zakona BiH

¹⁷ Formulacija u zakonu: „..... ili u svrhu kakvog drugog iskorištavanja“

¹⁸ Formulacija u zakonu: „..... odstranjivanjem dijelova ljudskog tijela“

KZ FBiH, KZ RS i KZ BD propisuju i krivična djela radi omogućavanja krivičnog gonjenja lica odgovornih za teško ekonomsko iskorištavanje punoljetnih osoba koje ne podrazumijeva ropski odnos, ali ipak podrazumijeva visok stepen kontrole sličan služenju ili prisilnom radu. Ove odredbe su vezane za zaštitu radničkih prava, a ova krivična djela može počiniti svaka osoba koja namjerno ne poštuje zakonski okvir koji se odnosi na radnička prava te tako krši, poriče ili ograničava prava radnika.¹⁹

KZ FBiH, KZ RS i KZ BD propisuju krivična djela radi omogućavanja krivičnog gonjenja osoba odgovornih za ekonomsko iskorištavanje djece i maloljetnika (osoba koje nisu navršile 18 godina života), kada krivično djelo ne podrazumijeva ropstvo, nego neki oblik služenja ili prisilnog rada djeteta, sličan npr. „prodaji djece“ i „odnos sličan ropstvu“. Ove odredbe su povezane sa zloupotrebom i zanemarivanjem djece i maloljetnika.²⁰

Zakonski propisi koji propisuju krivično djelo trgovine ljudima ne miješaju trgovinu ljudima ili srodna djela protiv osoba sa krivičnim djelima protiv državne bezbjednosti, tj. sa krijumčarenjem migranata ili krijumčarenjem osoba. Zakonom na državnom nivou propisana su krivična djela poput krijumčarenja osoba i organiziranja grupe ljudi ili udruženja za počinjenje krivičnog djela “krijumčarenje migranata”.

Načini izvršenja djela trgovine ljudima pobrojani u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u članu 3. Protokola iz Palerma, a koji su prepoznati i u zakonima u BiH

Član 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i član 3. Protokola iz Palerma	KZ BiH (član 186. Međunarodna trgovina ljudima)	KZ FBiH	KZ RS (član 198a. Trgovina ljudima)	KZ BD (član 207a. Trgovina ljudima)
Vrbovanje	Da	U KZ FBiH ne postoji krivično djelo trgovine ljudima	Da	Da
Prijevoz	Da		Da	Da
Premještanje/prebacivanje	Da		Da	Ne
Skrivanje	Da		Da	Da
Prihvat lica	Da		Da	Da
Predaja	Da		Da	Da

¹⁹ Publikacija „Trgovina ljudima u svrhu iskorištavanja rada“, OSCE, juli 2011.

²⁰ Član 216. KZ BD, član 207. KZ RS i član 219. KZ FBiH

Sredstva izvršenja djela trgovine ljudima pobrojana u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u članu 3. Protokola iz Palerma, a koja su prepoznata i u zakonima u BiH

Član 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i član 3. Protokola iz Palerma	KZ BiH (član 186. Međunarodna trgovina ljudima)	KZ FBiH	KZ RS (član 198a. Trgovina ljudima)	KZ BD (član 207a. Trgovina ljudima)
Prijetnja ili upotreba sile	Da	U KZ FBiH ne postoji krivično djelo trgovine ljudima	Da	Da
Drugi oblici prinude	Da		Da	Da
Otmica	Da		Da	Da
Prevara	Da		Da	Da
Obmana	Da		Da	Da
Zloupotreba ovlasti ili uticaja ili položaja bespomoćnosti	Da		Da	Da
Davanje ili primanje isplata	Da		Da	Da
Davanje ili primanje drugih koristi kako bi privolio lice koje ima kontrolu nad drugim licem	Da		Da	Da

Oblici iskorištavanja žrtava trgovine ljudima koji su pobrojani u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u članu 3. Protokola iz Palerma, a koji su prepoznati i u zakonima u BiH

Član 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i član 3. Protokola iz Palerma	KZ BiH (član 186. Međunarodna trgovina ljudima)	KZ FBiH	KZ RS (član 198a. Trgovina ljudima)	KZ BD (član 207a. Trgovina ljudima)
Iskorištavanje prostitucije drugog lica	Da	U KZ FBiH ne postoji krivično djelo trgovine ljudima	Da	Da
Drugi oblici seksualnog iskorištavanja	Da		Da	Da
Prisilni rad ili usluge	Da		Da	Da
Ropstvo ili njemu sličan odnos	Da		Da	Da
Služenje	Da		Da	Da
Odstranjivanje ljudskih organa	Da		Da	Da

Krivičnim zakonima u BiH (osim KZ FBiH) je propisano da je na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja okolnost da li je punoljetna osoba koja je žrtva trgovine ljudima pristala na namjeravano iskorištavanje kada su se protiv žrtve trgovine primjenjivala sva sredstva prinude pobrojana u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u članu 3. Protokola iz Palerma.²¹

Krivičnim zakonom RS-a je u posebnom članu (čl. 198b.) propisano da odsustvo upotrebe sredstava izvršenja prema maloljetnom licu koja su pobrojana u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima i u članu 3. Protokola iz Palerma ne utiče na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima (ovo je identična odredba dva međunarodna instrumenta). Iako KZ BiH i KZ BD ne tretiraju korištenje sredstava prinude prema djetetu u posebnom članu, u njima postoje slične odredbe koje su u skladu sa međunarodnim standardima.

Prema krivičnim zakonima (osim KZ FBiH) kažnjivo je i korištenje usluga eksploatacije kada je osoba koja koristi takve usluge svjesna da je riječ o žrtvi trgovine ljudima. Prema istim zakonima, i pomaganje u izvršenju krivičnog djela trgovine ljudima također predstavlja krivično djelo. Potrebno je napomenuti da iako KZ FBiH ne prepoznaje djelo trgovine ljudima, prema članu 33. „ko drugom s umišljajem pomogne u učinjenju krivičnog djela, kaznit će se kao da ga je sam učinio, a može se i blaže kazniti“.

Prema domaćem zakonskom okviru (osim KZ FBiH), moguće je ulaziti u trag, zaplijeniti i oduzeti imovinsku korist pribavljenu izvršenjem krivičnih djela povezanih sa trgovinom ljudima.²²

Državnim zakonskim okvirom utvrđena je nadležnost za suđenje za krivična djela povezana sa trgovinom ljudima kada je krivično djelo učinjeno na teritoriji države; ili na brodu koji plovi pod njenom državnom zastavom; ili u domaćem zrakoplovu registriranom prema njenim zakonima; ili od strane njenog državljanina u stranoj državi; ili nad njenim državljaninom u stranoj državi; ili od strane osobe koja ima prebivalište na teritoriji države.

Krivična djela povezana sa trgovinom ljudima tretiraju se prema relevantnim međunarodnim ugovorima i domaćim zakonima, tj. prema Konvenciji o

²¹ Član 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima: „...uz primjenu prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem“.

²² Iako je u Federaciji BiH donesen Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom, Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine br. 7/14, izuzetak u pogledu FBiH je pomenut zato što u KZ FBiH ne postoji direktna kriminalizacija trgovine ljudima.

ekstradiciji²³ i Zakonu o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, kao krivična djela za koja se izručenje dopušta.

Prema KZ BiH i KZ BD, žrtve trgovine ljudima neće se kažnjavati (niti će se čak protiv žrtve trgovine ljudima voditi krivični postupak) za izvršenje krivičnih djela kada je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa žrtve trgovine ljudima ili kada je prisiljena da izvrši takva krivična djela. Krivični zakon RS-a ne sadrži eksplicitno ovu odredbu, dok KZ FBiH ne spominje eksplicitno trgovinu ljudima.

Domaćim zakonskim okvirom se ne propisuje da potencijalna ili pretpostavljena (moguća) žrtva trgovine ljudima koja je pritvorena (a koja nije identificirana kao žrtva trgovine ljudima ili čak kada je postojala sumnja da se radi o žrtvi trgovine ljudima) mora biti puštena iz pritvora.

Na osnovu analize, KZ RS je u najvećoj mjeri usklađen sa Konvencijom Vijeća Europe i sa Protokolom UN-a za suzbijanje trgovine ljudima, dok bi se drugi krivični zakoni u BiH mogli unaprijediti i dopuniti prije svega novim odredbama o sredstvima prinude koja počinitelji koriste radi trgovine ljudima i raznim načinima iskorištavanja žrtava trgovine ljudima. Međutim, KZ FBiH nije usklađen sa međunarodnim instrumentima, s obzirom da u zakonu ne postoji odredba kojom se direktno kriminalizira trgovina ljudima kao takva. Ova „pravna praznina“ u praksi stvara puno problema. Činjenica da trgovina ljudima zakonom nije utvrđena kao krivično djelo u najboljem slučaju znači da su trgovci ljudima u Federaciji Bosne i Hercegovine krivično gonjeni i optuženi za razna krivična djela propisana Krivičnim zakonom FBiH. Osim toga, ovakva situacija također ograničava prava žrtava trgovine ljudima prema zakonodavstvu FBiH.

Kada je trgovina ljudima propisana kao izričito krivično djelo, zakonom propisane krivične sankcije su proporcionalne i odvrćaju od počinjenja tog krivičnog djela ubuduće, posebno na državnom nivou i nivou Brčko Distrikta BiH na kojima je za određena krivična djela zakonom propisana kazna dugotrajnog zatvora.

²³ Službeni glasnik BiH – Međunarodni ugovori br. 4/2005.

A.2 OPĆE INFORMACIJE O ISTRAGAMA I KRIVIČNOM GONJENJU

Standard koji je ocijenjen u pogledu vođenja istraga, krivičnog gonjenja i suđenja u 2015. godini:

Slučajevi trgovine ljudima su krivično gonjeni i presuđeni na pravičan način, u skladu sa međunarodnim standardima krivičnog prava.

A.2.a. Faza istrage

Prikupljeni podaci o istragama u 2015. godini ukazuju da su istražitelji u predmetima trgovine ljudima vodili zakonitu i nadziranu finansijsku istragu i sprovodili naloge za konfiskaciju imovine gdje je tome bilo mjesta u 71% predmeta. U 43% predmeta su istražitelji ispitivali žrtve-svjedoke u toku „perioda refleksije“, a u 86% predmeta žrtve su se osjećale sigurnim i nisu imale osjećaj da su pod prijetnjom. U 43% predmeta je od žrtava-svjedoka traženo da daju uglavnom iste informacije tokom ponavljanih intervju sa policijskim službenicima. Prema podacima prikupljenim od ispitanika koji su odgovorili na upitnik o žrtvama trgovine ljudima koje su tek identificirane u periodu posmatranja, nije prijavljen niti jedan slučaj u kojem nije pokrenuta istraga. Osim toga, ispitanici su naveli da je istraga prekinuta zato što je žrtva kao ključni svjedok odbila da sarađuje u svega 14% slučajeva. U 3 od 7 slučajeva su novoidentificirane žrtve-svjedoci pristale da svjedoče. Prema „Izveštaju o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu“ Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, u toku 215. godine su nadležna tužilaštva donijela naredbu o provođenju 20 novih istraga protiv 30 osoba.

A.2.b. Faza krivičnog gonjenja

Tužioci su tvrdili da su u toku perioda prije početka suđenja održavani redovni kontakti sa žrtvama kako bi se osiguralo da je žrtva u potpunosti upoznata sa statusom predmeta i da je u bezbjednom i sigurnom okruženju – većina žrtava je bila smještena u sigurne kuće u kojima su osnovne potrebe žrtava ispunjene. Tužioci su adekvatno pripremili žrtve i druge svjedoke za djelotvorno svjedočenje na sudu tako što su se sa žrtvama i svjedocima pojedinačno sastajali prije početka suđenja kako bi ih poučili o sudskom procesu, objasnili im da je jedina obaveza žrtve

i svjedoka da istinito svjedoči, pregledali, bez vršenja uticaja, suštinu izjave koju će žrtve-svjedoci dati pred sudom i kako bi žrtvu-svjedoka pripremili za davanje istinitih odgovora na pitanja odbrane. Tužioci i pravni savjetnici iz nevladinog sektora su žrtve trgovine upoznali sa njihovim pravima i upravnim i sudskim procedurama. Žrtve trgovine su upoznate i sa relevantnim sudskim i upravnim postupcima. U šest od sedam slučajeva su žrtve trgovine ljudima bile upoznate sa ishodom sudskog postupka u kojem su bile žrtva ili svjedok, bez obzira na ishod suđenja (da li je sud donio osuđujuću ili oslobađajuću presudu). Od 7 slučajeva, u jednom slučaju žrtva nije bila upoznata. Podaci u vezi sa brojem slučajeva u kojima nije pokrenuto krivično gonjenje ili je krivično gonjenje obustavljeno zbog nespremnosti žrtve kao ključnog svjedoka da sarađuje nisu prikupljeni tokom istraživanja sprovedenog na osnovu razvijenih indikatora za praćenje i evaluaciju. Prema „Izveštaju o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu“ Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, tužioci su donijeli odluku o obustavljanju krivičnog gonjenja u 11 predmeta protiv 22 osobe, a u 9 predmeta su podigli optužnicu protiv ukupno 15 osoba. U dva predmeta je krivično gonjenje provedeno prema odredbama zakona kojima se propisuje krivična odgovornost pravnih osoba za direktno ili indirektno učešće u izvršenju ili pokušaj krivičnog djela trgovine ljudima.²⁴

A.2.c. Suđenje i presude

Kada se radi o izricanju djelotvornih, proporcionalnih krivičnih sankcija kojima se odvrćaju osobe od činjenja krivičnih djela ubuduće, preovladava mišljenje da u 57% predmeta to nije bio slučaj. U toku 2015. godine sudovi su izrekli 10 osuđujućih presuda i kazni protiv 14 optuženika i izrekli kazne zatvora na sedam suđenja protiv devet optuženika, a na tri suđenja četvorici optuženika izrekli su uvjetne kazne. Na jednom suđenju dva optuženika su oslobođena.²⁵

Sudovi su poštivali princip zabrane diskriminacije. Pružane su razne mjere zaštite u sudovima, kao naprimjer, zaštita žrtve-svjedoka od direktnog kontakta sa optuženikom i pripadnicima javnosti u sudnici primijenjena je u dva predmeta, zahtjev za svjedočenje putem video konferencijske veze umjesto pojavljivanja svjedoka u sudnici je odobren u jednom predmetu, žrtva svjedok je smještena u posebnu prostoriju gdje je čekala početak ročišta, čime je izbjegnuta direktan kontakt sa optuženikom ili njegovim pomagačima u jednom predmetu, a u četiri druga predmeta su primijenjene druge mjere zaštite na sudu.

²⁴ Napomena: prema mišljenju ispitanika koji su odgovorili na pitanja iz upitnika; međutim, istraživačima nisu bili na raspolaganju podaci u vezi sa gore pomenutim slučajevima.

²⁵ Prema „Izveštaju o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu“ Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima u BiH (http://www.msb.gov.ba/PDF/2015_TIP_report_local.pdf).

Također, prema podacima prikupljenim od strane osoba koje su pratile postupke, nisu svim žrtvama-svjedocima odobrene niti su svi imali mogućnost koristiti prednosti mjera zaštite na sudu. Podaci o broju žrtava koje su kažnjene zbog učestvovanja u izvršenje krivičnog djela ako je takvo njeno postupanje bilo neposredna posljedica njenog statusa podčinjenosti kontroli počinitelja trgovine ljudima ili iskorištavanja nisu bili dostupni istraživačima. Dužnosnici i političari na vlasti su u nekoliko navrata davali izjave za javnost u kojima nisu pravili razliku između trgovine ljudima i krijumčarenja migranata. Ne postoje dostupni podaci o broju trgovaca ljudima koji su osuđeni u toku dvije uzastopne kalendarske godine, dok kazna izrečena jednom osuđenom trgovcu ljudima nije u potpunosti izvršena do kraja druge kalendarske godine.

A.2.d. Statistički podaci o krivičnim gonjenjima i presudama

Vrlo je teško obezbijediti podatke o broju predmeta trgovine ljudima, s obzirom da statistika u oblasti krivične pravde u BiH ne pruža pouzdane podatke o gonjenju za krivična djela, uključujući i krivična djela povezana sa trgovinom ljudima. Glavna prepreka je vrlo složena organizacija pravosudnog sistema u kojoj nije moguće prikupiti, analizirati i objaviti jedinstvene statističke podatke o krivičnim djelima za sva tužilaštva, sudove i policijske agencije. Nedostatak pouzdanog izvora podataka čini gotovo nemogućim doći do pouzdanih podataka o broju slučajeva trgovine ljudima, vrsti rada ili usluga zbog kojih se ljudima trgovalo, broju osumnjičenih i posebno o broju žrtava, te da li se radilo o trgovini ljudima u zemlji ili prekograničnoj trgovini ljudima. Prema „Izveštaju o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2015. godinu“ Državnog koordinатора za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, nadležna tužilaštva u Bosni i Hercegovini su u 2015. godini donijela naredbu o provođenju 20 istraga protiv 30 osoba osumnjičenih za krivično djelo trgovine ljudima i krivična djela povezana s trgovinom ljudima. U devet predmeta je optužnica podignuta protiv ukupno 15 osoba. U toku 2015. godine nadležni sudovi su izrekli 10 osuđujućih presuda i kazni protiv 14 optuženika i izrekli kazne zatvora na sedam suđenja protiv devet optuženika, a na tri suđenja četvorici optuženika su izrekli uvjetne kazne. Na jednom suđenju je sud dva optuženika oslobodio optužbi.

Za krivično djelo kažnjivo prema članu 186. KZ BiH (Međunarodna trgovina ljudima), Tužilaštvo BiH je donijelo naredbu o provođenju istrage protiv dva osumnjičenika, podiglo optužnicu protiv jedne osobe i obustavilo četiri istrage protiv 12 osumnjičenika. Za krivično djelo kažnjivo prema članu 187. KZ BiH (Međunarodno navođenje na prostituciju), Tužilaštvo BiH je obustavilo jednu istragu protiv tri osumnjičenika. U izvještajnom periodu (2015.) Sud Bosne i

Hercegovine nije izrekao niti jednu kaznu zatvora. U skladu sa članom 250. (Organizirani kriminal) u vezi sa članom 186. KZ BiH (Međunarodna trgovina ljudima), tužiocima je dostavljena jedna prijava protiv tri osumnjičenika, a Tužilaštvo se oglasilo nenadležnim za postupanje po drugoj prijavi također protiv tri osumnjičenika. U vezi sa odredbama navedenih članova zakona, Tužilaštvo je sklopilo sporazum o priznanju krivice sa četiri osumnjičenika.

U Federaciji Bosne i Hercegovine, za krivično djelo „Navođenje na prostituciju“, prema članu 210. KZ FBiH, Tužilaštvo je donijelo naredbu o provođenju pet istraga protiv osam osoba, dok su dvije istrage protiv dva osumnjičenika obustavljene. Podignute su tri optužnice protiv pet osoba. Za krivična djela propisana u Glavi XIX KZ FBiH (Krivična djela protiv spolne slobode i morala), sud je izrekao šest osuđujućih presuda protiv osam optuženika. Prema članu 211. KZ BiH (Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije), tužioci su donijeli naredbu o provođenju četiri istrage protiv pet osumnjičenika. U postupcima vođenim po tri optužnice protiv četiri osobe, izrečene su dvije osuđujuće presude protiv tri optuženika.

U Republici Srpskoj, za krivično djelo propisano u članu 198a. (Trgovina ljudima) i članu 198b. (Trgovina maloljetnim licima) KZ RS, nadležna tužilaštva su donijela naredbu o provođenju dvije istrage protiv pet osumnjičenika. Neke istrage su obustavljene. Podignuta je jedna optužnica protiv dvije osobe i izrečena je jedna osuđujuća presuda protiv dva optuženika. Za krivično djelo iskorištavanja djece i maloljetnih lica za pornografiju (prema članu 199. KZ RS), jedna osoba je osuđena, dok je jedna osoba oslobođena optužbi. Za krivično djelo proizvodnje i prikazivanja dječije pornografije prema članu 200. KZ RS, tužioci su donijeli naredbu o provođenju sedam istraga protiv sedam osumnjičenika.

Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH je donijelo naredbu o provođenju istrage protiv tri osobe zbog sumnje da su počinile krivično djelo trgovine ljudima kažnjivo prema članu 207a. i obustavilo istragu protiv jednog osumnjičenika. Podignuta je jedna optužnica protiv dvije osobe i jedan optuženik je oslobođen optužbe.

Iako zvanični podaci Odjela za borbu protiv trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini pokazuju povećanje broja žrtava u periodu 2011., 2012. i 2013. godina, nakon čega dolazi do pada broja žrtava u 2014. godini, u izvještaju Koordinatora se navodi da je smanjenje broja žrtava vjerovatno posljedica činjenice da mnoge žrtve državni organi nisu „primijetili“ ni identificirali.²⁶

²⁶ Ibid.

U toku faze istrage, primjećen je određeni broj nedostataka koje je neophodno ispraviti. U mnogim slučajevima istražni organi nisu poštivali period refleksije i policijski službenici su žrtve ispitivali prije isteka tog perioda, osim što su žrtve iznova ispitivane po nekoliko puta, što je kod njih produbilo traumu ili bojazan. U toku faze istrage, jasno je da je procedura prilagođena potrebama žrtava i da se žrtavama daju neophodne garancije za ostvarenje njihovih zakonskih prava. Međutim, krivične sankcije koje su sudovi izrekli u većini slučajeva nisu bile djelotvorne, proporcionalne niti su ispunile svrhu odvraćanja od činjenja krivičnih djela. Također ni zaštita svjedoka-žrtava nije uvijek pravilno provedena, što je vjerovatno razlog zbog kojeg žrtve ponekad odbijaju da sarađuju sa nadležnim organima.

A.3 ZAŠTITA SVJEDOKA

Standard koji je ocijenjen:

Tužioci i sudije su razumjeli i, kada je to bilo neophodno, primijenili odredbe radi zaštite ugroženih žrtava i svjedoka prije, u toku i nakon suđenja, kao što je to propisano domaćim zakonom i kao što proizilazi iz obaveza nastalih ratifikacijom sporazuma i prihvaćene međunarodne tužilačke i sudske dobre prakse.

Zaštita svjedoka i žrtava u Bosni i Hercegovini regulirana je Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, te Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima. Nadležni sud može odrediti primjenu posebnih mjera zaštite prilagođene potrebama žrtava i svjedoka u toku krivičnog postupka, a među takvim mjerama su omogućavanje svjedoku da svjedoči putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka (što znači da se žrtva ili svjedok ne pojavljuju u sudnici), udaljavanje optuženog iz sudnice za vrijeme svjedočenja svjedoka, mjere zaštite identiteta svjedoka i posebna procedura saslušanja zaštićenog svjedoka. Pomenutim zakonom je također omogućeno i korištenje snimljenog iskaza svjedoka.

Zakon i pravila o zaštiti svjedoka nisu primijenjeni na zadovoljavajući način. Zbog toga su trgovci ljudima često zastrašivali žrtve-svjedoke koji su ponekad zbog toga odbijali da svjedoče. Prema podacima prikupljenim u procesu praćenja toka suđenja, primijećene su određene mjere zaštite lične sigurnosti

svjedoka. Međutim, jasno je da su se raspoložive mjere mogle i trebale koristiti češće. To bi bilo lakše kada bi zakonski postupci bili još više usklađeni sa relevantnim međunarodnim propisima u cilju pružanja veće zaštite žrtavama. Što se tiče načina na koje su žrtve ispitivane na sudu, posebno zabrinjava to što sudovi i dalje dozvoljavaju sučeljavanje žrtava i osoba optuženih za trgovinu ljudima (osoba koje su prema navodima iz optužnice žrtvama trgovali), uprkos zastrašujućim i potencijalno štetnim posljedicama po žrtve. U praksi sudovi nemaju na raspolaganju svu tehničku opremu koja bi omogućila saslušanje žrtava-svjedoka putem audio-vizuelne tehnologije ili slične tehničke opreme. Korištenje raspoloživih mjera zaštite žrtve i/ili odbrane najboljih interesa žrtve uveliko zavisi od tužioca, njegove obazrivosti, sposobnosti i vještina da koristi sve opcije prema krivičnim zakonima. Sudije u toku suđenja imaju ključnu ulogu u zaštiti žrtava od neprimjerenih i irelevantnih pitanja, ali oni ne obavljaju ovu ulogu onako kako bi trebali. Zbog toga postoji potreba za najveći dio pravosuđa da se dodatno upozna sa svojim dužnostima i metodama koje može koristiti da bi spriječilo sekundarnu viktimizaciju žrtava trgovine ljudima (i drugih žrtava) u toku sudskog postupka.²⁷

²⁷ Godišnji izvještaj za 2014. godinu o praćenju suđenja u predmetima trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela, MFS-EMMAUS i Godišnji izvještaj za 2015. godinu o praćenju suđenja u predmetima trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela, MFS-EMMAUS

B. IDENTIFIKACIJA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

B.1. ZAKONSKI OKVIR

Identifikacija žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine regulirana je Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine. Prema članu 4. Pravila, svaka institucija, NVO, fizička ili pravna osoba koja sumnja da je određena osoba žrtva trgovine ljudima treba odmah o tome obavijestiti Državnu agenciju za istrage i zaštitu (SIPA) i nadležno tužilaštvo. O tome se također mogu obavijestiti i tužilaštva ili policijske uprave u entitetima ili Brčko Distriktu BiH. Nadalje, član 4. Pravila ukazuje na mogućnost da se žrtve trgovine ljudima same prijave. Procedura identifikacije žrtava državljana Bosne i Hercegovine bazirana je na informacijama koje su prikupili nadležni organi (policija i tužilaštvo) i kroz „dobrovoljni intervju“ sa mogućom žrtvom trgovine ljudima. U slučaju da se radi o djeci i maloljetnicima, intervju se obavlja u prisustvu roditelja, zakonskog staratelja ili predstavnika centra za socijalni rad koji štiti interese djeteta. Formalnu identifikaciju žrtve trgovine ljudima, u smislu krivičnopravne definicije, obavljaju nadležno tužilaštvo, SIPA ili sud, kada postoji dovoljno elemenata za pokretanje krivičnog postupka za trgovinu ljudima.

Identifikacija stranih žrtava trgovine ljudima je regulirana Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Glavna institucija koja vrši identifikaciju takvih žrtava je Ministarstvo sigurnosti BiH. Službenik Ministarstva sigurnosti BiH/Službe za strance treba obaviti intervju sa mogućom žrtvom da bi provjerio indikatore i potvrdio da se zaista radi o žrtvi trgovine ljudima.

Imajući sve to na umu, čini se da zakonski okvir omogućava brzu i efikasnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima. Međutim, s obzirom na činjenicu da u KZ FBiH nije eksplicitno kriminalizirano djelo trgovine ljudima, jasno je da odredbe pozitivnog zakonskog okvira nisu dovoljne i da još uvijek postoji potreba za usklađivanjem zakonskog okvira sa međunarodnim instrumentima.

B.2. IDENTIFICIRANE ŽRTVE

Standard koji je ocijenjen:

Zakonski okvir je odgovarajući u smislu osiguranja brze i tačne identifikacije žrtava trgovine ljudima.

i

Žrtve trgovine ljudima su brzo i tačno identificirane.

Procedure identifikacije žrtava trgovine ljudima su poštivali policija i drugi organi za provođenje zakona. Organizacije civilnog društva/nevladine organizacije specijalizirane za borbu protiv trgovine ljudima doprinijele su identifikaciji žrtava. U toku izvještajnog perioda, ukupan broj osoba koje su nadležni organi identificirali kao pretpostavljene ili potencijalne žrtve (identifikacija na osnovu „razumne sumnje“) iznosi 35, od čega 18 punoljetnih osoba (5 muškaraca i 13 žena) i 17 djece/maloljetnih lica (3 muška i 14 ženskih lica), od kojih su svi državljani BiH. Među njima nije bilo stranaca.

Ukupan broj	35		
Odrasli	18	Djeca/maloljetnici	17
Muškarci	5	Muški	3
Žene	13	Ženski	14
Zemlja porijekla		Zemlja porijekla	
BiH	18	BiH	17
Strani državljani	0	Strani državljani	0

Od ukupno 35 žrtava, 11 je prema Izvještaju bilo podvrgnuto (ili je postojala namjera da se podvrgnu) određenom obliku seksualnog iskorištavanja, dok je preostalih 24 prema Izvještaju bilo podvrgnuto neseksualnim oblicima iskorištavanja. Prema podacima prikupljenim od strane osoba koje su pratile postupke, samo-identifikacija je bila prisutna u 56% slučajeva. Inspektori rada koji su nadležni za otkrivanje nelegalnih praksi iskorištavanja rada su, prema navodima, istražili najmanje jedan slučaj u nezaštićenom sektoru ekonomije, uključujući i sektore u zemlji u kojima pronalaze migrantice i migrante, ali je preovladavajuće mišljenje u zemlji da se takve istrage provode vrlo rijetko.

Što se tiče slučajeva koji se odnose na pripadnike manjina, 44% ispitanika smatra da manjine, kao što su Romi, ne nailaze na dodatne poteškoće prilikom identifikacije ili ostvarivanja prava na pomoć, dok se ostali ispitanici (56%) s tim ne slažu. Međutim, razlika je očiglednija u pogledu odgovora vezanih za LGBT populaciju koja, prema mišljenju svega 28% ispitanika, ne nailazi na dodatne poteškoće prilikom identifikacije ili ostvarivanja prava na pomoć (u poređenju sa drugim osobama koje su identificirane, a koje ne pripadaju LGBT populaciji).

Iako je broj identificiranih/zvanično priznatih žrtava trgovine ljudima, prema zvaničnim podacima, u opadanju, gore pomenuti podaci ukazuju na to da službena lica nisu dovoljno obučena/educirana za prepoznavanje indikatora prema kojima je neka osoba potencijalna žrtva. Ovakav zaključak dodatno potkrepljuje veliki broj žrtava koje su same za sebe rekle da su žrtve, umjesto da su ih nadležne institucije kroz svoje procedure identificirale kao takve. Zabrinjavajuće je to što inspektori rada, prema mišljenju većine ispitanika, rijetko istražuju nelegalne prakse iskorištavanja rada, što u praksi dovodi do toga da veliki broj žrtava ne bude identificiran i ostaje nezaštićen. Također je važno napomenuti da pripadnici manjina nailaze na dodatne poteškoće prilikom identifikacije.

B.3. SPORNA IDENTIFIKACIJA I OSOBE KOJE SU POGREŠNO IDENTIFICIRANE KAO OSOBE KOJE NISU ŽRTVE TRGOVINE

Organizacijama civilnog društva koje pružaju podršku žrtvama trgovine ljudima nije bila poznata niti jedna osoba za koju su smatrali da je žrtva trgovine, ali koja u toku izvještajnog perioda nije identificirana kao žrtva trgovine ljudima od strane relevantnih nadležnih organa. Kada se radi o krivičnom gonjenju seksualnih radnika/radnica zbog prostitucije (ili srodnih djela), 61% ispitanika sa kojima su provedene konsultacije navelo je da nisu postojali dokazi koji potkrepljuju sumnju da se radilo o žrtvama trgovine ljudima ili da ih nadležni organi nisu uspjeli identificirati kao žrtve, dok je 39% ispitanika dalo drugačiji odgovor. Slučajevi pogrešne identifikacije su rijetki, a kada se dogode, odmah se greška uočava i ispravlja. Službena lica koja su nadležna za provjeru neregularnih migranata (uključujući i službena lica nadležna za zaštitu izbjeglica ili postupanje po zahtjevima za azil) prošla su najmanje jednu obuku na temu trgovine ljudima. Dio ili svi zaposleni u konzularnim uredima BiH u inostranstvu prošli su kroz obuku na temu trgovine ljudima i/ili su pokazali da su upoznati sa procedurama identifikacije i upućivanja i u zemlji u kojoj su na misiji i u svojoj zemlji, ali, prema

mišljenju ispitanika, gotovo polovina zaposlenih u konzularnim uredima nije prošla obuku ili nije upoznata sa relevantnim procedurama.

Postojeći sistem identifikacije žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini nije dovoljno djelotvoran, s obzirom da postoji rizik da će se izostaviti one osobe koje ne žele sarađivati sa nadležnim organima niti sudjelovati u krivičnom postupku protiv osoba optuženih za trgovinu ljudima. Identifikacija u velikoj mjeri zavisi od ispravne kvalifikacije slučaja od strane policije i tužioca na nivou na kojem je djelo otkiveno (kantonalni, entitetski ili državni nivo). Kada djelo trgovine ljudima nije kvalificirano kao takvo i kada se krivično goni kao neko drugo djelo, žrtve trgovine nisu bile identificirane. Osim toga, nevladinim organizacijama, ako je i data bilo kakva uloga u identifikaciji žrtava trgovine ljudima, ona je neznatna, bez obzira na njihovo veliko iskustvo i znanje koje su stekli radeći sa žrtvama trgovine ljudima.

C. ODREDBE O ZAŠTITI ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

C.1. ZAŠTITA SVIH ŽRTAVA

Standardi koji su ocjenjivani:

Zakonski okvir pruža žrtvama trgovine ljudima zaštitu i podršku, to jeste, žrtvama transnacionalnog kriminala, žrtvama kojima se trgovalo unutar granica zemlje i žrtvama koje se vraćaju u zemlju porijekla, uključujući i pravo na pravna sredstva.

i

Zakonski okvir propisuje posebno za žrtve odgovarajuću zaštitu od eventualne odmazde i zastrašivanja u toku i nakon istrage i krivičnog gonjenja počinitelja.

i

Žrtve trgovine ljudima (potencijalne/pretpostavljene i zvanično priznate) su adekvatno zaštićene i pružena im je adekvatna pomoć u periodu posmatranja.

U krivičnom zakonodavstvu BiH ne postoji jasna definicija pojma „žrtva“, „pretpostavljena žrtva“, „potencijalna žrtva“ ili „osoba za koju se sumnja da je žrtva“ trgovine ljudima. Pojam „žrtva trgovine ljudima“ je definiran u podzakonskom aktu Pravilniku o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima kao i u Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH.

Definicija „potencijalne žrtve“ postoji u Smjernicama za postupanje regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima, Priručniku za direktnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini, Smjernicama o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima, Smjernicama za

postupanje centara za mentalno zdravlje sa žrtvama trgovine ljudima i Priručniku o zaštiti žrtava trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Standard koji je ocijenjen u pogledu zaštite privatnosti žrtava trgovine ljudima:

Lični podaci o potencijalnim/pretpostavljenim ili zvanično priznatim žrtvama trgovine ljudima su pohranjeni i koriste se u skladu sa uvjetima iz Konvencije Vijeća Europe za zaštitu osoba u pogledu automatske obrade podataka koji se na njih odnose (1981.).

Zakonski okvir osigurava zaštitu identiteta žrtava od objavljivanja u javnost. Generalno, prikupljanje ličnih podataka mora biti u skladu sa određenim standardima na osnovu Direktive EU o zaštiti podataka i Konvencije Vijeća Europe br. 108: žrtve trebaju biti upoznate s tim ko/koji organ prikuplja njihove lične podatke; njihovi lični podaci se ne smiju javno objaviti niti dostaviti drugim stranama bez njihovog slobodnog pristanka koji daju na osnovu predloženih informacija; lični podaci se skupljaju samo u određene, eksplicitne i opravdane svrhe u okviru zadataka nadležnog tijela; lični podaci se obrađuju samo u istu svrhu u koju su prikupljeni; obrada tih podataka mora imati zakonsku osnovu i biti adekvatna, relevantna i ne smije prelaziti okvire cilja zbog kojeg su prikupljeni; lični podaci se brišu ili postaju anonimni kada više nisu potrebni za svrhu za koju su prikupljeni. Pravilima o domaćim žrtvama regulisano je pitanje povjerljivosti u članu 3. stav 2. i 5. (Osnovni operativni principi).²⁸ Odredbe o zaštiti ličnih podataka stranih žrtava se nalaze u Pravilniku o stranim žrtvama. Članom 3. o zaštiti privatnosti i identiteta žrtava trgovine ljudima regulirana je zaštita privatnog života i ličnih podataka.²⁹

Evidentno je da je žrtvama trgovine ljudima potrebna pravna pomoć kako bi se mogle adekvatno upoznati sa svojim pravima i dužnostima, rokovima, eventualnim taksama, itd. ali se ovo pravo ne koristi u građanskoj parnici, iako je propisano u odredbama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći RS-a i u nekoliko kantonalnih zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u FBiH. Besplatnu pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima za sada pružaju samo nevladine organizacije.

²⁸ (...) (2) Zaštita privatnosti je profesionalni standard kojim se osigurava povjerenje i privatnost klijenta, povjerljivost procesa i, ako je potrebno, privremena ili trajna zaštita identiteta žrtve ili žrtve-svjedoka.

(...) (5) Povjerljivost se osigurava označavanjem informacija kao tajnih ili povjerljivih, što odmah obavezuje sve nadležne institucije u BiH da ih čuvaju kao tajne ili povjerljive bez obzira na način na koji su došli do tih informacija.

²⁹ (1) Da bi se zaštitila privatnost i identitet žrtve trgovine u svim postupcima, obavezna je primjena principa povjerljivosti.

(2) Radi zaštite identiteta žrtve trgovine, Ministarstvo sigurnosti će uspostaviti registar ličnih podataka o žrtvama trgovine ljudima koji će biti usklađen sa zakonima i drugim propisima koji se odnose na zaštitu ličnih podataka i biće dostupan osobama ovlaštenim da koriste te podatke.

Ovakva situacija izlaže žrtve finansijskim izdacima (troškovi pravnog zastupanja, troškovi postupka, itd.) i (re)viktimizaciji – s obzirom da teret dokazivanja leži na tužiocu. Čak i u slučaju pozitivne sudske odluke za žrtvu, pitanje izvršenja odluke predstavlja veliki problem. Zakonima o radu u BiH regulirani su samo radnopravni odnosi između poslodavca i zaposlenog. U slučajevima u kojima ne postoji službeni pisani ugovor, kada je rad stoga neformalan ili nelegalan, žrtva kojom se trgovalo radi radne eksploatacije bi teoretski mogla pokrenuti građansku parnicu radi utvrđivanja da li je postojao radnopravni odnos. Tek nakon što sud utvrdi postojanje radnopravnog odnosa, žrtva može tražiti prava koja proizilaze iz takvog odnosa (naprimjer, neisplaćene plate, doprinosi za socijalno osiguranje, itd.). U praksi to znači da žrtva prvo treba podnijeti dokaz o postojanju radnopravnog odnosa i tek na osnovu utvrđenog radnopravnog odnosa sud bi mogao zaštititi radnička prava, s tim da radnik još uvijek nosi teret dokazivanja stvarne povrede radnopravnog odnosa i proistekle štete. U stvarnosti, ne samo da bi bilo teško provesti ovakav postupak, nego je i vrlo nevjerovatno da bi se bilo koja žrtva trgovine ljudima upustila u takav postupak.

Ako se za neku osobu pretpostavlja da je žrtva trgovine ljudima, njen smještaj u sklonište koje ima odobrenje za rad daje joj status zaštićene osobe u toku perioda oporavka i refleksije u trajanju od 30 dana od dana prijema u sklonište. Tokom tog perioda, ona treba odlučiti da li će sarađivati sa nadležnim organima, izvan uticaja počinitelja i na osnovu tačnih informacija. Period oporavka i refleksije se spominje samo u Pravilniku za strane žrtve³⁰, što podrazumijeva da ovaj period nije posebno propisan i za domaće žrtve. Međutim, iako nije propisan zakonima i propisima, period refleksije se primjenjuje i na domaće i na strane žrtve, u skladu sa smjernicama i priručnicima za profesionalna lica koji su dio nacionalnog referalnog mehanizma.

Relevantne institucije, kao što su Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, tužilaštva, policija, centri za socijalni rad, koji vrše identifikaciju žrtava, odlučuju o upućivanju žrtve u sklonište. U toku perioda refleksije, u skloništu ili nekoj drugoj vrsti smještaja, žrtve imaju pristup socijalnoj, psihološkoj i medicinskoj pomoći. Prema Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana BiH, domaćim žrtvama trgovine ljudima se također pruža i jednokratna finansijska pomoć.

Zaštita svjedoka i žrtava u Bosni i Hercegovini je regulirana Zakonom o zaštiti

³⁰ Član 10. stav 1.:

(2) Osobi za koju se pretpostavlja da je žrtva trgovine, smještaj u sklonište garantira status zaštićene osobe u periodu od 30 dana od dana prijema u sklonište, koji će se smatrati periodom oporavka i refleksije, a u kojem bez uticaja počinitelja krivičnih djela i na osnovu tačnih informacija on/ona treba odlučiti o tome da li će sarađivati sa nadležnim organima u toku istrage i krivičnog gonjenja za krivično djelo trgovine ljudima.

svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka i Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, kao i Pravilnikom o zaštiti stranih žrtava trgovine ljudima. Nadležni sud može odrediti posebne mjere zaštite prilagođene potrebama žrtava i svjedoka u krivičnom postupku, koje eventualno mogu obuhvatiti svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka, kada nije potrebno pojavljivanje žrtve-svjedoka u sudnici, udaljavanje optuženog iz sudnice za vrijeme svjedočenja žrtve-svjedoka, mjere zaštite identiteta svjedoka i poseban postupak saslušanja zaštićenog svjedoka. Isti zakon omogućava i korištenje snimljenog iskaza žrtve-svjedoka.

Međutim, zakon se ne provodi u zadovoljavajućoj mjeri, zbog čega osobe optužene za trgovinu ljudima često zastrašuju žrtve koje zbog toga odbijaju da svjedoče.

Zakonski okvir u BiH generalno svim žrtvama trgovine ljudima (tj. žrtvama transnacionalnog kriminala, žrtvama kojima se trgovalo u zemlji i žrtvama koje se vraćaju u zemlju porijekla) pruža zaštitu i podršku. Zaštita privatnosti (korištenje ličnih podataka žrtve) se poštuje u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku i zakonskim odredbama koje nalažu poštivanje podataka o žrtvi u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku. Žrtve mogu istaknuti imovinskopравни zahtjev u toku krivičnog postupka ili pokrenuti građansku parnicu radi ostvarenja imovinskopavnog zahtjeva, ali ti postupci ne daju dovoljno garancija da će žrtva biti u mogućnosti ostvariti svoje pravo na nadoknadu štete, imajući na umu činjenicu da prema odredbama Zakona o krivičnom postupku, zaštita žrtve zavisi od postupajućeg tužioca, a u građanskoj parnici ostvarenje prava zavisi od toga da li će žrtva angažirati pravnog zastupnika koji će zastupati njen (ili njegov) tužbeni zahtjev pred nadležnim sudom pred kojim se vodi građanska parnica, zatim od finansijskih mogućnosti pravovremenog pokrivanja troškova neophodnih za dokazivanje tužbenog zahtjeva u meritumu i traženog iznosa nematerijalne štete. Pravila građanskog postupka su rigidna i žrtvama bilo kojeg krivičnog djela ne omogućavaju lakši pristup postupcima obeštećenja. Pravna pomoć za žrtve se obično pruža kroz nevladin sektor i nema zakonskih propisa kojima bi se regulirala pravna pomoć u postupcima po tužbenim zahtjevima. Imajući to na umu, jasno je da je pristup pravnim sredstvima za žrtve ograničen i da je potrebno dopuniti zakonski okvir.

Zakonski okvir propisuje odgovarajuću zaštitu od potencijalne odmazde i zastrašivanja u toku i nakon istrage i krivičnog gonjenja počinitelja posebno za žrtve. Međutim, raspoložive mjere bi se trebale koristiti češće i pravni postupci bi trebali biti dodatno usklađeni sa relevantnim međunarodnim propisima u cilju veće zaštite sigurnosti žrtava.

C.1.a. Zaštita svih žrtava, uključujući i žrtve kojima se trgovalo preko državne granice i koje su se nakon toga vratile u zemlju porijekla

Postojao je barem jedan slučaj u kojem je osobi kojom se trgovalo ponuđena zaštita u fazi istrage pokrenute na osnovu sumnje da se radilo o trgovini ljudima, i to smještaj u sklonište koje osiguravaju naoružani čuvari ili promjenu identiteta. Što se tiče broja žrtava koje primaju pomoć i na koje se primjenjuju mjere zaštite nakon okončanja sudskog postupka u kojem su svjedočile, 36% ispitanika smatra da nema takvih slučajeva, dok 64% procjenjuje da je između jedne i 10 žrtava primilo takvu pomoć ili zaštitu. Za najmanje jednu žrtvu je rečeno da je bila pod nekim oblikom zaštite bez obzira što je odbijala da sarađuje sa policijom ili službenicima drugih organa za provođenje zakona (tj. odbijala je da pruži informacije ili dokaze u fazi krivičnog gonjenja) i da zaštita nije ukinuta zbog toga, iako nije jasno koji je oblik zaštite pružen. Rezultati analize prikupljenih podataka pokazuju da se žrtve osjećaju sigurnije nakon što im se pomoć pruža 12 mjeseci, nego nakon 6 mjeseci pomoći (73% žrtava u poređenju sa 64% žrtava). U 73% slučajeva, žrtvama je službeno pružena mjera zaštite u toku krivičnog postupka. Veliki broj ispitanika (73%) je izjavio da niti jednoj žrtvi trgovine ljudima nisu pružene mjere fizičke zaštite, preseljenja ili promjene identiteta, dok je 27% izjavilo da im je poznato da su takve mjere preduzete. Među ispitanicima, 36% je izjavilo da je najmanje jedna žrtva bila podvrgnuta zastrašivanju ili zlostavljanju tokom sudskog postupka. Potencijalne (pretpostavljene) ili zvanično priznate žrtve su imale na raspolaganju najmanje 30 dana za opravak i refleksiju u 55% slučajeva, dok 36% žrtava trgovine nije prošlo kroz period oporavka i refleksije. Gotovo isti postotak važi i za potencijalne (pretpostavljene) žrtve kojima je pružena pomoć pri fizičkom, psihološkom i socijalnom oporavku u toku perioda oporavka i refleksije koji im je omogućen.

U toku izvještajnog perioda u BiH nije bilo izvještaja o povratku stranih žrtava trgovine ljudima iz BiH u zemlju porijekla.

C.2. ZAŠTITA DJECE I MALOLJETNIKA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA

C.2.a. Posebne mjere zaštite za djecu i maloljetnike

Prema definiciji iz materijalnog krivičnog zakona FBiH (član 2. stav 9. i 10. KZ FBiH), dijete je definirano kao osoba koja nije navršila 14 godina života, a maloljetnik je osoba koja nije navršila 18 godina života. Međutim, u FBiH je u januaru 2014. godine donesen novi Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i

maloljetnicima u krivičnom postupku³¹, koji je stupio na snagu u februaru 2015. godine, godinu dana nakon što je donesen, i u njemu je dijete definirano (u skladu sa međunarodnim standardima) kao osoba koja nije navršila 18 godina života. U Republici Srpskoj i Brčko Distriktu se primjenjuju zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku od 2011. odnosno 2012. godine, posebno kada se radi o djeci i maloljetnicima koji su žrtve ili žrtve-svjedoci teških krivičnih djela. Prema ovim zakonima, u slučajevima u kojima su dijete ili maloljetnik oštećenik, postupak pred sudom vodi sudija za maloljetnike ili sudija koji ima posebna znanja. Centri za edukaciju sudija i tužilaca provode specijaliziranu obuku za sudije i tužioce na temu postupanja u slučajevima maloljetničke delikvencije, kao i zaštite djece/maloljetnika žrtava/oštećenih strana. Stoga, u postupcima za sva krivična djela, u svim predmetima u kojima se dijete ili maloljetnik pojavljuje kao oštećenik, sudije i tužioci moraju biti specijalizirani i certificirani od strane centara za edukaciju sudija i tužilaca da bi mogli postupati u takvim predmetima. Princip da je „najbolji interes djeteta“ od primarne važnosti u svim radnjama (i odlukama) koje se odnose na djecu je prihvaćen u domaćim zakonima i zvanično integriran u državne procedure i smjernice za zaštitu i pružanje pomoći djeci žrtvama trgovine ljudima. Prema Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, kada se radi o djeci, potencijalnim³² žrtvama trgovine ljudima, intervju se treba voditi u prisustvu roditelja, zakonskog staratelja ili predstavnika centra za socijalni rad koji će štiti interese djeteta. Ipak, iz Pravila nije jasno ko je nadležan za vođenje intervjua i da li postoje smjernice u pogledu procedure koju je potrebno primijeniti.

Prema Zakonu o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, djeca se smatraju ugroženim svjedocima. Zbog toga imaju pravo na povećanu zaštitu. Djeca se ne mogu ispitivati više od dva puta u toku kompletne istrage u određenom predmetu i ne smiju biti izložena direktnom kontaktu sa osumnjičenim počiniteljima. Nadalje, djeca mogu dati iskaz samo u prisustvu roditelja ili zakonskog staratelja i dječijeg psihologa. Njihovi iskazi se snimaju da bi se izbjeglo ispitivanje djeteta više od jedanput. U toku sudskog postupka, sudija može dio sjednice zavoriti za javnost, ako je to u najboljem interesu djeteta, na zahtjev tužioca ili zastupnika žrtve/svjedoka.

Prema Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilniku o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, obaveza je države da žrtvama trgovine ljudima obezbijedi zaštitu. Ovi propisi se primjenjuju na cijeloj teritoriji BiH. Međutim, većinu pravne

³¹ Službene novine FBiH, broj 13/14

³² To jeste, djeca za koju policija i drugi službenici sumnjaju da bi mogla biti žrtve ili „potencijalne/pretpostavljene“ žrtve.

pomoći žrtvama trgovine ljudima pružaju organizacije civilnog društva koje djelimično finansiraju međunarodne organizacije i djelimično se finansiraju i iz budžeta domaćih institucija.

U svjetlu prikupljenih dokaza, osobe koje su pratile postupke su zaključile da zakonski okvir u BiH omogućava identifikaciju djece žrtava trgovine ljudima, njihovu zaštitu i podršku potpuno u skladu sa principom „najboljeg interesa djeteta“.

C.2.b. Zaštita djece žrtava

Kada se radi o zaštiti djece žrtava trgovine ljudima (potencijalnih i/ili zvanično priznatih), adekvatna zaštita i pomoć su pružani u toku 2015. godine. Oko 45% ispitanika je izjavilo da su djeci bez pratnje roditelja ili staratelja (i državljana BiH i stranaca koji su identificirani kao žrtve trgovine ljudima) službeno imenovani staratelji ili zakonski zastupnici u roku od mjesec dana od njihove identifikacije kao potencijalnih žrtava.

Situacija je slična i u pogledu djece bez pratnje roditelja ili staratelja koja su državljani BiH i koja su identificirana kao žrtve trgovine ljudima (tj. interne trgovine ili kao djeca koja su se vratila iz strane zemlje), a čije porodice nisu pronađene u razumnom roku (npr. u roku od nekoliko dana) nakon što su djeca identificirana kao potencijalne žrtve (osim ukoliko nije procijenjeno da kontakt sa porodicom i/ili ponovno spajanje porodice nije u najboljem interesu djeteta). U vezi s tim, 82% ispitanika je iznijelo mišljenje da takvih slučajeva nije bilo.

Kada se radi o broju djece potencijalnih žrtava koju je policija ispitala u vezi sa mogućim krivičnim djelima izvršenim nad njima, 36% ispitanika je izjavilo da je bilo takvih slučajeva. Od ovog broja većina ispitanika (64%) smatra da kada su se takvi slučajevi desili, djeci nije obezbijeđeno nezavisno pravno savjetovanje (tj. advokat ili pravni savjetnik) u toku policijske istrage. Ovi podaci ukazuju na hitnu potrebu unapređenja zaštite djece i primjene mjera zaštite na djecu žrtve.

Što se tiče broja djece žrtava-svjedoka kojoj je omogućeno da iznesu dokaze u fazi krivičnog gonjenja i na sudu bez da se moraju pojaviti lično na sudu i potvrditi osobu/osobe osumnjičene za trgovinu ljudima, 82% ispitanika smatra da nije bilo takvih slučajeva. Također, 73% ispitanika smatra da nije bilo slučajeva u kojima su djeca žrtve trgovine ljudima dobila neki oblik zaštite koji ne postoji za punoljetne žrtve.

Djeca žrtve trgovine ljudima (bez obzira da li su potencijalne/pretpostavljene

ili zvanično priznate) generalno su adekvatno bila zaštićena i pružana im je adekvatna pomoć u toku izvještajnog perioda. Međutim, problemi su nastali u pružanju pravne pomoći djeci žrtvama u fazi istrage.

C.3. ZAŠTITA ŽRTAVA STRANACA (BORAVIŠNE DOZVOLE I POVRATAK ŽRTAVA), UKLJUČUJUĆI I DJECU

Period oporavka i refleksije od 30 dana od dana njihovog dolaska u sklonište propisan je Pravilnikom o stranim žrtvama. U toku perioda refleksije, u skloništu ili u drugom smještaju, žrtve trebaju imati pristup socijalnoj, psihološkoj i medicinskoj pomoći. Prema članu 54. stav 1.(a) Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu i članu 58. stav 2.(a)³³ Zakona o strancima, stranim žrtvama organiziranog kriminala i/ili trgovine ljudima može se odobriti privremeni boravak iz humanitarnih razloga radi zaštite i pomoći ili povratka u zemlju porijekla. Boravišna dozvola izdana iz humanitarnih razloga važi šest mjeseci i može se produžiti ako još uvijek postoje razlozi zbog kojih je prvobitno odobrena. Zakonski okvir također obuhvata i garanciju zabrane prisilnog povratka (non-refoulment). Žrtve imaju pravo, ukoliko to žele, vratiti se u zemlju porijekla bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja povratka, uz obezbjeđenje njihove sigurnosti. Sigurnost osobe kojom se trgovalo i njene porodice se treba uzeti u obzir prilikom odlučivanja o repatrijaciji u svakom slučaju posebno. Član 21. Pravilnika (Zaštita djece) sadrži posebne odredbe o povratku djece žrtava kojima se daju dodatne garancije za sigurnu i dostojanstvenu repatrijaciju. Zakonskim okvirom je propisano da se najbolji interesi djeteta trebaju uzeti u obzir u procesima povratka, nakon procjene rizika i bezbjednosti.

Generalno, žrtva ima pravo na dobrovoljan, siguran i dostojanstven povratak u zemlju prebivališta. U praksi, ako strane žrtve odbiju da sarađuju sa tužilaštvom, one nemaju pravo na privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Drugim riječima, „dobrovoljna“ repatrijacija žrtve zavisi od njene volje da sarađuje sa tužiocem i/ili od odluke tužioca da li žrtva treba da svjedoči u toku krivičnog postupka.

U toku izvještajnog perioda, nije bilo podataka o stranim žrtvama trgovine ljudima i nije bilo podataka o žrtvama državljanima BiH koje su identifikirane u nekoj drugoj zemlji, a koje su se vratile u BiH nakon što su identifikirane kao žrtve trgovine u drugoj zemlji.

³³ U novembru 2015. je usvojen Zakon o strancima, a Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu je stavljen van snage.

C.4. ZAŠTITA INSTITUCIJA ILI OSOBA KOJE PRUŽAJU PODRŠKU ŽRTVAMA

U gotovo polovini slučajeva trgovine ljudima su članovi organizacija civilnog društva bili izloženi zastrašivanju i/ili odmazdi u toku ili nakon istrage ili krivičnog gonjenja u predmetu u kojem su žrtvi pružali pomoć. Također, 36% ispitanika (članova OCD) je izjavilo da su bili izloženi zastrašivanju ili odmazdi, bez obzira da li je to bilo povezano sa nekom konkretnom istragom ili krivičnim gonjenjem. Policija je, prema tvrdnjama, adekvatno reagirala da bi obuzdala prijetnje ili kaznila počinitelje u 34% slučajeva.

D. POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA

D.1 POMOĆ UOPŠTENO

Pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima je regulirano Pravilima o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine i Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima. Prema oba propisa, žrtve imaju pravo na siguran smještaj, medicinsku pomoć, pristup informacijama o njihovim pravima i na pravnu pomoć u toku krivičnog postupka. Punoljetne žrtve koje su državljani Bosne i Hercegovine mogu biti smještene u sklonište, dok se djeca smještaju u institucije za zaštitu djece i u skloništa. Što se tiče stranih žrtava trgovine ljudima, kao opće pravilo, one se smještaju u skloništa zatvorenog tipa koji im garantiraju sigurnost, uz njihov pristanak. Žrtvama je dozvoljeno da napuštaju sklonište i da se vraćaju uz odobrenje i u pratnji odgovornih službenika i/ili osoblja zaposlenog u skloništu. Prema novom Zakonu o strancima, koji je donesen u novembru 2015. godine, kao i prema prethodnom Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu, strane žrtve trgovine ljudima imaju pravo pristupa tržištu rada pod istim uvjetima kao i drugi stranci, iako nije poznato da je bilo takvih slučajeva, niti je jasno kako bi se ovo pravilo provelo u praksi. Novi Zakon omogućava i pristup stručnoj obuci i obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

U toku prvog kontakta žrtve sa policijom ili tužiocem, žrtva treba biti obaviještena o pomoći koja je na raspolaganju, o relevantnim sudskim i upravnim postupcima i o svojim pravima, uključujući i pravo na pravnu pomoć. Najčešće u praksi, prvi kontakt žrtve sa njenim pravnim savjetnikom se dešava nakon što je žrtva smještena u sklonište. U tom slučaju, advokat razgovara sa (potencijalnom) žrtvom i upoznaje je sa njenim/njegovim pravima. Kada su žrtve stranci, inspektor za strance iz organizacione jedinice Službe za strance gdje je stranac/strankinja pronađena (a koji/koja je potencijalna/pretpostavljena žrtva trgovine ljudima) treba, prije intervjua, stranog državljanina upoznati s njegovim/njenim pravima i obavezama prema Zakonu, kao i sa mogućnošću konsultacija sa nezavisnim pravnim savjetnikom u svim fazama postupka te s pravom na prevodioca (da bi pratio/pratila postupke na jeziku koji razumije).

Zakonski okvir propisuje djelimičnu pomoć za žrtve trgovine ljudima prema njihovim naročitim potrebama (npr. uzevši u obzir rod, jezik, etničku pripadnost i dob). Neka od ovih garantiranih prava, kao što je pravo na pristup tržištu rada, nije moguće ostvariti u praksi usljed činjenice da su žrtve smještene u sklonište

i često ne mogu dokazati nivo svog obrazovanja s obzirom da nemaju nikakve dokumente. Pravo na pravnu pomoć za žrtve trgovine ljudima (bilo da su potencijalne/pretpostavljene ili zvanično priznate) u svim relevantnim fazama pravnog postupka nije propisano zakonskim okvirom BiH. Naprimjer, ne postoji odredba o pravnoj pomoći u parničnom postupku po odštetnom zahtjevu, zbog čega su žrtve nemoćne kada se radi o ostvarivanju prava na obeštećenje zbog rigidnih pravila postupka u građanskim stvarima i njihovog nepoznavanja propisa koji su na snazi u BiH.

D.2. POMOĆ ZA SVE ŽRTVE U SVIM KATEGORIJAMA

Svakoj žrtvi koja je identificirana kao potencijalna i/ili je zvanično priznata kao žrtva trgovine ljudima treba odmah ponuditi pomoć i podršku, kao i smještaj, medicinsku pomoć, informacije i pravne savjete, u skladu s njihovim potrebama (npr. rod, jezik, etnička pripadnost i dob), a država obezbjeđuje određena sredstva za pokriće troškova takve pomoći. U toku 2015. godine iznos sredstava koji je za pomoć stranim žrtvama trgovine ljudima obezbijedilo Ministarstvo sigurnosti BiH iznosio je 120.000,00 KM (oko 61.355,00 EUR), dok je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH obezbijedilo 60.000,00 KM (oko 30.677,00 EUR) za državljane BiH koji su žrtve trgovine ljudima. Neodgovarajuća raspodjela sredstava na strane i domaće žrtve još jednom potvrđuje neefikasnost državnog aparata u odgovoru na stvarne potrebe u praksi, npr. na situaciju u kojoj je u posljednjih nekoliko godina bilo znatno više žrtava državljana BiH nego stranih žrtava. Ovakva raspodjela budžetskih sredstava je određena početkom 2000-tih godina kada je udio stranih žrtava u ukupnom broju žrtava trgovine ljudima bio puno veći.

Sedam od dvanaest NVO koje su sudjelovale u istraživanju potvrdilo je da se njihovi troškovi na ime pomoći stranim i domaćim žrtvama trgovine ljudima finansiraju iz državnih izvora. Međutim, više od polovine ovih NVO je izjavilo da postoje sredstva i iz drugih izvora u tu svrhu, što potvrđuje da je dodjela sredstava iz državnog budžeta za pomoć žrtvama neadekvatna.

D.2.a. Sklonište i materijalna pomoć

Odgovarajući i siguran smještaj novoidentificiranih žrtava u periodu posmatranja nije bio obezbijeđen u razumnom roku u gotovo 30% slučajeva. Praktičari s kojima su osobe koje su pratile postupke razgovarale su izjavili da su u najmanje

tri slučaja ponuđene opcije smještaja žrtve smatrale neodgovarajućim. Potrebno je napomenuti da je obezbjeđenje smještaja žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini bazirano na postojećoj saradnji između nadležnih institucija i nevladinih organizacija.

Oko 71% potencijalnih (pretpostavljenih) i zvanično priznatih žrtava trgovine ljudima je primilo isplate materijalne pomoći na osnovu procjene njihovih potreba. Potencijalne (pretpostavljene) i zvanično priznate žrtve trgovine ljudima su primale materijalnu pomoć iz vladinih izvora dovoljno dugo da bi se mogle oporaviti i u 57% slučajeva nisu više imale potrebu za primanjem pomoći. Što se tiče žrtava koje ne primaju adekvatnu materijalnu pomoć u toku prva tri mjeseca nakon identifikacije, visok procenat ispitanika (86%) je odgovorilo da materijalna pomoć za žrtve nije obezbijedena u skladu sa pozitivnim zakonima o socijalnoj zaštiti u oba entiteta i Brčko Distriktu BiH (za jednu ili više žrtava).

D.2.b. Medicinska pomoć

U 57% slučajeva su se žrtve mogle oslanjati na besplatne (ili gotovo besplatne) usluge javnih zdravstvenih ustanova u liječenju zdravstvenih problema. Prema odgovorima ispitanika, u toku 2015. godine je hitna medicinska pomoć pružena žrtvama trgovine ljudima u pet slučajeva; a u jednom slučaju pomoć nije pružena u prvih 12 sati.

Svim žrtvama je medicinska pomoć pružena u roku od sedam dana. Ispitanicima je postavljeno pitanje o eventualnoj diskriminaciji žrtava na osnovu državljanstva ili roda: oni smatraju da u 86% slučajeva nije bilo diskriminacije. Isti odnos važi i kada se radi o diskriminaciji žena ili muškaraca identificiranih kao potencijalne (pretpostavljene) ili zvanično priznate žrtve u pogledu pristupa medicinskoj pomoći.

Prema ispitanicima, u slučaju 29% žrtava kojima su bile potrebne usluge zaštite mentalnog zdravlja (psihološke usluge) takve usluge nisu pružene u razumnom roku.

D.2.c. Informiranost

U dva slučaja, prema mišljenju ispitanika, žrtve nisu dobile sveobuhvatne i tačne informacije o svojim zakonskim pravima i uslugama koje su im na raspolaganju.

D.2.d. Stručno osposobljavanje/mogućnost zarade

Što se tiče žrtava koje imaju zakonit boravak u Bosni i Hercegovini (i domaće i strane žrtve), ali kojima nije dozvoljeno da rade niti da se stručno osposobljavaju, raspoloživi podaci ukazuju na postojanje bar jednog takvog slučaja.

D.2.e. Drugo

Prema rezultatima provedenog istraživanja, 43% ispitanika je izjavilo da pomoć žrtvama zavisi od njihove spremnosti da svjedoče.

Može se zaključiti da u praksi, bez obzira da li su žrtve identificirane kao potencijalne (pretpostavljene) ili su zvanično priznate žrtve trgovine ljudima, većini je odmah ponuđena pomoć i podrška, uključujući i hitan smještaj u skloništu, medicinsku pomoć, informacije i pravne savjete, u skladu sa njihovim potrebama (npr. rod, jezik, etnička pripadnost i dob), a država je obezbijedila finansijska sredstva za takvu pomoć. Prikupljeni podaci pokazuju da sredstva koja je država izdvojila nisu dovoljna i da NVO dobivaju dodatna sredstva iz drugih izvora u istu svrhu. Smještaj u skloništa u mnogim slučajevima zavisi od toga da li žrtva sarađuje sa policijom i tužilaštvom. Zdravstvene usluge se obično pružaju na vrijeme, ali u jednoj trećini slučajeva psihološka pomoć nije pružena u razumnom roku. Žrtve nisu mogle ostvariti svoje pravo na pristup tržištu rada u praksi zbog toga što su bile smještene u skloništa i što nisu imale adekvatne dokumente da dokažu svoje kvalifikacije.

D.3. POMOĆ I PODRŠKA DJECI ŽRTVAMA

Djeci žrtvama trgovine ljudima su ponuđeni pomoć i zaštita u skladu s njihovom životnom dobi, između ostalog, smještaj, potrebna medicinska pomoć, informacije i pravni savjeti, sve u skladu sa njihovim naročitim potrebama (npr. dob i zrelost, rod, jezik i etnička pripadnost). Takva pomoć je prema izjavama bila na raspolaganju do tri mjeseca u 57% slučajeva; od tri do šest mjeseci u 29% slučajeva; i od šest do 12 mjeseci u 14% slučajeva. U 72% slučajeva, djeca žrtve su i dalje primale pomoć u toku 2015. godine, što podrazumijeva da nacionalni referalni mehanizam nije bio u stanju osigurati brzu i efikasnu reintegraciju.

Važno je naglasiti da nije moguće osigurati redovno školovanje djece za koju se pretpostavlja i/ili su zvanično priznate kao žrtve trgovine ljudima i koja su

državljeni BiH, s obzirom na činjenicu da su uglavnom mjesecima smješteni u skloništa zatvorenog tipa iz razloga bezbjednosti. Skloništa su pružala mogućnost mentorstva nad djecom i djeci školske dobi vanredno obrazovanje. Osim toga, posebna pažnja je data izdavanju dokumenata djeci čije rođenje ili državljanstvo nije upisano u matične knjige, te stoga ta djeca nisu pohađala redovnu nastavu.

D.3.a. Sklonište i materijalna pomoć

Bosna i Hercegovina nema poseban smještaj namijenjen samo djeci žrtvama trgovine ljudima i za koji bi se moglo reći da odgovara njihovoj životnoj dobi. Smještaj se obezbjeđuje u saradnji sa organizacijama civilnog društva. U toku 2015. godine, u skladu sa statističkim podacima iz izvještaja nadležnih institucija, sva djeca žrtve trgovine ljudima su primila pomoć u institucijama koje su specijalizirane za brigu o djeci koja su žrtve trgovine ljudima ili djeci koja su preživjela sličnu traumu.

Prosječna dužina vremena u kojem djeca za koju se pretpostavlja da su žrtve ili su zvanično priznata kao žrtve trgovine ljudima imaju obezbijeđen smještaj i primaju druge vidove materijalne pomoći nakon identifikacije, a koje finansira država, uz podršku organizacija civilnog društva ili drugih organizacija koje se finansiraju iz privatnih izvora, procijenjena je od strane 57% (četiri ispitanika) na tri mjeseca, dva ispitanika smatraju da je to 3-6 mjeseci i jedan ispitanik smatra da je to od 6-12 mjeseci. Pružanje materijalne pomoći za djecu žrtve je u 2015. godini prestalo u 28% slučajeva.

D.3.b. Medicinska pomoć

Što se tiče pružanja medicinske pomoći i psihološkog savjetovanja u skladu sa dobi djeteta žrtve trgovine ljudima, odgovori ispitanika su bili različiti: 72% ispitanika smatra da dijete žrtva nema pristup takvoj vrsti pomoći. Organizacije koje pružaju smještaj žrtvama su izjavile da u jednom slučaju djetetu žrtvi nije bila pružena potrebna medicinska pomoć. Ovo sigurno ukazuje na praksu nepružanja adekvatne pomoći i nepostupanja u najboljem interesu djeteta, suprotno zakonima i propisima.

D.3.c. Obrazovanje ili stručna obuka

Prema prikupljenim podacima, 43% ispitanika smatra da nema niti jednog djeteta

žrtve koje je školske dobi a koje nije pohađalo nastavu u roku od mjesec dana nakon njegove identifikacije kao žrtve; nešto više ispitanika, 57%, smatra da je barem jedno dijete žrtva bilo u toj situaciji. Također, 71% ispitanika je izjavilo da postoje žrtve mlađe od 18 godina koje nisu počele pohađati redovnu nastavu ili stručnu obuku ili koje se nisu zaposlile u roku od tri mjeseca nakon identifikacije.

D.4. PRAVNA POMOĆ

D.4.a. Zakonski okvir

Sistem pružanja besplatne pravne pomoći u BiH je još uvijek u razvoju. U određenim dijelovima zemlje je vlada formirala centre za besplatnu pravnu pomoć, s tim da pružanje besplatne pravne pomoći u nekim slučajevima zavisi od toga da li korisnik ima prebivalište u području teritorijalne nadležnosti centra. Centri su fokusirani na pružanje besplatne pravne pomoći bez obzira na karakter postupka i pravni status korisnika. Također, neke organizacije civilnog društva pružaju besplatnu pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima.

U krivičnom postupku, žrtve trgovine ljudima nemaju pravo na advokata ali, kao oštećene strane, njihova prava i zaštitu kao žrtava treba osigurati tužilac. Prema ZKP BiH, svjedoku se može odlukom Suda za savjetnika odrediti advokat za vrijeme trajanja saslušanja, ukoliko je očito da sam nije u stanju da koristi svoja prava u vrijeme saslušanja i ako njegovi interesi ne mogu biti zaštićeni na drugi način.

Zakoni o parničnom postupku ne sadrže odredbe kojima bi se osiguralo pravo žrtve na advokata imenovanog po službenoj dužnosti. Međutim, iako je ovo pitanje djelimično obuhvaćeno odredbama zakona o besplatnoj pravnoj pomoći u RS-u i u nekim kantonima u FBiH, do danas besplatnu pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima pružaju jedino organizacije civilnog društva koje se finansiraju iz međunarodnih izvora i djelimično iz budžeta domaćih institucija. Time se žrtva dovodi u vrlo tešku poziciju, s obzirom na činjenicu da su žrtve prisiljene potrošiti znatne novčane iznose na pravno zastupanje, plaćanje taksi i troškove građanske parnice.

D.4.b. Pravna pomoć

Nije bilo slučajeva u kojima punoljetnim žrtvama nakon prvog kontakta sa

nadležnim organima nisu odmah pružene informacije o relevantnim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju. Također, kada se radi o žrtvama koje se pojavljuju u postupcima (krivičnim ili drugim) kao žrtve ili svjedoci, sve žrtve su imale pristup nezavisnim pravnim savjetima i/ili pomoći prije i u toku postupka.

Istovremeno, 57% ispitanika je izjavilo da su žrtve koje su se pojavljivale u krivičnom postupku primile podršku od NVO kada država nije bila u stanju pružiti takvu pomoć, dok je 43% ispitanika izjavilo da nije bilo takvih slučajeva.

Odgovori na pitanje u vezi sa brojem zahtjeva za pravnu pomoć i savjete žrtvama ili slučajevima u kojima žrtva nije bila u stanju dobiti pravnu pomoć od advokata sa odgovarajućim vještinama potvrđuju da je u referentnom periodu bilo zahtjeva za pravnom pomoći od najmanje jedne žrtve. Međutim, nije bilo moguće utvrditi njihov tačan broj.

Što se tiče slučajeva u kojima su djetetu žrtvi ili njegovom roditelju, staratelju ili zakonskom zastupniku nakon prvog kontakta sa nadležnim organima odmah pružene informacije o relevantnim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju, 43% ispitanika smatra da u toku 2015. godine nije bilo takvih slučajeva, dok 57% ispitanika smatra da ih je bilo.

Što se tiče djece žrtava koja su se pojavljivala u pravnim postupcima i kojima je pružena nezavisna pravna pomoć/savjeti, ispitanici smatraju da su svakom djetetu žrtvi pruženi nezavisni pravni savjeti/pažnja: 43% je izjavilo da se u pravnim postupcima pojavilo od 1-10 djece i da su im pruženi pravni savjeti; 14% ispitanika je izjavilo da je takva pomoć pružena 20 ili više djece žrtava; 14% smatra da se radi o više od 20 žrtava; i 29% ispitanika je izjavilo da nije bilo takvih slučajeva.

E. NADOKNADA ŠTETE I PRAVNA SREDSTVA

E.1.ZAKONSKI OKVIR

U pogledu nadoknade štete, ocijenjeni su sljedeći standardi:

Zakonski okvir žrtvama trgovine ljudima daje pravo na pristup pravnim sredstvima zbog pretrpljene štete, uključujući i restituciju i obeštećenje.

i

Žrtvama je pružen stvaran i djelotvoran pristup nadoknadi za štetu i gubitak koji su pretrpjeli dok se njima trgovalo.

U Bosni i Hercegovini, žrtve trgovine ljudima mogu istaći imovinskopravni zahtjev za nadoknadu štete od počinitelja u toku krivičnog postupka.

Međutim, u praksi se one odvrćaju od podnošenja odštetnog zahtjeva u toku krivičnog postupka zato što bi odlučivanje o odštetnom zahtjevu podrazumijevalo procjenu nastale štete da bi se odredila visina obeštećenja, a što bi vremenski pomjerilo donošenje presude u predmetima trgovine ljudima. Zbog toga se, prema navodima, žrtve upućuju da imovinskopravni zahtjev ostvare u građanskom postupku i da odštetu naplate od počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima protiv kojeg je već donesena presuda.

Ne postoji zakonska mogućnost naplate odštete od države i još uvijek nije formiran fond za nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima ni žrtvama krivičnih djela generalno.

Krivičnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini je osigurano pravo na podnošenje odštetnog zahtjeva ili zahtjeva za nadoknadu štete u krivičnom postupku kao jedan oblik nadoknade oštećenoj strani (žrtvi trgovine). Ovo pravo je dato žrtvama bilo kojeg krivičnog djela. Prema relevantnim odredbama, sudovi odlučuju o odštetnim zahtjevima ili zahtjevima za nadoknadu štete u

toku krivičnog postupka pod uvjetom da to „u znatnoj mjeri ne produži takav postupak“. Odluke o tome zavise uglavnom o tužiocu i njegovom radu u smislu prikupljanja dokaza u toku faze pripreme za podizanje optužnice koji su potrebni za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. Zahtjevi za nadoknadu štete se mogu odnositi na nadoknadu materijalne i nematerijalne štete, povrat stvari ili poništenje određene pravne transakcije. Sud odlučuje o zahtjevu. Žrtve trgovine ljudima mogu također tražiti nadoknadu i u redovnom građanskom postupku. Što se tiče parničnih sporova, nadležni su osnovni sudovi u RS-u i općinski sudovi u FBiH. Međutim, potrebno je napomenuti da su pokretanje parničnog postupka (podnošenje imovinskopravnog zahtjeva) i postizanje pozitivnog ishoda postupka puni prepreka za žrtve.

E.2. NADOKNADA I PRAVNA SREDSTVA U PRAKSI

Prema mišljenju ispitanika, u toku 2015. godine nije donesena niti jedna prvostepena presuda protiv optuženih za trgovinu ljudima kojom se osuđenom nalaže da žrtvu trgovine ljudima obešteti ili isplati drugi novčani iznos, niti je donesena prvostepena presuda kojom sud nalaže osuđenom za trgovinu ljudima da žrtvama trgovine ljudima isplati neisplaćenu zaradu (ili razliku). Također, niti jednoj potencijalnoj (pretpostavljenoj) ili zvanično priznatoj žrtvi trgovine ljudima sudovi nisu u građanskom postupku dosudili imovinskopравни zahtjev, niti je bilo žrtava koje su podnijele zahtjev za nadoknadu štete u građanskom postupku i nakon toga odštetu primili, i nije bilo niti jedne sudske presude kojom je sud dosudio imovinskopравни zahtjev žrtve a koja je izvršena u roku od šest mjeseci od datuma presude.

Na kraju, neophodno je navesti podatke o prosječnom trajanju postupaka za rješavanje odštetnih zahtjeva potencijalnih (pretpostavljenih) ili zvanično identificiranih žrtava trgovine ljudima. Iako je prethodno napomenuto da u toku 2015. godine nije bilo takvih postupaka, u toku istraživanja se došlo do procjene dužine trajanja takvih postupaka: 60% ispitanika smatra da bi takvi postupci trajali do šest mjeseci, 20% ispitanika procjenjuje da bi trajali od 6-12 mjeseci, a preostalih 20% ispitanika smatra da bi trajali dvije godine ili više.

Jedan slučaj strateške parnice koju su pokrenule žrtve trgovine ljudima podnoseći imovinskopравни zahtjev u građanskom postupku nakon što je sud donio osuđujuću presudu protiv osobe koja je njima trgovala, pokazuje sve teškoće u ovom procesu u praksi. Prvostepeni postupak je trajao oko 14 mjeseci (od 21. oktobra 2014. do 15. januara 2016.) i sud je u cijelosti odbio tužbeni

zahtjev, između ostalog, zbog činjenice što se žrtve nisu pojavile da svjedoče u toku krivičnog postupka pred sudom niti su saslušane u svojstvu parničnih stranaka radi utvrđivanja činjenice da li su pretrpjele duševne bolove, u čemu se isti ogledaju i koliko su trajali. Ovaj slučaj je posebno zabrinjavajući za žrtve, s obzirom da ovakva presuda suda zastrašuje žrtve koje su već dovoljno viktimizirane prvo dok se njima trgovalo, a zatim u toku krivičnog postupka u kojem su se pojavile kao žrtve-svjedoci. Insistiranje na njihovom obaveznom pojavljivanju u toku građanske parnice, na njihovom ponovnom saslušanju u građanskom postupku i njihovom izlaganju novom medicinskom vještačenju predstavlja oblik ponovne viktimizacije i onemogućava im dostizanje pravde³⁴. Punomoćnici žrtava su na presudu uložili žalbu drugostepenom sudu i krajem 2016. godine su još uvijek čekali na odluku suda.

E.3. IMOVINSKOPRAVNI ZAHTEJEVI

Nema zvaničnih podataka o imovinskopравnim zahtjevima koje su podnijele žrtve trgovine ljudima. Međutim, podaci koje su prikupile osobe koje su pratile postupke pokazuju da je u 2015. godini u toku bio samo jedan građanskopravni postupak pred nadležnim prvostepenim sudom po zahtjevu za nadokandu štete proizašle počinjenjem krivičnih djela povezanih sa trgovinom ljudima. Potrebno je napomenuti da žrtve prilikom pokretanja parničnog postupka (podnošenja zahtjeva za nadoknadu) i nastojanja da ishod postupka bude pozitivan nailaze na mnoge prepreke. U principu, pravna pomoć se treba pružiti žrtvi kako bi se ona mogla adekvatno upoznati sa svojim pravima i dužnostima, rokovima, eventualnim taksama, itd. U praksi, zakoni o parničnom postupku žrtvama ne daju pravo na advokata imenovanog po službenoj dužnosti, čak i kada je osoba optužena za trgovinu ljudima proglašena krivom, te su stoga izložene raznim poteškoćama finansijske prirode (troškovi zastupanja, troškovi postupka, itd.) i ponovnoj viktimizaciji – s obzirom da teret dokazivanja leži na tužiocu. Čak i ako sud donese pozitivnu odluku za žrtvu, pitanje izvršenja odluke i naplate nadoknade ili odštete se smatra vrlo teškim.

³⁴ Izvještaj o strateškoj parnici, MFS-EMMAUS

PREPORUKE

S obzirom na nalaze istraživača i njihovo poređenje sa izvještajima o praćenju situacije u prethodnim periodima, razumno je zaključiti da je BiH postigla značajan napredak u borbi protiv trgovine ljudima, posebno u pogledu svog zakonskog i institucionalnog okvira. Međutim, evidentno je da još uvijek postoje nedostaci u zakonskom okviru tamo gdje nije usklađen sa međunarodnim standardima. Zbog toga organi u BiH trebaju preduzimati dalje mjere.

U praksi su istraživači primijetili probleme vezane za identifikaciju žrtava trgovine ljudima: situacije u kojima su žrtve „nevidljive“, posebno kada se radi o unaprijed dogovorenim i prisilnim brakovima i prosjačenju, kada su uključena djeca. Postoji potreba za dodatnom edukacijom i jačanjem svijesti svih profesionalnih lica koja mogu doći u kontakt sa žrtvama, djecom ili punoljetnim osobama.

Nadležni organi trebaju dalje preduzimati mjere kako bi vodili istrage i krivično gonili osumnjičene za trgovinu ljudima. Također postoji potreba i za preduzimanjem mjera na unapređenju poštivanja prava žrtava u toku krivičnog i parničnog postupka. Ovo se posebno odnosi na potrebu za besplatnom i djelotvornom pravnom pomoći.

Stoga su preporuke ovog Izvještaja:

1. BiH treba osigurati da je krivično djelo trgovine ljudima inkorporirano na konsistentan način u sve krivične zakone na teritoriji Bosne i Hercegovine;
2. potrebno je dopuniti Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine odredbama o krivičnom djelu trgovine ljudima³⁵;
3. u krivičnim zakonima u BiH potrebno je koristiti termin „žrtva“, a ne „oštećena strana/oštećenik“;
4. prava žrtava u krivičnom postupku trebaju biti osnažena, s obzirom da zakon o krivičnom postupku daje više prava okrivljenim nego žrtvama-svjedocima;
5. istrage koje provode tužilaštva i policija trebaju biti proaktivne i intezivnije u cilju otkrivanja krivičnih djela trgovine ljudima;
6. osigurati promptnu i efikasnu istragu i krivično gonjenje za krivična djela povezana sa trgovinom ljudima koji će dovesti do proporcionalnih krivičnih sankcija koje će odvratiti počinjenje takvih djela ubuduće;

³⁵ **Napomena:** Tokom finalizacije ovog Izvještaja, u junu 2016. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama krivičnog zakona FBiH kojim je kriminalizirana trgovina ljudima, Službene novine FBiH 46/16.

7. intenzivirati ulogu odjela za podršku svjedocima pri sudovima u Bosni i Hercegovini;
8. unaprijediti identifikaciju žrtava trgovine ljudima kroz odvajanje identifikacije od pokretanja krivičnog postupka;
9. osigurati da relevantna službena lica prihvate proaktivan pristup identifikaciji;
10. na odgovarajuće načine obučiti zaposlene centara za socijalni rad kako trebaju postupati sa djecom koja su žrtve trgovine ljudima, posebno žrtve prosjačenja;
11. jačati zaštitu djece od trgovine ljudima kroz stručnu obuku profesionalnih lica uključenih u rad sa djecom;
12. obučiti i jačati ulogu inspektora rada u identifikaciji žrtava trgovine ljudima i prevenciji eksploatacije rada;
13. osigurati da žrtve trgovine ljudima imaju djelotvoran pristup pomoći i zaštiti, bez obzira da li sarađuju sa policijom i tužilaštvom;
14. zakonom propisati period oporavka i refleksije koji je sadržan u članu 13. Konvencije Vijeća Europe i osigurati da se žrtvama trgovine efektivno omogućava takav period;
15. raspoložive mjere zaštite žrtava-svjedoka trebaju se koristiti češće, a pravni postupci trebaju biti usklađeni sa relevantnim zakonskim propisima u cilju jačanja žrtava i obezbjeđenja njihove sigurnosti;
16. osigurati da žrtve trgovine ljudima mogu uistinu dobiti nadoknadu štete od počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima i formirati državnu šemu isplate nadoknada koja će biti dostupna žrtvama trgovine ljudima;
17. formirati Fond za nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

ANEKSI

ANEKS 1: MONITORING ALAT ZA PRAĆENJE POLITIKA BORBE PROTIV TRGOVINE LJUDIMA I PRAKSA U BIH, PRIMJER UPITNIKA

Eneid Hasanović, magistar politologije

Monitoring alat za praćenje politika za borbu protiv trgovine ljudima

- istraživanje -

Pojava trgovine ljudima već duži vremenski period zaokuplja pažnju stručne i laičke javnosti, kako na svjetskom tako i regionalnom i nacionalnom nivou, ne samo zbog vrlo složene prirode ovog fenomena i njegove prikrivenosti, već i zbog vrlo različitih stavova o tome da li u današnjim uvjetima ovaj pojam obuhvata sve veći broj formi iskorištavanja čovjeka u kriminalne svrhe, tj. sa ciljem sticanja protivpravne imovinske koristi za izrabljivače. U ovom istraživanju se nastoji ustanoviti koliki je obim i struktura trgovine ljudima na regionalnom i nivou države Bosne i Hercegovine, barem kada se radi o zvaničnim pokazateljima koje prezentiraju različite međunarodne i regionalne organizacije koje se bave ovim problemom i nadležna tijela u našoj državi.

Podaci se prikupljaju za period od 1. januara do 31. decembra 2015. godine.

Upitnik je u potpunosti anoniman !!!

45

UPITNIK

A. Zakon i nacionalni pravni okvir za kriminalizaciju trgovine ljudima

A.i. Da li domaće zakonodavstvo pruža sveobuhvatni okvir za borbu protiv trgovine ljudima u skladu sa Konvencijom Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima ili UN Palermo protokolom.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
U potpunosti				
Djelomično				
Ne predviđa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A1. Da li domaće zakonodavstvo predviđa efektivne i proporcionalne kazne za osobe za koje je dokazano da su počinile trgovinu ljudima, a koje odvraćaju od vršenja ovog krivičnog djela.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
U potpunosti				
Djelomično				
Ne predviđa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A2. Da li zakoni prepoznaju sve načine izvršenja trgovine ljudima koji su pobrojani u članu 4 Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima, tj. članu 3 Palermo protokola.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
U potpunosti				
Djelomično				
Ne predviđa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A3. Da li zakoni prepoznaju sva sredstva izvršenja trgovine ljudima koja su predviđena u članu 4 Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima, tj. članu 3 Palermo protokola.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
U potpunosti				
Djelomično				
Ne predviđa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A4. Da li zakoni prepoznaju, kao minimum, sve oblike eksploatacije predviđene u članu 4 Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima, tj. članu 3 Palermo protokola.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
U potpunosti				
Djelomično				
Ne predviđa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

Da li zakoni definišu sljedeće komponente i s njima u vezi krivična djela (zakon predviđa i efektivne i proporcionalne kazne koje odvrćaju od izvršenja svakog od ovih djela):

- (a) Ropstvo, servitut/služenje i prakse slične ropstvu.
 - a. Da
 - b. Ne
- (b) Prinudni rad ili pružanje usluga, uključujući i prinudu na prosjačenje, kada se isprošen novac daje trećem licu koje nije roditelj ili zakonski staratelj.
 - a. Da
 - b. Ne
- (c) Seksualna eksploatacija, uključujući i eksploataciju prostitucije drugih lica (npr. posredovanje u prostituciji ili navođenje na prostituciju).
 - a. Da
 - b. Ne
- (d) Komercijalna seksualna eksploatacija djece.
 - a. Da
 - b. Ne
- (e) Prinudni brak.
 - a. Da
 - b. Ne
- (f) Uzimanje ljudskih organa uz komercijalnu zaradu.
 - a. Da
 - b. Ne

A5. Da li domaći zakoni predviđaju makar jedno krivično djelo koje omogućava krivično gonjenje osoba odgovornih za tešku ekonomsku eksploataciju odraslih, koja ne podrazumijeva ropstvo (tj. vlasništvo nad drugim ljudskim bićem), ali podrazumijeva visok nivo kontrole u kontekstu servituta/slужenja ili prinudnim radom.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A6. Da li domaći zakoni predviđaju makar jedno krivično djelo koje omogućava krivično gonjenje osoba odgovornih za tešku ekonomsku eksploataciju djece (mlađih od 18 godina) koja ne podrazumijeva ropstvo, već oblik servituta/slужenja ili prinudnog dječjeg rada, npr. slično „prodaji djece“ kod jedne od „praksi sličnih ropstvu“.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A7. Zakonodavstvo o suzbijanju trgovine ljudima ne miješa trgovinu ljudima i srodna krivična djela protiv lica sa krivičnim djelima protiv bezbjednosti države, prije svega sa krijumčarenjem migranata.

	KZBIH	KZFBIH	KZRS	KZ BD
Miješa				
Ne miješa				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A8. Zakon u krivičnim djelima protiv seksualnih sloboda, uključujući i eksploataciju prostitucije drugih lica je jasan i ne klasifikuje neko krivično djelo kao „trgovinu ljudima“ ukoliko vrbovanje, prevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje lica ne uključuje upotrebu nasilnih sredstava (predviđenih u članu 4(a) Konvencije Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i članu 3 Palermo protokola).

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Klasifikuje				
Djelomično klasifikuje				
Ne klasifikuje				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A9. Da li domaće zakonodavstvo predviđa da pristanak punoljetne žrtve trgovine ljudima na namjeravanu eksploataciju nije od značaja kada je protiv trafikovane osobe upotrebljeno bilo koje sredstvo predviđeno u članu 4 Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i članu 3 Palermo protokola.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A10. Da li domaći zakoni predviđaju da krivično djelo trgovine ljudima počinjeno prema djetetu postoji čak i ako nisu upotrijebljena nasilna sredstva predviđena u članu 4 Konvencije SE o borbi protiv trgovine ljudima ili članu 3 Palermo protokola.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A11. Da li zakoni predviđaju kao krivično djelo korištenje usluga nastalih eksploatacijom kada osoba koja te usluge koristi zna da se radi o žrtvi trgovine ljudima.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A12. Da li zakoni predviđaju kao krivično djelo pokušaj ili pomaganje i podsticanje na vršenje krivičnog djela trgovine ljudima.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A13. Nacionalni pravni okvir omogućava pronalaženje, oduzimanje i konfiskaciju imovine stečene vršenjem krivičnog djela trgovine ljudima.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđaju				
Ne predviđaju				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

A14. Da li nacionalni pravni okvir uspostavlja nadležnost nad krivičnim gonjenjem za djelo trgovine ljudima i srodna djela kada je djelo počinjeno:

- (a) Na teritoriji države; ili
 - a. Da
 - b. Ne
- (b) Na brodu koji plovi pod zastavom države; ili
 - a. Da
 - b. Ne
- (c) U vazduhoplovu koji je registrovan po njenom pravu; ili
 - a. Da
 - b. Ne
- (d) Od strane njenog državljanina u stranoj državi; ili
 - a. Da
 - b. Ne
- (e) Nad njenim državljaninom u stranoj državi; ili
 - a. Da
 - b. Ne
- (f) Od strane osobe koja ima prebivalište na teritoriji države koja se prati.
 - a. Da
 - b. Ne

A15. Da li se trgovina ljudima i srodna djela tretiraju kao djela kod kojih je moguća ekstradicija u skladu sa relevantnim sporazumima i domaćim zakonima.

- a. Da
- b. Ne

A16. Da li nacionalni pravni okvir predviđa da žrtve trgovine ljudima ne mogu biti kažnjene (ili čak ni krivično gonjene) za protivpravna djela koja su počinile, a

koja su direktna posljedica činjenice da su žrtve trgovine ljudima ili gdje su bile primorane da izvrše takva protivpravna djela.

a. Da

b. Ne

A17. Da li nacionalni pravni okvir predviđa da potencijalna ili moguća žrtva trgovine ljudima koja se našla u pritvoru (bilo da nije identifikovana kao žrtva ili čak i kad je postojala sumnja da se možda radi o žrtvi) treba da bude puštena iz pritvora.

	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
Predviđa				
Ne predviđa				
Nije mi poznato				

*Označi sa X za svaki zakon posebno

51

Odjeljak 2.2: Indikatori za praćenje i ocjenu rezultata državnih okvira za suzbijanje trgovine ljudima tokom određenog vremenskog perioda

A. Zakon i pravni okvir: istraga i krivično gonjenje trgovaca

A.1 Opšti podaci o istrazi i krivičnom gonjenju

A.ii. Da li su slučajevi trgovine ljudima krivično gonjeni i presuđeni na pravičan način i u skladu sa međunarodnim standardima krivičnog prava?

a. Da

b. Ne

A25. Da li postoje ubjedljivi razlozi za sumnju da je jedan ili više javnih funkcionera bio umiješan u trgovinu ljudima ili je na bilo koji način pomagao trgovcima.

a. Da

b. Ne

A26. Da li su na suđenju osumnjičenim trgovcima poštovana prava žrtava i svjedoka?

a. Da

b. Ne

A.1.a Faza istrage (policija)

A27. Da li je policija učestvovala u opštim racijama na seks radnice/ke i takve operacije opravdavala kao način borbe protiv trgovine ljudima.

- a. Nije bilo racija
- b. bilo je 1-5
- c. bilo je 5-10
- d. bilo je 10 i više

A28. Da li su policijski službenici koji su vršili istrage u slučajevima trgovine ljudima vodili i zakonitu i nadziranu finansijsku istragu i sprovodili naloge za konfiskaciju imovine gdje je tome bilo mjesta.

- a. Da, u koliko slučajeva tokom 2015. godine _____
- b. Ne, zašto _____

A29. Da li je kvalitet razgovora koje specijalni istražitelji za trgovinu ljudima (ne opšta policija na terenu) vode sa mogućim žrtvama u skladu sa međunarodnim standardima „dobre prakse“.

- a. Da
- b. Ne

A30. Koji je broj slučajeva novoidentifikovanih žrtava tokom perioda na koji se izvještaj odnosi, a gdje nije bilo istrage ili je istraga prekinuta zato što žrtva nije htjela da sarađuje kao ključni svjedok.

- a. 0
- b. 1-10
- c. 10-20
- d. 20 i više

A31. Koliki je broj istraga u kojima su novoidentifikovane žrtve/svjedoci sarađivali sa krivičnopravnim sistemom (policijom i tužilaštvom) tokom krivične istrage.

- a. 0
- b. 1-10
- c. 10-20
- d. 20 i više

A.1.b Faza krivičnog gonjenja (tužilaštvo)

A32. Da li su tužioci žrtvama obezbijedili odgovarajuću podršku prije suđenja.

a. Da

b. Ne

A33. Da li su žrtve trgovine ljudima informisane o svojim pravima i upravnim i sudskim procedurama koji se primjenjuju.

a. Da

b. Ne

A34. Da li su žrtve trgovine ljudima redovno bile obavještene o relevantnim sudskim i upravnim postupcima.

a. Da

b. Ne

A35. Da li su žrtve trgovine ljudima odmah bile obaviještene o ishodu suđenja u kojima su se pojavljivale kao oštećeni ili svjedoci, bilo da je presuda osuđujuća ili oslobađajuća.

a. Da

b. Ne

A36. Koliki je broj slučajeva gdje nije bilo optužnice ili je krivično gonjenje prekinuto zbog toga što žrtva kao ključni svjedok nije bila voljna da sarađuje.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A37. Da li je u makar jednom predmetu utvrđena odgovornost, na način predviđen zakonom, pravnog lica za direktno ili indirektno učešće u izvršenju ili pokušaju da se izvrši krivično djelo trgovine ljudima.

a. Da, u koliko slučajeva _____

b. Ne

A.1.c Suđenje i osuđujuće presude

A38. Da li su sudovi izricali efektivne i proporcionalne kazne koje odvraćaju od činjenja ovog djela.

a. Da

b. Ne

A39. Da li su sudovi poštovali princip nediskriminacije (tj. nisu diskriminirali optužene na osnovu rase, boje, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog opredjeljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog statusa, rođenja ili nečeg drugog).

- a. Da b. Ne

Dali su tužioci i sudije razumjeli i, gdje je potrebno, primjenjivali odredbe za zaštitu osjetljivih žrtava i svjedoka prije, tokom i poslije suđenja, na način predviđen nacionalnim zakonodavstvom i obavezama koje proizlaze iz ratificiranih sporazuma i prihvaćene međunarodne sudijske i tužilačke dobre prakse.

- a. Da b. Ne

A40. Broj slučajeva u kojima su primijenjene mjere zaštite u sudnici, npr. žrtva/svjedok je zaštićena od optuženih i javnosti, ili je umjesto svjedočenja u sudnici prihvaćeno svjedočenje putem video linka, ili žrtva/svjedok ima posebno mjesto na kome će čekati na pojavljivanje u sudnici, tako izbjegavajući direktan kontakt sa optuženim ili njegovim saradnicima (uključujući i advokata odbrane).

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A41. Koliki je broj žrtava kažnjenih za učešće u protivzakonitim aktivnostima koje su bile primorane da izvrše dok su bile pod kontrolom trgovaca ili eksploatatora.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A42. Da li su državni službenici i političari u vladi ili nisu davali javne izjave ili takve izjave nisu zabilježene u kojima miješaju trgovinu ljudima i krijumčarenje ljudi.

- a.** Da, davali su
b. Ne, nisu davali
c. Nije zabilježeno

A43. Koliki je broj trgovaca ljudima osuđenih u prethodne dvije godine (godina na koju se odnosi izvještaj i prethodna godina) gdje izrečena kazna nije u potpunosti izvršena do kraja druge kalendarske godine.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A.2 Statistički podaci o krivičnom postupku i osuđujućim presudama (u određenom vremenskom periodu)

A.2.a Faza istrage (policija)

A44. Koliki je broj krivičnih prijava (policijskih) da je moguće djelo trgovine ljudima izvršeno (prije istrage koja može, ali ne mora da potvrdi da je do izvršenja krivičnog djela došlo).

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A.2.b Optužnice i postupak

A45. Koliki je broj osumnjičenih kriminalaca optuženih za trgovinu ljudima (ili srodna djela).

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A46. Koliki je broj postupaka (uključujući i broj lica protiv kojih se vodi postupak pošto u jednom postupku može biti više optuženih) koji se vode za trgovinu ljudima i srodna djela počinjenih na teritoriji države, brodu koji plovi pod njenom zastavom ili vazduhoplovu registrovanom na njenoj teritoriji.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A47. Odnos krivičnih postupaka (uključujući i broj lica protiv kojih se vodi postupak) za trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploatacije u odnosu na radnu eksploataciju (uključujući prinudni rad, služenje, prinudnu prošnju itd., ali ne i trgovinu ljudima u cilju uzimanja organa).

Seksualna eksploatacija		Radna eksploatacija	
Broj postupaka	Protiv lica	Broj postupaka	Protiv lica

A48. Broj krivičnih postupaka za vjerovatnu trgovinu ljudima gdje je došlo do prekvalifikacije u neko drugo djelo koje predviđa nižu kaznu.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A49. Koliki je broj suđenja za trgovinu ljudima gdje je svjedočila žrtva/svjedok, a gdje su pozivani vještaci da vještače psihološko stanje žrtve (npr. stepen traume, postojanje straha od trgovca ili njegovih pomagača itd.).

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A50. U koliko slučajeva su vještaci koji su svjedočili na suđenjima za trgovinu ljudima (ili su na drugi način učestvovali u postupku u kome se pojavljuju žrtve trgovine ljudima) su pokazali odgovarajuću ekspertizu i kad se radi o psihološkom stanju žrtve i kad se radi o drugim pitanjima koja se tiču žrtve.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A.2.c Presude

A51. Koliki je broj osuđujućih presuda (uključujući i broj osuđenih osoba) za trgovinu ljudima počinjena na teritoriji države, brodu koju plovi pod njenom zastavom ili vazduhoplovu registrovanom na njenoj teritoriji.

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBih	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

A.2.d Opšti podaci

A52. Koliko je prosječno trajanje krivičnog postupka za trgovinu ljudima (tj. od početka istrage), a za slučajeve koji su dobili sudski epilog u periodu na koji se izvještaj odnosi.

- Prosječno trajanje od početka istrage:

- a. 0-6 mjeseci
- b. 6-12 mjeseci
- c. 1-2 godine
- d. 2 godine i više

- Slučajevi koji su dobili sudski epilog:

- a. 0-6 mjeseci
- b. 6-12 mjeseci
- c. 1-2 godine
- d. 2 godine i više

A53. Koliki je broj (mogućih) žrtava koje su zvanično prepoznate u prethodnoj kalendarskoj godini protiv čijeg osumnjičenog trgovca, iako se navodno nalazi na teritoriji države, nije podignuta optužnica ili mu se nije sudilo do kraja tekuće godine, tj. godine na koju se izvještaj odnosi (bilo u državi koja se prati ili u nekoj drugoj državi).

Prema krivičnim zakonima	KZBIH	KZFBiH	KZRS	KZ BD
2015 godina				
2014 godina (opcija ako nema za 2015)				

Da li je vođen najmanje jedan postupak i izrečena osuđujuća presuda za trgovinu ljudima ili srodno djelo u kojoj se kao otežavajuća okolnost pojavljuje umješanost jednog ili više javnih funkcionera tokom obavljanja njihove funkcije.

a. Da, u koliko slučajeva _____

b. Ne

A.2.e Parnica

Koliki je broj (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima koje su učestvovale u sudskom postupku, a koje su pokrenule parnični postupak.

- a. 0
- b. 1-10
- c. 10-20
- d. 20 i više

Koliki je broj slučajeva gdje je u parničnom postupku došlo do bilo kakvog finansijskog poravnanja.

- a. 0
- b. 1-10
- c. 10-20
- d. 20 i više

Koliki je broj slučajeva gdje je u parničnom postupku došlo do bilo kakvog finansijskog poravnanja gdje su žrtve dobile pun dosuđeni iznos.

- a. 0
- b. 1-10
- c. 10-20
- d. 20 i više

Link za online popunu Upitnika
<http://goo.gl/forms/hufswJbMtN>

HVALA VAM

/59

ANEKS 2: GODIŠNJI IZVJEŠTAJ ZA 2015. GODINU O PRAĆENJU SUĐENJA U PREDMETIMA TRGOVINE LJUDIMA I SRODNIH KRIVIČNIH DJELA

Nedimka Bećirović, magistar prava

U skladu sa kompleksnim ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine, koje podrazumijeva četiri pravna sistema, tj. državni nivo, dva entiteta (Federacija Bosne i Hercegovine, Republika Srpska) i Brčko Distrikt, krivično djelo trgovine ljudima je propisano u tri krivična zakona. Prvi put je trgovina ljudima kriminalizirana 2003. godine u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine, ali je prošlo mnogo vremena prije nego što je ovo krivično djelo kriminalizirano na nižim nivoima. U 2013. godini su donesene značajne izmjene i dopune krivičnog zakonodavstva u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu, kojima je ovo djelo propisano u krivičnopravnim odredbama po prvi put u kompletnoj formi.³⁶ U maju 2015. godine su usvojene izmjene i dopune Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine kojima je uveden međunarodni element krivičnog djela trgovine ljudima. To znači da se samo krivično djelo trgovine ljudima sa međunarodnim elementom može krivično goniti na državnom nivou. Također, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine još uvijek nije kriminalizirao trgovinu ljudima, te se koristi krivično djelo „Navođenje na prostituciju”³⁷.

U prvom kvartalu 2014. godine je Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (MFS-EMMAUS) pokrenuo aktivnost praćenja suđenja u predmetima trgovine ljudima i srodnih krivičnih djela i dvadeset dva studenta/ice Fakulteta za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu su angažovani/e kao akreditirani posmatrači. Fokus monitoringa je bio postupanje sa žrtvama/svjedocima u sudnici, kao i analiza sudske prakse u prepoznavanju ovog krivičnog djela i poštivanja međunarodnog mehanizma i dokumenata koje je Bosna i Hercegovina obavezna provoditi.³⁸ Posmatrači su dobili opservacijsku listu za praćenje suđenja na koju su bilježili značajne detalje ročišta.

³⁶ 2013. godine je Krivičnim zakonom Republike Srpske i Krivičnim zakonom Brčko Distrikta propisano krivično djelo Trgovina ljudima;

³⁷ U junu 2016. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona FBiH kojim je kriminalizirana trgovina ljudima, Službene novine FBiH br. 46/16;

³⁸ Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njeni Protokoli; Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima;

Lista obuhvata pitanja podijeljena prema sljedećim kategorijama:

- Informacije o suđenju;
- Upotreba ličnih podataka žrtava;
- Podrška žrtvi;
- Informisanje žrtve;
- Prisustvo pripadnika/ca javnosti i/ili medija;
- Sigurnost žrtava;
- Ispitivanje žrtve;
- Komuniciranje i stavovi;
- Imovinskopравни zahtjev;
- Tok postupka;
- Rezultati.

U toku 2015. godine su akreditovani posmatrači pratili suđenja u osam (8) krivičnih predmeta u:

1. Općinskom sudu u Tuzli;
2. Osnovnom sudu Brčko Distrikta BiH;
3. Općinskom sudu u Živinicama;
4. Kantonalnom sudu u Novom Travniku (drugi predmet);
5. Okružnom sudu u Doboju;
6. Sudu Bosne i Hercegovine (prvi predmet);
7. Sudu Bosne i Hercegovine (drugi predmet);
8. Sudu Bosne i Hercegovine (treći predmet).

Na osnovu praćenih postupaka pred sudom, tri prvostepene presude su bile dostupne MFS-EMMAUS-u:

1. Općinski sud u Živinicama;
2. Kantonalni sud u Novom Travniku (drugi predmet);
3. Okružni sudu Doboju.

Pomenute presude su analizirane u svrhu ovog Izvještaja. U Izvještaju ćemo analizirati postupanje sa žrtvama/svjedocima na osnovu izvještaja sa ročišta i analize primjene odredaba zakona o krivičnom postupku u vezi sa postupanjem sa žrtvama/svjedocima, kao i uporediti standarde EU sa domaćim krivičnim zakonodavstvom kako bismo analizirali usklađenost domaćeg zakonodavstva sa standardima EU.

Napomena: S obzirom da Bosna i Hercegovina nije članica Evropske unije, primjena Direktive EU 2011/36 i Direktive EU 2012/29 nije obavezna. Međutim, BiH nastoji uskladiti svoje zakonodavstvo sa propisima EU, te će se stoga, npr., Direktiva 2011/36 pominjati u Izvještaju kao dobar primjer načina na koji se treba postupati sa žrtvama i žrtvama/svjedocima u praksi.

a) Analiza postupanja sa žrtvama/svjedocima u krivičnom postupku

U analizi krivičnog djela trgovine ljudima, relevantni akteri uvijek trebaju imati na umu tri osnovna elementa ovog krivičnog djela: radnje, sredstva i svrhu iskorištavanja. S obzirom da praksa pokazuje poteškoće u istragama i krivičnim gonjenjima ovog krivičnog djela, vrlo je značajno detaljno poznavati ova tri elementa (koja opisuju biće djela trgovine ljudima), kao i definicije i vrste.³⁹

Jedan od osnovnih bitnih problema u vezi sa trgovinom ljudima je taj što Bosna i Hercegovina nije uvrstila pojam „žrtva“ u svoje krivično zakonodavstvo, to jeste, u svoje zakone o krivičnom postupku. U zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini se koristi pojam „oštećeni“. Oštećeni se definiše kao „osoba kojoj je osobno ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo“. Npr., pojam „žrtva“, prema međunarodnim standardima, podrazumijeva svaku fizičku osobu koja je primorana na trgovinu ljudima, kao što je to određeno u članu 4. Konvencije Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima.

Definicija krivičnog djela trgovine ljudima detaljno objašnjava iskorištavanje, kao i radnje (osnovno djelo) i sredstva (oblik izvršenja).⁴⁰ Iako pojam „žrtva“ nije definisan u zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini, Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine sadrže definiciju žrtve i definiciju žrtve/svjedoka. U Pravilniku o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima koristi se samo pojam žrtva⁴¹.

Također, s obzirom da je žrtva i žrtva/svjedok u fokusu monitoringa sudskih postupaka, jedan od glavnih problema je što nema dovoljno informacija o postupanju sa žrtvom/svjedokom u sudnici. U toku praćenja postupaka pred sudom, posmatrači su zaključili da zaštita žrtve/svjedoka nije dovoljna; posebno nije zaštićena privatnost žrtve/svjedoka na zadovoljavajući način. Osim toga, također je primijećeno svjedočenje žrtve u prisustvu optuženog/e – što može dovesti do sekundarne viktimizacije žrtve/svjedoka. Postupanje sa žrtvom/svjedokom u sudnici i postupanje sa optuženim/om dokaz su nedovoljne pažnje prema zaštiti prava žrtava u poređenju sa pravima optuženog/e u sudnici i u krivičnim postupcima generalno. Također, tokom poređenja podataka iz godišnjih izvještaja o praćenju sudskih postupaka u 2014. i 2015. godini nisu primijećene

³⁹ Sažet prikaz sudske prakse u slučajevima trgovine ljudima, OSCE, str. 10;

⁴⁰ Trgovina ljudima znači regrutovanje, prijevoz, premještanje, nastanjivanje ili primanje osoba osoba, koristeći se prijetnjom ili silom ili drugim oblicima prisile, otmicom, prevaram, obmanom, zloupotrebom vlasti ili neke pozicije ranjivosti ili nudenjem ili prihvatanjem plaćanja ili drugih koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom radi eksploatacije. Eksploatacija podrazumijeva, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih, ili nekih drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad i usluge, ropstvo ili postupci slični ropstvu, sluzenje ili uzimanje organa. Konvencija Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima;

⁴¹ Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine, član 2.; Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima, član 2;

nikakve znatne promjene u postupanju prema žrtvama/svjedocima, što ukazuje na urgentnu potrebu za edukacijom sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica zato što je glas žrtve u sudnici i njegovo/njeno svjedočenje najvažnije za tužioca/tužiteljicu u procesu podizanja optužnice i za glavno ročište, ali također i vrlo bitno na kraju za donošenje presude. Tužilac/tužiteljica, sud i advokat/advokatica uvijek trebaju imati na umu poštivanje principa iz zakona o krivičnom postupku, posebno principa jednakosti strana u postupku i pravičnog suđenja.

Što se tiče postupanja sa žrtvama/svjedocima, posmatrači su prikupljali informacije o zaštiti privatnosti, upotrebi ličnih podataka (*da li su spomenuti lični podaci žrtve na ročištu, kao što su: ime i prezime, adresa, lični historijat, zdravstveno stanje i drugi podaci*), svjedočenje u prisustvu optuženog/e, mjere sigurnosti, itd. Na osnovu prikupljenih podataka sa ročišta, zaključuje se da su komunikacija i stavovi bili na profesionalnom nivou, ali najveći dio vremena advokati/ce su djelovali/e kao da žele zbuniti ili prestrašiti žrtvu/svjedoka.

Prema izvještajima o praćenju suđenja, žrtvama/svjedocima su postavljana pitanja vezana za njihove lične podatke. Npr., prema Zakonu o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (član 100 –Tok saslušanja svjedoka, stav 3.) *svjedok će se pitati za ime i prezime, ime oca ili majke, zanimanje, boravište, mjesto i godinu rođenja i njegov odnos sa osumnjičenim, odnosno optuženim i oštećenim. Također, oštećenog krivičnim djelom nije dopušteno ispitivati o njegovom seksualnom životu (prije izvršenog krivičnog djela) – stav 5. Prema Konvenciji Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima (član 11. – Zaštita privatnog života), „Svaka strana će poduzeti mjere, u skladu sa članom 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda koje je izložio Evropski sud za ljudska prava, radi ohrabrivanja medija u očuvanju privatnog života i identiteta žrtava, putem samoregulacije ili mjerama regulacije ili koregulacije.“* Mjere sigurnosti nisu korištene dovoljno.

*Žrtve su svjedočile u sudnici u prisustvu optuženog/e i već je dokazano u teoriji i praksi da to definitivno može proizvesti dodatne traume za žrtvu i sekundarnu viktimizaciju generalno. Npr., prema zakonima o krivičnom postupku, „U toku postupka svjedok se **može** suočiti s drugim svjedocima i osumnjičenim, odnosno optuženim...“* Ali u Direktivi EU 2011/36 (član 12. – Zaštita žrtava trgovine ljudima u krivičnim istragama i postupcima) određeno je da „*Ne dovodeći u pitanje pravo na odbranu, te u skladu sa pojedinačnom procjenom nadležnog organa ličnih okolnosti žrtve, države članice osiguravaju da žrtve trgovine ljudima imaju specifičan tretman s ciljem prevencije sekundarne viktimizacije izbjegavanjem, koliko je to moguće i u skladu sa osnovama uređenim u nacionalnom pravu i pravilima sudske diskrecije, prakse ili usmjeravanja, sljedećeg...*“ u stavu 4. (b) „vizuelnog kontakta između žrtava i optuženih uključujući tokom davanja iskaza, poput ispitivanja ili unakrsnog

ispitivanja, uz pomoć odgovarajućih sredstava uključujući upotrebe odgovarajućih tehnologija komunikacije“. Bitno je napomenuti da je sekundarna viktimizacija glavni razlog za posebno postupanje prema žrtvi/svjedoku, prema Direktivi EU 2011/36. Uprkos činjenici da u Bosni i Hercegovini postoje zakoni o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka⁴², nije poznato u kojoj mjeri se primjenjuju u predmetima trgovine ljudima. Npr., u jednoj prvostepenoj presudi se spominje da su žrtva i dva maloljetna svjedoka svjedočili putem tehničkih uređaja. Što se tiče dispariteta u pogledu prava žrtava/svjedoka i optuženih u krivičnom postupku, najizrazitiji disparitet se odnosi na njihov pristup pravu na odbranu. U Bosni i Hercegovini žrtva nema pravo na advokata – po službenoj dužnosti. U zakonima o krivičnom postupku, npr. u ZKP-u Federacije Bosne i Hercegovine, u članu 7. (Pravo na odbranu) se kaže da „*Ako osumnjičeni, odnosno optuženi sam ne uzme branitelja postaviti će mu se branitelj po službenoj dužnosti kada je to određeno ovim zakonom.*“ Žrtve/svjedoci imaju samo pravo na pravnog savjetnika/cu koji ih ne može zastupati na sudu. Također, većinu vremena žrtve/svjedoci nisu imali/e podršku socijalnog radnika/ce, psihologa /inje, s tim da postoje informacije prema kojima je socijalna radnica pružila podršku maloljetnicima u jednom sudskom predmetu. Ponekad su sudska policija, Odjel za zaštitu svjedoka preuzimali ulogu u pružanju podrške žrtvi/svjedoku, kao i porodica.

Iako je već spomenuto postupanje sa maloljetnicima/ama kao žrtvama/svjedocima ili samo kao svjedocima u toku krivičnog postupka, ovo pitanje zaslužuje posebnu pažnju s obzirom na dob i mentalnu zrelost maloljetnika/ca, kao i na efekte pojavljivanja u sudskom postupku. Prema ovome, entiteti i Brčko Distrikt BiH su donijeli zakone o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku i u tim zakonima je jedno poglavlje posvećeno krivičnim djelima počinjenim na štetu djece i maloljetnika. Također, u članu 2. Pravilnika o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima regulisan je „Specijalni tretman djeteta“, a u članu 3. Pravila o zaštiti žrtava trgovine ljudima i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine regulisana je „Zaštita najboljeg interesa djeteta“. U standardima EU definisana su šira prava maloljetnika/ca u krivičnom postupku, posebno u Direktivi EU 2011/36 u članu 13., 14., 15. i 16.

Što se tiče nadoknade štete, u toku 2015. godine preko dvadeset žrtava/svjedoka je u toku krivičnog postupka istaklo imovinskopравни zahtjev. Generalno, predstavnici/e medija nisu bili prisutni/e na ročištima, ali najveći dio vremena su bili prisutni pripadnici/e javnosti i poštivane su odredbe zakona o krivičnom postupku koje se odnose na informisanje žrtve/svjedoka o njenim/njegovim zakonskim pravima na sudu.

⁴² Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine (3/03, 21/03, 61/04, 55/05) – primjer;

b) Analiza prvostepenih presuda u 2015. godini (Općinski sud u Živinicama, Kantonalni sud u Novom Travniku – drugi predmet, Okružni sud u Doboju)

Osnovne informacije o vrsti krivičnog djela, optuženoj osobi/osobama, kazni i drugim relevantnim podacima:

1. Jednu optuženu je Općinski sud u Živinicama osudio za krivično djelo „Navođenje na prostituciju“ izvršeno protiv više od deset žena žrtava (prema članu 210. stav 2. KZ FBiH). Osuđena je na kaznu zatvora od godinu dana i šest mjeseci. Presuda je objavljena 15. januara 2015.
2. Dva optuženika je Kantonalni sud u Novom Travniku (drugi predmet) osudio za krivično djelo „Navođenje na prostituciju“ i krivično djelo „Silovanje“ izvršeno protiv jedne žene žrtve (član 210. stav 1. i član 203. stav 1. KZ FBiH). Osuđeni su na kaznu zatvora od tri godine i šest mjeseci, odnosno dvije godine. Presuda je objavljena 3. aprila 2015.
3. Jednu optuženu i jednog optuženika je Okružni sud u Doboju osudio za krivično djelo „Trgovina ljudima“ u vezi sa „Saizvršilaštvo“ izvršeno protiv jedne žene žrtve (član 198a stav 1. i član 23. KZ RS). Osuđeni su na kaznu zatvora od tri godine i šest mjeseci, odnosno četiri godine. Presuda je objavljena 18. juna 2015.

Što se tiče postupka pred Općinskim sudom u Živinicama i Kantonalnim sudom u Novom Travniku (drugi predmet), važno je napomenuti da je od podizanja optužnice do objave presude proteklo puno vremena (nekoliko godina), dok je taj period pred Okružnim sudom u Doboju počeo i okončao se u toku 2015. godine. Što se tiče profila optuženih i njihovog ranijeg kažnjavanja, na Općinskom sudu u Živinicama, optužena je ranije bila osuđivana za isto krivično djelo, oba optuženika pred Kantonalnim sudom u Novom Travniku (drugi predmet) su, također, ranije bila osuđivana, dok muškarac kojem je suđeno pred Okružnim sudom Doboju nije bio ranije osuđivan, dok se protiv optužene vodio jedan postupak.

Općinski sud u Živinicama:

Analiza prvostepene presude Općinskog suda u Živinicama pokazuje da su ispunjena tri elementa izvršenja krivičnog djela: radnja (osnovno djelo), sredstva (oblik izvršenja) i svrha iskorištavanja. Žrtvama je prijećeno upotrebom sile ako odbiju da pruže seksualne usluge; one su vrbovane putem obmane – žrtvama je obećano da će raditi kao konobarice, ali su kasnije dobile prijetnje i obmanom su navedene na pružanje seksualnih usluga. Također, i svrha iskorištavanja je bila prostitucija drugih osoba ili drugi oblici seksualnog iskorištavanja. S

obzirom da je ovo krivično djelo počinio stariji bračni par, postupak protiv njih je razdvojen i postupak protiv optužene je praćen. Zanimljivo je da je par prethodno bio osuđivan za isto krivično djelo počinjeno u istom baru – što je sud uzeo kao otežavajuću okolnost prilikom izricanja presude. Nije vidljivo da se sudija pozvao na bilo koji međunarodni dokument koji je Bosna i Hercegovina obavezna primjenjivati. Radilo se o optužbi za krivično djelo „Navođenje na prostituciju“ i to je primjer gdje Federacija Bosne i Hercegovine nije uskladila svoj Krivični zakon sa Konvencijom Vijeća Evrope o akciji protiv trgovine ljudima, u kojoj se u članu 18. kaže: *„Svaka Strana će usvojiti zakonske ili druge neophodne mjere da bi uspostavila karakter krivičnih radnji pod pomenutim mjerama u članu 4. ove Konvencije, kada su izvršene s namjerom.“* Osim činjenice da Federacija Bosne i Hercegovine nije kriminalizirala trgovinu ljudima, korisnici seksualnih usluga žrtava trgovine ljudima, također, nisu kriminalizirani, iako je u članu 19. Konvencije predviđeno da: *„Svaka Strana će razmotiri usvajanje zakonskih ili drugih neophodnih mjera da bi uspostavila karakter krivičnog djela, u skladu sa njenim unutrašnjim pravom, korištenja usluga koje čine predmet eksploatacije pomenute u članu 4. paragrafa a, ove Konvencije, znajući da je dotična osoba žrtva trgovine ljudima“*. Iako su korisnici seksualnih usluga jasno vidljivi u presudi, niko od njih nije krivično gonjen zbog propusta u Krivičnom zakonu FBiH. Također, u ovim predmetima je vrlo komplikovano dokazati da su neki korisnici znali da su osobe koje su pružale seksualne usluge bile žrtve trgovine ljudima. Na glavnom pretresu, žrtve su svjedočile, od kojih su dvije porekle da su bile prisiljavane od strane optužene da pružaju seksualne usluge, ali su tokom svjedočenja izjavile da su neke djevojke u baru pružale seksualne usluge. U ovom krivičnom postupku, sve žrtve su svjedočile u prisustvu optužene i samo su tri istakle imovinskoopravni zahtjev i sud ih je uputio na parnični postupak. Sve žrtve u ovom sudskom predmetu se nalaze u lošoj ekonomskoj i socijalnoj situaciji i one su ucijenjene da pružaju seksualne usluge zaradom, npr., dnevnicom, hranom, smještajem u baru. Također, neke od njih su bile maloljetnice u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Advokat je pokušao dokazati da optužena nikad nije protiv žrtava koristila silu i da tužiteljica nikad nije utvrdila niti definisala „prijetnju upotrebe sile“, „nanošenje znatne štete drugom“, „silu“ i „navođenje kroz obmanu na pružanje seksualnih usluga“. Što se tiče olakšavajućih okolnosti, sud je spomenuo lične, porodične okolnosti i nezaposlenost. Iako je u stavu 2. člana 210. za krivično djelo „Navođenje na prostituciju“ zapriječena kazna zatvora od jedne do deset godina, optužena je osuđena na kaznu zatvora od jedne godine i šest mjeseci, što ne predstavlja pravdu za žrtve, posebno zato što se vrijeme provedeno u pritvoru uračunava u izrečenu kaznu zatvora – a u ovom slučaju se radilo o pritvoru u trajanju od oko šest mjeseci.

Kantonalni sud u Novom Travniku (drugi predmet):

U analizi prvostepene presude Kantonalnog suda u Novom Travniku primijećeno je da su ispunjena sva tri elementa izvršenja krivičnog djela; radnja (osnovno djelo), sredstva (oblik izvršenja) i svrha iskorištavanja. Žrtva je vrbovana, obmanjena, premještena i prijećeno joj je upotrebom sile ako odbije pružiti seksualne usluge, sve u svrhu seksualnog iskorištavanja. Što se tiče oblika izvršenja djela, to se, također, može protumačiti kao oblik kidnapovanja putem obmane – zato što se jedan od optuženika zabavljao sa žrtvom, lažno se predstavio i odveo je u bar u kojem je žrtva potom silovana. Žrtva nije znala da će ići u bar zato što joj je optuženi rekao da će putovati. Zanimljivo je da je tužilac tražio od sudije da odobri njeno svjedočenje po treći put i sudija je zahtjev odbio zato što je žrtva već dva puta svjedočila. Za razliku od Općinskog suda u Živinicama, sudija se pozvao na međunarodnu praksu, što je pohvalno. Prilikom objavljivanja presude, sudija je prepoznao i oslanjao se na međunarodnu praksu i odbio sve radnje koje bi žrtvu izložile daljoj traumi (npr. zahtjev za još jednim svjedočenjem, medicinsko vještačenje...). Ovo je vidljivo u dijelu izjave sudije da su potkrepljujući dokazi vezani za svjedočenje žrtve nepotrebni u slučaju seksualnog nasilja. U prvostepenoj presudi se spominje da je žrtva bila vidno potresena, zato što je plakala dok je svjedočila, iako je krivično djelo počinjeno prije 12 godina. To je dokaz da je žrtva bila izložena dodatnoj traumi i sekundarnoj viktimizaciji. Spomenuto je da je tokom njenog boravka u baru bila izložena užasnim uvjetima, npr. nije jela i morala je konzumirati alkohol. Također, veza sa predmetom na Općinskom sudu u Živinicama se odnosi na mišljenje sudije – oboje optuženih su dali iskaz kojim su pokušali izbjeći krivičnu odgovornost. Osim toga, ova žrtva se nije pojavila samo u ovom predmetu. Ona je morala svjedočiti i u drugom predmetu vezanim za ovaj predmet, nakon što je njen brat ubio jednu od osoba koje su je primorale na prostituciju. Što se tiče imovinskopravnog zahtjeva, žrtva je upućena na parnični postupak. Na kraju, za razliku od Općinskog suda u Živinicama, jedan od optuženih je osuđen na kaznu zatvora od tri godine i šest mjeseci za isto krivično djelo „Navođenje na prostituciju“, ali prema stavu 1. koji predviđa kaznu zatvora od jedne do pet godina i za krivično djelo „Silovanje“. Drugi optuženik je osuđen na kaznu zatvora od dvije godine za krivično djelo „Silovanje“.

Okružni sud u Doboju:

U ovom predmetu, radnja (osnovno djelo) se odnosila na vrbovanje, transport i premještanje; sredstva (oblik izvršenja) su se odnosila na upotrebu sile ili drugih oblika prisile. Također, što se tiče svrhe iskorištavanja, oba optuženika su žrtvu prisiljavala na prostituciju ili su žrtvu seksualno zlostavljala na druge načine. Osim pomenutih elemenata, žrtva je bila izložena fizičkom nasilju ako bi odbijala da pruža seksualne usluge. Ovdje je zanimljivo da je žrtva ranije osuđivana za isto

krivično djelo koje je izvršila sa jednim optuženim u ovom predmetu. Žrtva nikad nije primila naknadu za pružanje seksualnih usluga, to jeste, ona je morala dati sav novac optuženom. Za razliku od Općinskog suda u Živinicama i Kantonalnog suda u Novom Travniku (drugi predmet), žrtva i dvije maloljetne osobe su svjedočile putem tehničkih uređaja iz druge prostorije i sudija je u presudi naglasio da je to važno da bi se izbjegla dalja traumatizacija žrtve/svjedoka i djece. U prva dva analizirana slučaja, optuženi je koristio sredstvo obmane, ali na Okružnom sudu u Doboju je dokazano da su oba optuženika koristila silu i prijetnju protiv žrtve, što je kod žrtve izazivalo pomisao na samoubistvo i konstantan strah. Također, s obzirom da je žrtva pretučena u prisustvu djece (dvogodišnje djetete i brat), to je još jedan razlog zašto je žrtva bila pod prijetnjom i oba optuženika su joj prijetila da će je prijaviti Centru za socijalni rad – ovo se, također, može protumačiti, između ostalog, i kao ucjena. U presudi je navedeno da je brat žrtve svjedočio kao ugroženi svjedok. Što se tiče imovinskopravnog zahtjeva, žrtva/svjedok je upućena na parnični postupak. Također, za razliku od krivičnog zakonodavstva Federacije Bosne i Hercegovine, prema Krivičnom zakonu Republike Srpske, korištenje seksualnih usluga žrtve predstavlja krivično djelo. U članu 198a (Trgovina ljudima) u stavu 4. se kaže: „*Ko koristi ili omogući drugom korišćenje seksualnih usluga ili drugih vidova eksploatacije, a bio je svjestan da je riječ o žrtvi trgovine ljudima, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.*“ Prema stavu 5. „*Ako djelo iz st. 1, 2, 3. i 4. ovog člana izvrši službeno lice u vršenju službe, kazniće se zatvorom najmanje osam godina.*“⁴³ Analiza presude pokazuje da je nekoliko osoba ispitano u pogledu korištenja seksualnih usluga žrtve.⁴⁴ Zanimljivo je da je jedan svjedok izjavio da je siguran da nije dao novac za „uslugu“, nakon čega je upitan zašto to naziva „uslugom“ ako je to bio samo seksualni odnos – a svjedok nije znao kako da to objasni. Prilikom objave presude, sudija se pozvao na pravnu teoriju, rekavši da *pojam „Trgovina ljudima“ radi seksualnog iskorištavanja podrazumijeva korištenje ženskog tijela kao robe koja se prodaje, mijenja (ne uvijek za novac)*. Optuženi su kažnjeni kaznom zatvora od tri godine i šest mjeseci odnosno četiri godine (minimalna kazna zatvora za krivično djelo „Trgovina ljudima“ je tri godine).

Među najbitnijim preporukama su:

1. jačanje zaštite privatnosti i sigurnosti žrtava;
2. intenziviranje istraga tužilaštava i uloge agencija za sprovođenje zakona u cilju otkrivanja i rasvjetljavanja povreda ljudskih prava kroz trgovinu ljudima;
3. kroz izmjene i dopune zakona o krivičnom postupku u BiH uvrstiti pojam „žrtva“ umjesto „oštećeni“;

⁴³ Krivični zakon Republike Srpske, Službeni glasnik br. 67/13;

⁴⁴ Nije poznato da li je pokrenuta istraga.

4. bolja zaštita žrtava od sekundarne viktimizacije, izbjegavanje direktnog kontakta između žrtve/žrtava i osumnjičenog/osumnjice, izbjegavanje svjedočenja žrtve u prisustvu optuženog/e;
5. unapređenje pozicije žrtve u krivičnom postupku kroz osiguranje procesnih prava na zastupanje pred sudom i saslušanja bez prisustva javnosti;
6. intenziviranje uloge Odjela za zaštitu svjedoka u podršci žrtvama trgovine ljudima;
7. bolje korištenje mogućnosti odlučivanja po imovinskoopravnim zahtjevima u krivičnom postupku;
8. osnivanje Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini;
9. edukacija sudija/sutkinja i tužilaca/tužiteljica kako bi se izbjegla sekundarna viktimizacija žrtava;
10. češća primjena odredbi Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnom postupku;
11. podizanje optužnica protiv osoba koje koriste seksualne usluge ili druge vidove eksploatacije žrtava trgovine ljudima.

ANEKS 3: IZVJEŠTAJ O STRATEŠKOJ PARNICI U PREDMETU PO IMOVINSKOM ZAHTJEVU ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA

Zoran Pelemiš, dipl. pravnik

UVOD

U Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoje elementarne normativne pretpostavke za direktno obeštećenje žrtava trgovine ljudima, iako je u praksi bilo mnogo slučajeva u kojima je od strane nadležnih sudova utvrđena krivična odgovornost izvršilaca krivičnog djela trgovine ljudima ili drugih srodnih krivičnih djela, kao što je navođenje na prostituciju ili zasnivanje ropskog odnosa, krijumčarenje, gdje su kriminalne radnje imale za posljedicu štetu prema licima koje su bile žrtve tih aktivnosti. Oduzeta imovinska korist pribavljena vršenjem krivičnih djela trgovine ljudima na osnovu pravosnažnih odluka postupajućih sudova, uplaćuje se u budžet jer još uvijek ne postoji fond za direktno obeštećenje žrtava trgovine ljudima, pa se one kao oštećene upućuju da imovinsko pravni zahtjev ostvare u parničnom postupku.

Glavni cilj projekta „Balkans ACT (Against Crime of Trafficking) Now!“ je doprinijeti demokratizaciji i procesu evropskih integracija u zemljama Zapadnog Balkana kroz unapređenje okruženja za građanski aktivizam, kao i kapaciteta, posvećenosti i uticaja mreža civilnog društva u debati o ljudskim pravima i vladavini prava u kontekstu problema organiziranog kriminala, posebno trgovine ljudima.

U ovoj fazi projekta, MFS-EMMAUS će nastojati izvršiti evaluaciju i javnosti predstaviti postojeće prakse sektora pravde u pogledu postupanja sa žrtvama trgovine ljudima i srodnih mehanizama i procedura, kao i izraditi i zagovarati nove političke prijedloge za formiranje samoodrživog i djelotvornog mehanizma za nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima i drugih krivičnih djela s elementima nasilja u ciljanim državama. Rezultati do kojih se došlo u zemljama Zapadnog Balkana upotrebom jedinstvenog instrumenta za monitoring, prilagođenog potrebama svake zemlje posebno, su uporedivi i biće moguće identificirati paralelna iskustva. Da bi postigao ove ciljeve, projektni tim je, među ostalim projektnim aktivnostima, proveo analizu strateške parnice u predmetima trgovine ljudima u oblasti nadoknade štete žrtvama.

Projektna aktivnost pod nazivom Strateška parnica usmjerena je na zastupanje žrtve/žrtava pred lokalnim sudom i postupak je direktno praćen i dokumentiran u svrhu predstavljanja činjenica problema vezanih za mogućnost žrtava trgovine ljudima da ostvare pravo na nadoknadu štete u pravnom sistemu BiH.

Pri izboru predmeta za strateško parničenje rukovodili smo se slučajem koji je u krivičnom postupku pravosnažno okončan na Sudu BiH, gdje su četiri strane državljanke Republike Srbije, kao žrtve trgovine ljudima i oštećene, od strane suda upućene sa imovinskopравnim zahtjevom na parnicu, a koje su suprotno dosadašnjoj praksi većine bivših žrtava trgovine ljudima, upravo iskazale namjeru za pokretanje parnice za naknadu nematerijalne štete pred nadležnim sudom. Obzirom da je riječ o pravno neukim strankama, posredstvom NVO Astra iz Beograda, u suradnji sa MFS-EMMAUS-om, zatražile su pravnu pomoć od Udruženja Vaša Prava BiH, čiji su pojedini pravnici sa dugogodišnjim iskustvom, specijalizovani za pružanje besplatne pravne pomoći i ovoj ugroženoj kategoriji, odnosno žrtvama trgovine ljudima.

Posredstvom NVO Astra iz Beograda, Vaša Prava BiH su pribavili i potpisane punomoći od strane navedenih žrtava trgovine ljudima koje su izrazile želju za pokretanjem parničnog postupka pred nadležnim sudom u BiH, radi naknade nematerijalne štete te svu potrebnu dokumentaciju koja je uz tužbu priložena kao dokazno sredstvo.

Cilj ove strateške parnice jeste promovisanje predmeta u postupku naknade štete stranih žrtava trgovine ljudima, obzirom da do sada nije bilo ovakve prakse u BiH, te jačanje pravnog i činjeničnog položaja ove ugrožene grupe, a radi poboljšanja pravne sredine, uključujući i eventualne izmjene zakona, odnosno ukidanja određenih dijelova zakonske regulative, usklađivanje i promjena sudske prakse. Primarni cilj ovog postupka jeste donošenje obavezujuće sudske odluke kojom će u cjelosti biti usvojen tužbeni zahtjev tužiteljica, a koja bi i u eventualnom drugostepenom postupku bila potvrđena i provedba pravosnažne presude u izvršnom postupku. Cilj je i dokazati da su ovakvi parnični postupci dugotrajni, iscrpljujući i neefikasni, pa bi se na taj način i upozorila javnost o nepovoljnom i neefikasnom zakonodavstvu, čime bi se pokušao probuditi interes javnosti.

DOMAĆI PRAVNI OKVIR KRIVIČNI ZAKONI

U Bosni i Hercegovini postoji pravni okvir za naknadu štete oštećenih lica zbog raznih krivičnih djela, pa tako i žrtava trgovine ljudima i to u krivičnom i građanskom postupku. Krivično zakonodavstvo BiH poznaje termin oštećena osoba, ali ne i žrtva trgovine ljudima, pa se termin oštećena osoba primjenjuje i u slučajevima žrtava trgovine ljudima, jer im je krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo lično ili imovinsko pravo.

U krivičnom postupku gdje se žrtve trgovine ljudima pojavljuju kao svjedoci ali istovremeno i oštećene, do okončanja glavnog pretresa ili do izricanja krivičnopravne sankcije, mogu postaviti imovinskopravni zahtjev ili zahtjev za naknadu štete. Uz zahtjev Sudu moraju priložiti sve potrebne dokaze. Tužilac je dužan žrtvi trgovine ljudima prikupiti sve dokaze i da izvidi sve što je potrebno za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo. Teret prikupljanja dokaza prije i za vrijeme sudskog procesa leži na Tužilaštvu. O imovinskopravnom zahtjevu odlučuje Sud presudom, a može u cjelosti dosuditi imovinskopravni zahtjev ili djelimično, a ukoliko podaci iz krivičnog postupka ne pružaju dovoljno osnova ni za potpuno ni za djelimično dosuđenje, Sud će oštećenu uputiti da imovinskopravni zahtjev ostvari u parničnom postupku. Ukoliko Sud donese presudu u krivičnom postupku kojom se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija ili rješenje da se krivični postupak obustavlja, uputit će oštećenu da imovinskopravni zahtjev ostvari u parničnom postupku.

Kada je donesena krivična presuda kojom je optuženi oglašen krivim, sud može da odobri oštećenoj osobi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili djelomično, a sa ostatkom postavljenog imovinskopravnog zahtjeva uputiti na parnični postupak. Treba ispuniti dva uvjeta kako bi oštećenoj osobi bio odobren imovinskopravni zahtjev u cjelini: osuđujuća presuda i da izneseni podaci i dokazi predstavljaju pouzdan osnov za odobrenje imovinskopravnog zahtjeva. Sud može djelomično odobriti imovinskopravni zahtjev i uputiti oštećenu osobu na parnični postupak ako izneseni podaci i dokazi pružaju djelomičnu osnovu za odobrenje zahtjeva. Ako sud ustanovi i donese odluku o određenom iznosu (uzimajući u obzir okolnosti pojedinačnog krivičnog djela), a taj iznos je u okviru vrijednosti imovinskopravnog zahtjeva, sud ne smije dodijeliti oštećenoj osobi manji iznos, jer bi to bilo ozbiljno kršenje pravila krivičnog postupka. Ako sud donese presudu koja oslobađa optuženog ili odbacuje optužnicu ili ako donese odluku o prekidu krivičnog postupka, sud je obavezan da uputi oštećenu osobu da zahtjev može ostvariti u parničnom postupku. Sudovi u dosadašnjoj praksi izbjegavaju da u krivičnom postupku koji se vodi protiv trgovaca ljudima, ali i u ostalim krivičnim

postupcima, odluče o imovinskopravnom zahtjevu, nego oštećene upućuju na parnicu. Osnovni razlog ovakve ustaljene prakse nadležnih sudova leži u činjenici da bi se odlučivanjem o imovinskopravnom zahtjevu oštećene u znatnoj mjeri odugovlačio krivični postupak, što u svakom slučaju nije uvijek opravdano, a naročito što dužina trajanja krivičnog postupka uglavnom zavisi od brzine rada tužilaca u istrazi ali i prikupljanja dokaza potrebnih za ovaj vid zahtjeva.

Krivični zakon BiH predviđa mogućnost oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi i osigurava postupke za privremenu i trajnu zapljenu imovine stečene izvršenjem krivičnog djela. Pravni osnov za primjenu te zakonske mogućnosti proističe iz odredbe čl. 110. gore navedenog zakona kojom je propisano da „Niko ne može zadržati imovinsku korist, prihod, profit ili drugu korist iz imovinske koristi pribavljenu krivičnom djelom. Imovinska korist, prihod, profit ili druga korist iz imovinske koristi iz stava 1. ovog člana oduzet će se sudskom odlukom kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno, pod uvjetima propisanim ovim zakonom.“ Način oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom propisan je odredbom čl. 111. KZ BiH, pa će se od učinitelja oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće, učinitelj će se obavezati na isplatu novčanog iznosa srazmjernog pribavljenoj imovinskoj koristi. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom oduzet će se od osobe na koju je prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti, ako je ona znala ili mogla znati da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom. Kada je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena s imovinom stečenom na zakoniti način, takva imovina će biti predmet oduzimanja ali u mjeri koja ne premašuje procijenjenu vrijednost imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Prihod ili druge koristi iz imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, ili iz imovine u koju je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom pretvorena ili iz imovine s kojom je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena, su predmet mjera navedenih u ovom članu na isti način i u istoj mjeri kao i imovinska korist pribavljena krivičnim djelom.

KZ BiH reguliše odnos između oduzimanja imovine i zaštite oštećene osobe. Tako odredba čl. 112. propisuje: „Ako je oštećenom u krivičnom postupku dosuđen imovinskopравни zahtjev, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinskopравни zahtjev oštećenog. Oštećeni koji je u krivičnom postupku u pogledu svog imovinskopavnog zahtjeva upućen na parnični postupak, može tražiti da se namiri iz iznosa oduzete vrijednosti, ako pokrene parnični postupak u roku od šest mjeseci od dana pravomoćnosti odluke kojom je upućen na parnični postupak i ako u roku od tri mjeseca od dana pravosnažnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.

Oštećeni koji u krivičnom postupku nije istaknuo imovinskopravni zahtjev, može zahtijevati namirenje iz oduzete vrijednosti, ako je radi utvrđenja svog zahtjeva pokrenuo parnični postupak u roku od tri mjeseca od dana saznanja za presudu kojom se oduzima imovinska korist, a najdalje u roku od dvije godine od pravomoćnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i ako u roku od tri mjeseca od dana pravomoćnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.”

Odredbe ovog člana uređuju vezu između oduzimanja nezakonito stečene imovine počinjenjem krivičnog djela i imovinskopravnog zahtjeva oštećene osobe. Cilj takvih odredbi je zaštita interesa oštećene osobe. U slučajevima kada je osoba oštećena počinjenjem krivičnog djela, sud će izreći oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi samo ako nije odobren imovinskopravni zahtjev ili ako imovinska korist prelazi dosuđeni imovinskopravni zahtjev. U ovom pogledu, imovinskopravni zahtjev ima prioritet u odnosu na oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi.

Stav 2. ovog člana uređuje prava oštećene osobe koja je istaknula imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku koji je u cijelosti ili djelomično upućen na parnični postupak, a sud je izrekao mjere za konfiskovanje nezakonito stečene imovinske koristi. Oštećena osoba u tom slučaju ima pravo da zatraži da se novčani iznos naplati iz nezakonito stečene imovinske koristi ako u roku od šest mjeseci od konačne i obavezujuće presude kojom je upućena na parnični postupak, pokrene parnicu i ako u roku tri mjeseca zatraži naknadu štete. Stav 3. ovog člana predviđa prava oštećene osobe koja nije podnijela imovinskopravni zahtjev u krivičnom postupku, a sud je izrekao mjere za oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi. U tom slučaju, oštećena osoba može da zatraži naknadu štete ako kod nadležnog suda pokrene parnični postupak u roku od tri mjeseca, odnosno dvije godine od dana pravosnažnosti presude.

GRAĐANSKA PARNICA NAKNADA ŠTETE

Žrtve trgovine ljudima kojima je nanesen neki od vidova štete, mogu tužbom kod nadležnog suda pokrenuti parnični postupak, te zahtijevati naknadu štete od onog koji je štetu prouzrokovao. Za vođenje postupka u ovim predmetima pored suda opće mjesne nadležnosti, prema mjestu prebivališta tuženog, nadležan je i sud na čijem je području štetna radnja počinjena ili sud na čijem području je štetna posljedica nastupila. Ako je šteta nastala zbog smrti ili teške tjelesne povrede, nadležan je sud na čijem području tužilac ima prebivalište, odnosno

boravište. U praktičnom smislu to znači da se u slučajevima trgovine ljudima tužba za naknadu štete protiv trgovaca ljudima ili posrednika može podnijeti u mjestu gdje trgovac ljudima ili posrednik ima prebivalište ili u mjestu gdje je šteta nastupila.

Tužba mora da sadrži osnovne elemente i formu propisanu Zakonom o parničnom postupku i to: osnov za nadležnost suda, određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja, činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, dokaze kojima se utvrđuju te činjenice, označenje vrijednosti spora, pravni osnov tužbenog zahtjeva, i druge podatke koje mora sadržavati svaki podnesak.

Šteta predstavlja jedan od opštih uslova građanskopravne deliktne odgovornosti. Pod štetom se podrazumijeva povreda imovine (uništenje ili oštećenje imovine), povreda fizičke strane ličnosti (oštećenje zdravlja, tjelesna povreda, smrt), povreda njene psihičke strane (povreda časti, ugleda, bol, strah) i povreda svakog imovinskog prava drugog lica. Prema tome, šteta može biti imovinska ili materijalna, te neimovinska ili nematerijalna.

Imovinska šteta predstavlja povredu imovinskih dobara nekog lica, kao što je oduzimanje, oštećenje ili uništenje, a takođe i u slučaju povrede fizičke strane nekog lica – tjelesne povrede, oštećenje zdravlja koje je prouzrokovalo troškove liječenja, trajnu ili privremenu nesposobnost za rad. Najčešća podjela imovinske štete je na prostu ili stvarnu štetu i izgublenu dobit. Stvarna šteta je ona šteta koja se sastoji u umanjenju postojeće imovine oštećenog lica, kada dolazi do smanjenja aktive odnosno do povećanja pasive oštećenog lica. Izgubljena dobit predstavlja povredu ličnih dobara nekog lica, psihičke strane fizičkog lica. To je ona imovinska korist koju bi oštećeno lice ostvarilo u budućnosti da nije nastupio štetni događaj. Neimovinska ili nematerijalna šteta predstavlja povredu ličnih dobara nekog lica, psihičke strane fizičkog lica. Ona se može javiti u raznim vidovima kao što su: povreda časti, ugleda, porodičnog i ličnog mira, fizičke i psihičke boli, straha. Ova šteta može da nastane zajedno sa imovinskom ili samostalno, nezavisno od nje.

Prema gore navedenim zakonskim rješenjima, žrtva trgovine ljudima koja je bila prisiljavana na davanje seksualnih usluga se razboljela zbog čega su prouzrokovani visoki troškovi liječenja, te je zbog narušenog zdravlja spriječena da radi, ima pravo na imovinsku stvarnu štetu na ime troškova liječenja, kao i na izgublenu dobit usljed izgubljene zarade koju bi svojim radom u struci mogla ostvariti. Žrtva ima pravo i na neimovinsku štetu u zavisnosti da li je i u kojoj mjeri trpila strah, fizičku ili psihičku bol, povredu ličnog ili porodičnog mira i sl.

Da bi nastala građanska deliktna odgovornost za štetne radnje treba da se ispune sljedeći uslovi: da postoji šteta, da je šteta nastupila protivpravnom radnjom ili propuštanjem štetnika, da se ta radnja i nastala šteta mogu pripisati u štetnikovu krivicu i da postoji uzročna veza između protivpravne radnje i štete. Cilj naknade jeste uspostavljanje u imovini oštećenog onog stanja koje je postojalo prije nastupanja šetnog događaja. Prema tome naknada štete mora biti jednaka pretrpljenoj šteti. Obaveza na naknadu štete dopijeva od trenutka nastanka štete. U slučaju tjelesne povrede, oštećenja zdravlja i smrti fizičkog lica narušava se fizički i psihički integritet ličnosti i te povrede predstavljaju uzrok štete. Kod tjelesne povrede i oštećenja zdravlja nadoknadili bi se sljedeći oblici imovinske štete: troškovi liječenja, prihod od rada izgubljen zbog nesposobnosti za rad za vrijeme liječenja, novčana naknada zbog trajne nesposobnosti za rad ili trajnog umanjenja radne sposobnosti u vidu novčane rente. U slučaju smrti lica, članovi porodice umrlog imaju pravo na naknadu imovinske štete.

Kod tjelesne povrede i oštećenja zdravlja, oštećeno lice ima pravo i na naknadu neimovinske štete određene sume novca na ime satisfakcije. Pravo na pravičnu naknadu zbog pretrpljenih duševnih bolova ima lice koje je prevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti navedeno na kažnjivu obljubu ili kažnjivu bludnu radnju, kao i lice prema kojem je izvršeno neko krivično djelo protiv dostojanstva ličnosti i morala. Sud će na zahtjev oštećenog dosuditi i za buduću nematerijalnu štetu ako je po redovnom toku vjerovatno da će ona trajati i u budućnosti. Kod naknade nematerijalne štete, u slučaju podijeljene odgovornosti, vrijede ista pravila kao i kod materijalne štete.

Važno je istaći da nadležni sud u parničnom postupku u pogledu postojanja štete po osnovu krivične odgovornosti počinitelja najčešće se veže za pravosnažnu presudu krivičnog suda, kojom se optuženi oglašava krivim, pa ta presuda predstavlja osnov odgovornosti za štetu prouzrokovanu izvršenim krivičnim djelom.

Procedura za naknadu štete za žrtvu trgovine ljudima kao oštećene bila bi podnošenje tužbe nadležnom sudu u kojoj će zahtijevati da se tuženi obaveže:

- da uspostavi stanje koje je bilo prije nego što je šteta nastala, te ako to nije moguće, da isplati oštećenoj odgovarajuću novčanu vrijednost na ime naknade štete;
- u slučaju smrti, tjelesne povrede ili oštećenja zdravlja, žrtva može zahtijevati da tuženi isplaćuje novčanu rentu mjesečno, na određeno vrijeme ili doživotno ili da se umjesto rente isplati jedna ukupna svota novca;
- da nadoknadi troškove liječenja žrtvi od zadobijenih povreda, te izgublenu

zaradu ako je imala mogućnost da tu zaradu ostvari za vrijeme privremene spriječenosti za rad;

- na isplatu pravične naknade zbog nematerijalne štete, pretrpljenih fizičkih ili duševnih bolova (umanjenja životne aktivnosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, straha);
- na isplatu pravične naknade u slučaju da je žrtva prevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti navedena na kažnjivu obljubu, bludnu radnju ili je prema njoj izvršeno neko drugo krivično djelo protiv dostojanstva ličnosti i morala.

Kako bi se utvrdila visina pravične novčane naknade nematerijalne štete, neophodno je obaviti vještačenje po vještaku medicinske struke i pozvati na orijentacione kriterije Vrhovnog suda FBiH. Treba napomenuti da kriteriji ne predstavljaju obavezujuću ni automatsku formulu za izračunavanje visine naknade štete jer sve okolnosti u vezi sa slučajem treba uzeti u obzir, a naročito činjenicu da se ti kriteriji u praksi nisu ni primjenjivali na žrtve trgovine ljudima, jer prema našim saznanjima, do sada nije bilo pokrenutih parničnih postupaka za naknadu štete, pa prema tome nema ni sudske prakse po tom pitanju.

Važno je istaći da u tužbi za naknadu štete treba uvijek predložiti da se posebno zaštite privatni život i lični podaci tužiteljica i to na osnovu odredbe čl. 11 Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, a koja je u BiH nakon ratifikacije stupila na snagu 01.05.2008.god. („Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj: 14/2007), te da se u toj pravnoj stvari tužiteljice ne saslušavaju u svojstvu parničnih stranaka, jer bi to za njih predstavljalo sekundarnu viktimizaciju, obzirom da je činjenično stanje već ranije utvrđeno krivičnim presudama. Takođe, ukoliko pak postoje zakonske pretpostavke, odnosno ako su tužiteljice slabog imovinskog stanja, nezaposlene, bez imovine, te da ne ostvaruju prihode po bilo kojem osnovu, snošenje troškova postupka bi dodatno ugrozilo njihovu egzistenciju i nanijelo štetu po njihovo nužno izdržavanje, pa stoga zajedno sa tužbom treba podnijeti i Prijedlog za oslobođanje od svih troškova parničnog postupka.

U suštini gledajući, parnični postupci u našoj zemlji su uglavnom spori i neekonomični, iziskuju mnogo vremena i sredstava (vještačenja, sudske takse), a ponovo izazivaju stres za žrtve trgovine ljudima. Osim toga, nakon pravosnažnog okončanja parničnih postupaka, neophodno je u izvršnom postupku pokušati ostvariti na nekom od sredstava izvršenja naplatu novčanih potraživanja što je nekada u praksi faktički i neizvodljivo, naročito kada izvršenici nemaju nikakve imovine. Opšte poznata je činjenica da izvršni postupci nekada traju i duže od parničnih postupaka. Zbog toga u mnogim zemljama ovakvi sudski postupci za naknadu štete i ne postoje, jer su formirani drugi mehanizmi i zakonska rješenja u

vidu državnih fondova za naknadu štete, gdje nije neophodno donošenje sudske odluke, a nadoknada je brza i garantovana.

MEĐUNARODNI INSTRUMENTI ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA ŽRTAVA TRGOVINE LJUDIMA PRAVO NA NAKNADU ŠTETE

Bosna i Hercegovina je kao članica Ujedinjenih naroda, a od 2003.god. i kao članica Vijeća Evrope pristupila i ratificirala brojne međunarodne dokumente koji su od značaja za zakonodavno uređenje trgovine ljudima. To je na međunarodnom planu stvorilo obavezu BiH da svoje zakonodavstvo uskladi sa svim prihvaćenim međunarodnim standardima u svim oblastima, pa tako i trgovine ljudima.

Postoje brojni međunarodni instrumenti koji se mogu potencijalno koristiti radi zaštite prava žrtava trgovine ljudima i uspostavljanja djelotvornog sistema naknade štete kao sredstva za borbu protiv trgovine ljudima. U ovom pogledu, instrumenti za zaštitu žrtava trgovine ljudima i prisilnog rada su široko priznati i odobreni čak u većoj mjeri nego oni koji se odnose isključivo na zaštitu radnika migranata. Pravo na naknadu štete je također blisko povezano sa pomoćnim pravima koja uključuju, naprimjer, pravo na pravnu pomoć. Međutim, treba imati u vidu da su ovi standardi obavezujući samo kada ih je odobrila država, i tada predstavljaju minimalne standarde kojih se mora pridržavati, i da države imaju pravo da uvedu dodatne odredbe. BiH je ratificirala većinu UN i Evropskih dokumenata o zaštiti ljudskih prava.

U skladu sa tim BiH, nema samo obavezu da u odnosu na međunarodne standarde ljudskih prava spriječi kršenje ljudskih prava pojedinaca, već ima i obavezu da preduzme korake kako bi pojedinci mogli zaista uživati u pravima koja im se garantuju. Dakle, da bi se ta obaveza ispunila nije dovoljno samo aktiviranje formalnih zabrana, nego i da svjesno djeluje u prevenciji, istrazi i kažnjavanju počinitelja kršenja ljudskih prava, kao i da obezbijedi odštetu za pretrpljeno.

PRAVNI OSNOV KRIVIČNA PRESUDA SUDA BIH

Presudom Suda Bosne i Hercegovine br. S1 3K 009358 12 K od 04.06.2013.god. koja je postala pravosnažna dana 10.10.2013.god. a izvršna dana 07.11.2013.god. J.M. je oglašen krivim zato što je zajedno sa M.V. kako je to opisano u tač.1. izreke presude i sam kako je to opisano u tač.2.a) i 2.b), dakle pod tač.1.a) kao

saizvršilac, zajedno sa V.M, a pod tač.2.a) i 2.b), sam upotrebom sile, prijetnjom upotrebe sile i prevarom u svrhu iskorištavanja prostitucijom, zatočene držao osobe ženskog spola, kao žrtve trgovine ljudima, čime je pod tač.1 i 2.a) i 2.b.) počinio krivično djelo trgovine ljudima iz čl.186.st.1, a u vezi čl. 54. KZ BiH, a pod tač.1.a.) i u vezi čl.29.KZ BiH, pa je primjenom navedenih zakonskih odredbi i na osnovu čl.39, 40, 42 i 48 KZ BiH, osuđen na kaznu zatvora u trajanju od 4 godine. Na osnovu čl.110, 110 a) i 111.KZ BiH, od osuđenog je oduzeta imovinska korist pribavljena krivičnim djelom u iznosu od 36.700,00 KM i 50.375,00 EUR, obzirom da je istu stekao izvršenjem predmetnog krivičnog djela, te je navedeni iznos uplaćen u Budžet BiH. Oštećene su sa imovinskopравnim zahtjevom upućene na parnicu a na osnovu čl.198.st.2. Zakona o krivičnom postupku BiH.

Presudom Suda BiH br. S1 3K 010546 12 K od 09.07.2012.god. a koja je postala pravosnažna dana 13.08.2012.god. M.V. je oglašena krivom zato što je zajedno sa njom poznatom osobom, kako je to opisano u izreci navedene presude, kao saizvršilac, upotrebom sile, prijetnjom upotrebe sile i prevarom, u svrhu iskorištavanja prostitucijom, zatočene držala osobe ženskog spola, kao žrtve trgovine ljudima, čime je počinila krivično djelo trgovine ljudima iz čl.186.st.1. KZ BiH, a u vezi sa čl.29.KZ BiH, pa je na osnovu čl.42, a u vezi sa čl.39, 49 i 50.KZ BiH, osuđena na kaznu zatvora u trajanju od 2 godine. Gore navedene presude Suda BiH su donesene nakon podnošenja Optužnice Tužilaštva BiH br.T 20 0 KT 001923 od 26.03.2012.god. a koja je bila potvrđena od strane Suda BiH, ali je na glavnom pretresu dana 06.07.2012.god. drugotužena priznala krivnju za učinjeno djelo, pa je Sud BiH donio rješenje o razdvajanju postupka prema drugotuženoj, pa je iz tog razloga u gore krivičnoj stvari Sud BiH donio dvije zasebne presude.

TUŽBA PARNIČNI POSTUPAK

Zbog gore navedenog u tužbi za naknadu nematerijalne štete, a koja je zajedno sa prijedlogom za oslobađanje od svih troškova parničnog postupka, predata od strane punomoćnika u Osnovni sud Doboje, dana 21.10.2014.god. a imajući u vidu težinu slučaja, predloženo je Općinskom sudu u Doboju, kao nadležnom sudu u ovoj pravnoj stvari, da se posebno zaštite privatni životi i lični podaci tužiteljica i to na osnovu odredbe čl. 11 Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, a koja je u BiH nakon ratifikacije stupila na snagu 01.05.2008. god. („Službeni glasnik BiH“- Međunarodni ugovori broj: 14/2007), te da se u ovoj pravnoj stvari tužiteljice ne saslušavaju u svojstvu parničnih stranaka, jer bi to predstavljalo sekundarnu viktimizaciju žrtava, jer je činjenično stanje već utvrđeno krivičnim presudama.

Obzirom da su tužiteljice slabog imovinskog stanja, nezaposlene, bez imovine, te da ne ostvaruju prihode po bilo kojem osnovu, snošenje troškova postupka bi dodatno ugrozilo njihovu egzistenciju i nanijelo štetu po njihovo nužno izdržavanje, pa stoga zajedno sa ovom tužbom shodno odredbi čl.400. Zakona o parničnom postupku Republike Srpske, podnijele su i Prijedlog za oslobađanje od svih troškova parničnog postupka.

Pravni osnov tužbenog zahtjeva tužiteljica zasniva se na odredbama čl.200, 202, 206 i drugim odgovarajućim odredbama Zakona o obligacionim odnosima.

Osnov za mjesnu nadležnost tog suda za postupanje po ovoj tužbi zasniva se na odredbama čl.28, 29 i 32. Zakona o parničnom postupku Republike Srpske, a osnov za stvarnu nadležnost zaniva se na odredbi čl. 30.tač.b) Zakona o sudovima Republike Srpske.

Tužbom je u stavu I, zahtjevano da 1. i 2. tuženi, na ime naknade nematerijalne štete solidarno isplate 1. tužiteljici i 2. tužiteljici iznos od po 10.000,00 KM, znači ukupno iznos od 20.000,00 KM, i to: na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti, ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti iznos od po 7.500,00 KM, znači ukupno iznos od 15.000,00 KM, sa zakonskom zateznom kamatom počev od dana presuđenja pa do konačne isplate, i na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljenog straha iznos od po 2.500,00 KM, znači ukupno iznos od 5.000,00 KM, sa zakonskom zateznom kamatom počev od dana presuđenja pa do konačne isplate, a sve prednje u roku od 30 dana od dana pravosnažnosti ove presude, pod prijetnjom mjera prinudnog izvršenja, a u stavu II da 1. tuženi, na ime naknade nematerijalne štete isplati 3. tužiteljici i 4. tužiteljici iznos od po 10.000,00 KM, znači ukupno iznos od 20.000,00 KM, i to: na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova zbog povrede časti, ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti iznos od po 7.500,00 KM, znači ukupno iznos od 15.000,00 KM, sa zakonskom zateznom kamatom počev od dana presuđenja pa do konačne isplate, i na ime naknade nematerijalne štete zbog pretrpljenog straha iznos od po 2.500,00 KM, znači ukupno iznos od 5.000,00 KM, sa zakonskom zateznom kamatom počev od dana presuđenja pa do konačne isplate, a sve prednje u roku od 30 dana od dana pravosnažnosti ove presude, pod prijetnjom mjera prinudnog izvršenja.

Rješenjem Općinskog suda Doboj od 27.02.2015.god, tužiteljicama je vraćena tužba na uređenje u smislu dostavljanja tačne adrese drugotužene, jer joj se na navedene adrese tužba nije mogla uručiti na odgovor, sa napomenom dostavljača da je imenovana nepoznata na tim adresama. Postupajući po rješenju tog suda, broj i datum gornji, tužiteljice su predložile, obzirom da je boravište drugotužene

nepoznato, da sud postupi u smislu odredbe čl.348. ili po odredbi čl. 296.tač.4. ZPP-a Republike Srpske, odnosno da u ovoj pravnoj stvari sud po službenoj dužnosti odredi advokata drugotuženoj koja je nepoznatog boravišta.

PRIPREMNO ROČIŠTE

Zanimljivo je napomenuti da je na pripremno ročište pristupio 1.tuženi bez pratnje sudske policije, iako se nalazi na izdržavanju kazne zatvora u Banja Luci, jer je dobio slobodne dane, a na upit suda kako će ubuduće dolaziti na zakazana ročišta, rekao je da može dobiti slobodne dane kada mu je to potrebno. Za drugotuženu obzirom da je nepoznatog boravišta, pristupio je njen privremeni zakonski zastupnik kojeg je postavio sud po službenoj dužnosti, na prijedlog punomoćnika tužiteljica.

Sud nije postupio po odredbama Zakona o parničnom postupku RS-a, jer nije punomoćniku tužiteljica dostavio odgovore na tužbu tuženih na izjašnjenje, po prijemu istih nego tek na pripremnom ročištu. U odgovorima na tužbu tuženi su istakli da je tužbeni zahtjev tužiteljica previsoko postavljen te da jačina trajanja duševnih bolova i intezitet nisu bili velikog inteziteta, ali i da su tužiteljice same dolazile kod 1.tuženog, odnosno pristale na seksualnu eksploataciju, pa su predložili da se tužba odbije.

Da bi se izbjeglo odugovlačenje postupka a i radi same ekonomičnosti, punomoćnik tužiteljica se usmeno izjasnio na odgovore na tužbu i istakao prigovore, odnosno osporio ih u cjelosti, kao neosnovane obzirom da je seksualna eksploatacija dokazana u krivičnom postupku, pravosnažnim presudama pa zbog toga tužiteljicama svakako pripada pravo na naknadu nematerijalne štete, i prema međunarodnim standardima koje je BiH usvojila, ali i prema domaćem zakonodavstvu.

Zbog okolnosti samog slučaja, i da bi se izbjegla sekundarna viktimizacija, punomoćnik tužiteljica je precizirao tužbeni zahtjev tako da je odustao od pojedinih vidova nematerijalne štete, a time izbjegao novo medicinsko vještačenje i nepotrebno uvećanje troškova sudskog postupka, obzirom da je vještačenje već obavljeno u krivičnom postupku.

Tako je preciziranim tužbenim zahtjevom u stavu I, zahtjevano da 1. i 2. tuženi, na ime naknade nematerijalne štete solidarno isplate 1. tužiteljici i 2. tužiteljici iznos od po 10.000,00 KM, znači ukupno iznos od 20.000,00 KM, a u stavu II da 1. tuženi, na ime naknade nematerijalne štete isplati 3. tužiteljici i 4. tužiteljici iznos od po 10.000,00 KM, znači ukupno iznos od 20.000,00 KM, na ime naknade

nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova, povrede časti, ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti sa zakonskom zateznom kamatom počev od dana presuđenja pa do konačne isplate, a sve prednje u roku od 30 dana od dana pravosnažnosti ove presude, pod prijetnjom mjera prinudnog izvršenja.

Zajedno sa ostalim dokazima koji su priloženi uz tužbu, punomoćnik tužiteljica je predložio da se kao dokaz izvrši uvid u medicinsko vještačenje timskog sudskog vještaka koje se nalazi u sudskom spisu kod Suda BiH. Takođe je obrazložio da zbog ponovnog izazivanja psihičkog stresa i viktimiziranja ne želi da se tužiteljice salušaju u svojstvu parničnih stranaka, ali sud je bez obzira na navedeno prihvatio prijedlog tuženih i predložio da se kao dokaz provede saslušanje parničnih stranaka.

GLAVNA RASPRAVA

Dana 21.12.2015.god. u Osnovnom sudu Doboj je održana glavna rasprava, na koje su pristupili punomoćnik tužiteljica, za drugotuženu, obzirom da je nepoznatog boravišta, njen privremeni zakonski zastupnik kojeg je postavio sud po službenoj dužnosti, na prijedlog punomoćnika tužiteljica. Prvotuženi iz nepoznatih razloga nije pristupio na ročište a nije ni opravdao svoj nedolazak. Prije izlaganja stranaka sud je po službenoj dužnosti konstatovao da prema trenutnom stanju spisa ne postoje procesne smetnje za održavanje glavne rasprave u smislu čl.98.st.1. u vezi čl.67.ZPP-a, niti u tom smislu ima procesnih prigovora od strane stranaka. Nakon toga punomoćnik tužiteljica je predložio izvođenje materijalnih dokaza koji su uz tužbu predloženi na pripremnom ročištu, te da nakon izvedenih dokaza sud u cjelosti usvoji tužbeni zahtjev. Punomoćnik drugotužene je u cjelosti osporila tužbeni zahtjev kao neuredan i predložila njegovo odbacivanje, odnosno odbijanje.

Sud nije provodio dokaz saslušanjem parničnih stranaka obzirom da nisu pristupili na glavnu raspravu. Privremeni zastupnik drugotužene je u završnoj riječi predložila da se tužbeni zahtjev odbaci kao neuredan jer u toku postupka nije dokazan osnov za naknadu štete, jer tužiteljice nisu saslušane na te okolnosti, te da se ranije obavljeno medicinsko vještačenje ne može smatrati dokazom u smislu odredbe čl.147, jer se tuženim nije dala mogućnost da se izjasne o ličnosti vještaka, odnosno da se vještaku postavljaju pitanja i pojašnjenja, pa bi to predstavljalo povredu čl.6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, odnosno povredu prava na pravično suđenje. Sem prigovora na izlaganje privremenog zastupnika drugotužene, punomoćnik tužiteljica je naveo da je članom

15.tač.4. Konvencije Vijeća Evrope u borbi protiv trgovine ljudima a koju je BiH potpisala 30.10.2007.god. navedeno da će „svaka strana usvojiti zakonske ili druge neophodne mjere da bi odšteta žrtava trgovine ljudima bila garantovana od strane Ureda Fonda za odštetu žrtava...” Obzirom na preuzetu obavezu iz navedene Konvencije, BiH kao država potpisnica do danas nije ispoštovala potpisanu obavezu jer takav Fond u državi ne postoji, tužiteljice su bile primorane da podnesu tužbu protiv tuženih, kako bi dobile minimalnu moralnu satisfakciju za ono što im kao žrtvama trgovine ljudima pripada.

U završnoj riječi punomoćnik tužiteljica je između ostalog izjavio da su protivpravnim radnjama tuženih tužiteljice primoravane na prodaju svojih tijela, čime su seksualno eksploatisane na način kako je to opisano u krivičnim presudama Suda BiH, jer su tuženi nečovječno, nehumano i ponižavajuće postupali prema tužiteljicama, počev od ograničavanja njihove slobode, protivpravne upotrebe sile i primoravanja na prodaju sopstvenih tijela, čime je povrijeđeno njihovo ljudsko dostojanstvo. Obzirom na trpljenje duševnih bolova, tuženi su dužni tužiteljicama nadoknaditi nematerijalnu štetu u iznosu srazmjernom i moralnoj šteti koju su pretrpjeli. Bez obzira što se u toku ovog postupka nije predložilo, pa ni sprovedo medicinsko vještačenje po vještaku neuropsihijatru iz razloga ponovnog izazivanja sjećanja koje bi mogli biti svojevrsni pokretač za vraćanje i produbljivanje potisnutih negativnih osjećaja te uticati na psihičku stabilnost tužiteljica, ali i zbog teške materijalne situacije tužiteljica koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, pa bi njihov dolazak iz druge zemlje u BiH, radi novog vještačenja takođe prouzrokovao i troškove koje tužiteljice nisu u mogućnosti snositi, a naročito imajući u vidu da je medicinsko vještačenje već obavljeno u krivičnom postupku, punomoćnik tužiteljica je predložio da sud imajući u vidu sve okolnosti slučaja, tužiteljicama odredi pravičnu naknadu.

PRVOSTEPENA PRESUDA

Osnovni sud Doboj je dana 15.01.2016.god. donio prvostepenu presudu a koju su punomoćnici tužiteljica zaprimili dana 18.01.2016.god. kojom se odbija tužbeni zahtjev tužiteljica u cjelosti i obavezuju da na ime troškova zastupanja drugotužene isplate iznos od 2.281,50 KM, na račun privremenog zastupnika M.Ž., advokata iz Doboja, u roku od 30 dana pod prijetnjom prinudnog izvršenja.

Prvostepeni sud je u pobijanoj presudi između ostalog naveo da tužiteljice ni jednim dokazom nisu u smislu odredbe čl.200. Zakona o obligacionim odnosima dokazale intezitet, tj.jačinu i trajanje duševnih bolova zbog povrede časti i ugleda, slobode ili prava ličnosti, jer pravo na naknadu tih vidova štete pripada samo, ako okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i njihovo trajanje to opravdavaju.

Prvostepeni sud je takođe zaključio da su tužiteljice u smislu navoda iz tužbe trebale biti saslušane u svojstvu parničnih stranaka, a radi utvrđivanja činjenice da li su pretrpile duševne bolove, u čemu se isti ogledaju i koliko su trajali, te da su neopravdani navodi punomoćnika tužiteljica da bi njihovo salušavanje predstavljalo svojevrzni pokretač za vraćanje i produbljivanje potisnutih osjećaja i uticalo na njihovu stabilnost, pa zbog toga nije mogao prihvatiti predložene materijalne dokaze a koji se odnose na utvrđivanje pretrpljene nematerijalne štete, jer bi tek nakon neposrednog pregleda tužiteljica od strane predloženog vještaka medicinske struke i obavljenog vještačenja mogao utvrditi duševne bolove. Sem toga, prvostepeni sud navodi da bi tužiteljicama i u parničnom postupku kao i u toku krivičnog postupka bila obezbjeđena zaštita a da bi tek na osnovu usmene, neposredne i javne rasprave mogao donijeti odluku o visini pretrpljene štete, jer ni krivični sud nije odlučio o imovinskopравnom zahtjevu tužiteljica, nego ih je uputio na parnicu. Osim toga, u obrazloženju osporene presude, prvostepeni sud analizira krivične presude i navodi na str.11. pobijane presude da iz izreke krivične presude proizilazi da su „prvotužiteljica i drugotužiteljica, te četvrtotužiteljica u više navrata bile zatočene, držane i prisiljavane na pružanje seksualnih usluga tj.odlazile i ponovo se vraćale, tako da nije razjašnjeno pod kojim okolnostima su ponovo dolazile tuženim ako su bez svoje volje i pristanka prinuđene na vršenje nevoljnih radnji“, te da je to razjašnjenje bilo neophodno da bi se utvrdilo da li ima i u kom stepenu doprinosa tužiteljica nastanku i težini štetnih posljedica, a time i visine štete, a što je u suprotnosti sa odredbom čl.12.tač.3.ZPP-a.

DRUGOSTEPENI POSTUPAK ŽALBA

Protiv navedene presude dana 01.02.2016.god. je sačinjena žalba Okružnom sudu Doboj kao drugostepenom organu i to iz svih razloga propisanih Zakonom o parničnom postupku Republike Srpske. U žalbi je između ostalog navedeno da prvostepeni sud nije primjenio odredbu čl.8. Zakona o parničnom postupku (u daljnjem tekstu ZPP), koja ga obavezuje da savjesno i brižljivo ocjeni svaki dokaz zasebno i sve dokaze zajedno, a to je bilo od uticaja na donošenje nezakonite i nepravilne odluke u ovoj pravnoj stvari. Osim toga prvostepeni sud je nepravilno primjenio odredbe ZPP-a, o troškovima postupka, pa je odluku o troškovima postupka tuženoj pogrešno zasnovao na odredbama čl.383, čl.386, čl.387, čl.393 i 396. ZPP-a, a u konkretnom slučaju trebalo je primijeniti odredbu čl. 388, istog zakona., koja glasi: “Stranka je dužna da nezavisno od ishoda parnice nadoknadi protivnoj stranci troškove koje je prouzrokovala svojom krivicom...”. Prema ovoj odredbi obzirom da su tuženi u krivičnom postupku koji je prethodio ovoj parnici, oglaseni krivim, a tužiteljice sa imovinskopравnim zahtjevom upućene

na parnicu, tužiteljice smatraju da je prvostepeni sud primjenom odredbe čl.388.ZPP-a, trebao odbiti zahtjev privremenog zastupnika drugotužene za naknadu troškova postupka, nezavisno od ishoda parnice, a tužene obavezati da tužiteljicama nadoknadi troškove postupka u visini sudske takse na tužbu i presudu ili primjenom odredaba čl.400.ZPP-a, osloboditi tužiteljice od plaćanja svih troškova postupka. Takođe prvostepeni sud nije primjenio ni odredbu čl.400. citiranog zakona, jer nije odlučio o prijedlogu tužiteljica da se oslobode od plaćanja troškova postupka iako se u predmetnom spisu nalazi pismeni prijedlog tužiteljica.

Iz materijalnih dokaza koji su izvedeni na glavnoj raspravi, a koje je prvostepeni sud doslovno citirao u pobijanoj presudi, je jasno vidljivo da su tužiteljice od strane tuženih, bile izložene konstantnom psihičkom i fizičkom zlostavljanju, da su protiv njihove volje držane u zatočeništvu i protiv njihove volje primoravane na bavljenje prostitucijom, čime je povrijeđeno njihovo ljudsko dostojanstvo pa im pripada pravo na pravičnu naknadu u iznosima srazmjernim moralnim štetama koje su pretrpjele, a shodno odredbi čl.202. Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu ZOO). Citiranom odredbom je propisano „Pravo na pravičnu novčanu naknadu zbog pretrpljenih duševnih bolova ima lice koje je prevarom, prinudom ili zloupotrebom nekog odnosa podređenosti ili zavisnosti navedeno na kažnjivu obljubu, kao i lice prema kome je izvršeno neko krivično djelo protiv dostojanstva ličnosti i morala.“ Prema tome, prvostepeni sud je prilikom donošenja pobijane presude potpuno zanemario citiranu odredbu koja se odnosi na „satisfakciju u posebnim slučajevima“, pogrešno tumačeći odredbu čl.200. ZOO, iako u pravnoj praksi ovaj vid novčane naknade nematerijalne štete sem ranije izrečene krivično pravne sankcije, predstavlja daljnu sankciju tuženim za gore navedena postupanja, kako bi se donekle spasio njihov ugled i dostojanstvo. Međutim, prvostepeni sud potpuno zanemaruje navedene krivične presude, odnosno pravnu kvalifikaciju tog krivičnog djela, koji sadrži elemente prevare, prisile i zloupotrebe odnosa potčinjenosti ili zavisnosti, što je dovoljno za utvrđivanje odštetne odgovornosti na temelju čl.202. ZOO, obzirom da postoji napad na dostojanstvo osobe i moral iz koje je jasno vidljivo da tužiteljicama pripada pravična naknada za pretrpljene duševne bolove, odnosno satisfakcija u posebnim slučajevima, u smislu odredbe čl.202. ZOO. U vezi sa primjenom odredaba čl.200. i 202. Zakona o obligacionim odnosima, a koje su istovjetne u susjednim državama obzirom da su preuzete iz bivše SFRJ, postoji više presuda kojima se u ovakvim ili sličnim slučajevima dosudila pravična naknada nematerijalne štete.

U vezi sa naprijed navedenim, donoseći pobijanu presudu prvostepeni sud je potpuno zanemario odredbu čl.12.st.3. Zakona o parničnom postupku Republike

Srpske kojom je propisano: „u parničnom postupku je u pogledu postojanja krivičnog djela i krivične odgovornosti učinitelja sud vezan za pravomoćnu presudu krivičnog suda kojom se optuženi oglašava krivim.“ Iz izreke pravosnažnih presuda krivičnog suda BiH proizilazi da su tuženi upotrebom sile, prijetnjom upotrebe sile i prevarom, u svrhu iskorišćavanja prostitucijom, zatočene držali osobe ženskog spola, kao žrtve trgovine ljudima čime su počinili krivično djelo trgovine ljudima.“

Prvostepeni sud je takođe pogrešno zaključio da su tužiteljice u smislu navoda iz tužbe trebale biti saslušane u svojstvu parničnih stranaka, a radi utvrđivanja činjenice da li su pretrpile duševne bolove, u čemu se isti ogledaju i koliko su trajali. „Nasilje nad duševnim i tjelesnim integritetom određene osobe, protivno je temeljnim moralnim načelima i predstavlja povredu osobnih prava svakog tko je takvom nasilju izložen, jer se tim činom vrijeđa njegovo dostojanstvo, čast i ugled. Oblici, intezitet i posljedice pretrpljene nematerijalne štete ovise o okolnostima slučaja, a za utvrđivanje tih relevantnih činjenica nije nužno psihijatrijsko vještačenje, nego ih sud može utvrditi drugim dokaznim sredstvima u granicama prijedloga stranke“. Iz obrazloženja krivične presude Suda BiH br. S1 3K 009358 12 K od 04.06.2013.god. na str.19. i 20. nesporno je da su 1. i 2. tužiteljica u krivičnom postupku bile saslušane putem tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka iz posebne prostorije uz prisustvo predstavnice NVO Astra, te da su prilikom davanja iskaza na Sudu primjenjene mjere zaštite od suočavanja sa optuženim, s ciljem prevencije sekundarne viktimizacije. Prema tome, prvostepeni sud pogrešno i olako zaključuje, da su tužiteljice u parničnom postupku trebale biti ponovo saslušane i potpuno zanemaruje sekundarnu viktimizaciju tužiteljica, na koju je punomoćnik tužiteljica ukazivao u toku cijelog postupka, i pogrešno zaključuje da bi prema tužiteljicama bile obezbjeđene mjere zaštite kao i u krivičnom postupku, iako odredbama ZPP-a nisu predviđene mjere zaštite kao u krivičnom postupku, stavljajući znak jednakosti između fizičke zaštite i zaštite od suočavanja sa osuđenima s ciljem prevencije od suočavanja tj. sekundarne viktimizacije.

Osim toga, u obrazloženju osporene presude, prvostepeni sud analizira krivične presude i navodi na str.11. pobijane presude da iz izreke krivične presude proizilazi da su „prvotužiteljica i drugotužiteljica, te četvrtotužiteljica u više navrata bile zatočene, držane i prisiljavane na pružanje seksualnih usluga tj.odlazile i ponovo se vraćale, tako da nije razjašnjeno pod kojim okolnostima su ponovo dolazile tuženim ako su bez svoje volje i pristanka prinuđene na vršenje nevoljnih radnji“, te da je to razjašnjenje bilo neophodno da bi se utvrdilo da li ima i u kom stepenu doprinosa tužiteljica nastanku i težini štetnih posljedica, a time i visine štete, a što je u suprotnosti sa odredbom čl.12.tač.3. ZPP-a.

Iz gore navedenog citata izreke dijela krivične presude upravo proizilazi da su prvotužiteljica i drugotužiteljica, te četvrtotužiteljica u više navrata bile zatočene, držane i prisiljavane na pružanje seksualnih usluga, ali prvostepeni sud olako prelazi preko ovih već ranije utvrđenih činjenica, koje između ostalog čine biće krivičnog djela trgovine ljudima, te pominje, odnosno citira ostali dio izreke krivične presude tj. "odlazile i ponovo se vraćale, tako da nije razjašnjeno pod kojim okolnostima su ponovo dolazile tuženim ako su bez svoje volje i pristanka prinuđene na vršenje nevoljnih radnji". Ovakvo postupanje prvostepenog suda je nezakonito, imajući u vidu činjenicu da bi u ovakvim predmetima koji su sa stanovišta ljudskih prava i međunarodnih standarda koje je Bosna i Hercegovina kao država usvojila odnosno ratifikovala, postupajući sudija pojedinac trebao i morao znati da prema definiciji krivičnog djela trgovine ljudima pristanak žrtve trgovine ljudima na eksploataciju nije od značaja, odnosno nije razlog za oslobođenje od odgovornosti trgovaca žrtava trgovine ljudima. Tako je odredbom čl.186.st.9.KZ BiH propisano „na postojanje krivičnog djela trgovine ljudima bez uticaja je okolnost da li je lice koje žrtva trgovine ljudima trgovine ljudima, pristalo na iskorištavanje.“

Obzirom da su tužiteljice i tuženi saslušani u krivičnom postupku, a drugotužena u cjelosti priznala krivnju, te obzirom da je u krivičnom postupku obavljeno vještačenje, nije bilo potrebe da se ovi dokazi na iste okolnosti ponovo izvode u parničnom postupku, jer su tuženi imali mogućnost da u krivičnom postupku postavljaju pitanja u vezi sa Nalazom i mišljenjem vještaka, a i prilikom saslušanja okrivljenih, (sada tuženih) i oštećenih, (sada tužiteljica), imali su mogućnost da jedni drugima postavljaju pitanja. Osim toga u ovom postupku nije postojala mogućnost da se tužiteljice saslušaju u svojstvu parničnih stranaka, jer su državljanke druge države, u stanju socijalne potrebe, te nisu mogle snositi troškove dolaska u BiH i odlaska u zemlju porijekla, te nisu mogle snositi troškove novog medicinskog vještačenja a koje bi da se sprovedo u svakom slučaju predstavljalo sekundarnu viktimizaciju jer bi kod tužiteljica izazvalo sjećanja koja bi bila svojevrsni pokretač za vraćanje i produbljavanje potisnutih negativnih osjećaja i uticalo na psihičku stabilnost tužiteljica.

Okružnom sudu Doboj je predloženo da žalbu uvaži i da u sjednici vijeća ili na osnovu održane rasprave, drugostepenom presudom preinači pobijanu presudu prvostepenog suda u smislu navoda i prijedloga iz ove žalbe, tako da se u cjelosti usvoji tužbeni zahtjev tužiteljica za naknadu nematerijalne štete, zbog pretrpljenih duševnih bolova, povrede časti i ugleda, slobode, prava ličnosti i dostojanstva ličnosti, sa zakonskom zateznom kamatom na dosuđene iznose počev od dana presuđenja pa do isplate, ili da se prvostepena presuda ukine u dijelu koji se pobija ovom žalbom i predmet vrati prvostepenom sudu na ponovno suđenje, s

tim da se ponovo suđenje obavi pred drugim postupajućim sudijom, jer je sudija u prvostepenom postupku donijela pobijanu presudu bez pravnog osnova i u suprotnosti sa Ustavom BiH, sudskom praksom i međunarodnim standardima koje je BiH ratifikovala i potpisala.

ZAKLJUČCI

1. Iako je većina važeće zakonske regulative u BiH usklađena sa međunarodnim standardima u pogledu prava žrtava trgovine ljudima na naknadu štete neophodno je promijeniti dosadašnju sudsku praksu u krivičnim postupku u pogledu rješavanja o imovinskopravnom zahtjevu ili pak mijenjati krivičnu odredbu koja reguliše ovu materiju, kako bi sudija morao pod određenim uslovima u krivičnom postupku riješiti o precizno postavljenom imovinskopravnom zahtjevu, naravno kada je to moguće.
2. Iako žrtve, često ističu imovinskopравни zahtjev u toku krivičnog postupka, sudije uglavnom odbijaju donijeti odluku po takvom zahtjevu, i podnosiocе zahtjeva upućuju na parnicu. To dodatno otežava teret koji nose žrtve. Obzirom da u dosadašnjoj praksi u BiH, osim ove strateške parnice, nije bilo pozitivnih slučajeva u vezi pokretanja parničnih postupaka za naknadu štete, neophodno je pomno ispitati sve one faktore koji bi za žrtve trgovine ljudima mogli predstavljati poticaj da ustraju u nastojanju da ostvare svoja prava, kako bi se razvili mehanizmi koji bi žrtvama omogućili ostvarenje pravnog obeštećenja, i osiguralo da žrtve mogu koristiti sve raspoložive resurse u ostvarenju svog prava na odštetu.
3. Potrebno je mijenjati, odnosno uskladiti pojedine odredbe zakonskih i podzakonskih akata koji regulišu prava i obaveze stranaca u BiH, kako bi se omogućilo žrtvama trgovine ljudima da nakon okončanja krivičnih postupaka mogu imati pristup nadležnom sudu radi ostvarenja određenih građanskih prava, kao i prava na naknadu štete, za koje bi vrijeme imali odobren privremeni boravak u BiH.
4. Žrtvama je potrebno omogućiti pravo na pravno savjetovanje i potpunu besplatnu pravnu pomoć (zastupanje) u svim fazama postupaka, upravnih i sudskih (građanski, krivični), pa se u tom slučaju zbog pravne neukosti ne bi propuštali zakonski rokovi i određene pravne radnje koje imaju za posljedicu gubitak ili nemogućnost sticanja određenih prava.
5. Možda i najvažnija prepreka u ostvarivanju zagantovanih ljudskih prava žrtava trgovine ljudima u BiH jeste činjenica da se u BiH po pitanju

formiranja državnog mehanizma za naknadu štete do danas nailazi na otpor, pa još uvijek nema formiranog Fonda za žrtve trgovine ljudima ili žrtve organizovanog kriminala uopšte. Ovo je prije svega potrebno radi brže i pravednije naplate štete žrtava, ako se ima u vidu činjenica dužine trajanja sudskih postupaka, te da teret dokazivanja materijalne i nematerijalne štete pada na žrtvu, novčanih sredstava neophodnih za preduzimanje određenih procesnih radnji, vještačenja i sl. ali i troškova prevoza i sudskih taksi naročito kada je riječ o stranim žrtvama trgovine ljudima koje su repatrirane u svoje zemlje porijekla.

U Tuzli, 18.04.2016.god.

89

ANEKS 4: STUDIJA IZVODLJIVOSTI O USPOSTAVI FONDA ZA NADOKNADU ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

Doc.dr. Velma Pijalović
Harisa Bačvić, diplomirani pravnik

STUDIJA IZVODLJIVOSTI
O USPOSTAVI FONDA ZA NADOKNADU ŠTETE
ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

90/

1. UVOD

Trgovina ljudima je globalni fenomen na koji ni jedna država nije imuna. Trgovina ljudima javlja se kako u zemljama u političkoj i ekonomskoj tranziciji, nerazvijenim zemljama i zemljama u razvoju, državama u ratu i postkonfliktnim državama, tako i u ekonomski razvijenim državama.

Iako govorimo o „državama porijekla“, „državama tranzita“ i „državama odredišta“ treba istaći da ovo nisu apsolutne kategorije – jedna država može, u konkretnim slučajevima, imati različite uloge. Ne postoje pouzdani i sveobuhvatni podaci o veličini problema trgovine ljudima, ali procjene koje daju međunarodne organizacije i neke nacionalne agencije mogu poslužiti kao dobar indikator. Prema procjenama Ujedinjenih nacija, 800.000 djece, žena i muškaraca svake godine postaju žrtve trgovine ljudima.⁴⁵ Trgovina ljudima smatra se „visokoprofitabilnom i niskorizičnom“ djelatnošću. Naime, trgovina ljudima je treća najprofitabilnija kriminalna aktivnost, uz trgovinu drogom i nelegalnu trgovinu oružjem. Procjene godišnje zarade na trgovini ljudima kreću se od 60 milijardi dolara pa čak do 500 milijardi dolara. S druge strane, posmatrano na svjetskom nivou, jako mali broj slučajeva biva krivično procesuiran.⁴⁶

Trgovina ljudima predstavlja kriminalnu pojavu, koja često ima karakteristike organiziranog kriminaliteta, ali je ona ujedno i teško kršenje ljudskih prava zagarantiranih međunarodnim pravom i Ustavom Bosne i Hercegovine, kao i entitetskim ustavima i Statutom Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Pri tome, naknada štete žrtvama trgovine ljudima predstavlja jednu od najvažnijih komponenti prava na pristup pravdi. Kako bi se osiguralo da tokom krivičnog postupka žrtve kriminaliteta dobiju satisfakciju, pravo na naknadu štete mora biti neodvojiv dio takvog postupka, a država mora osigurati sveobuhvatne mehanizme naknade štete. U ovom dokumentu analiziramo dva moguća mehanizma: (i) osnivanje Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima koji bi poslovao kao samostalna upravna organizacija na nivou države i (ii) osnivanje Komisije za odlučivanje po zahtjevima žrtava trgovine ljudima od strane Vijeća ministara BiH.

⁴⁵ www.globalrescuerelief.org/what-is-human-trafficking;

⁴⁶ Radović I and all (2008), Human Trafficking Manual for Journalists, OSCE, Serbia

2. CILJEVI, SVRHA I METODOLOGIJA IZRADE STUDIJE IZVODLJIVOSTI USPOSTAVE FONDA ZA NAKNADU ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Kako su organizirani kriminal i trgovina ljudima postali ozbiljni problemi u svim zemljama regije Zapadnog Balkana i takvi problemi su često prekograničnog karaktera; vlasti, kao relevantne, moraju dodatno ojačati svoj utjecaj u rješavanju ovih pitanja, organizacije civilnog društva uključene u realizaciju projekta su prepoznale važnost regionalne saradnje na nivou civilnog društva i državnih organa.

Stoga, regionalno partnerstvo u okviru "Balkans ACT Now!" projekta se fokusira posebno na učešće pravosudnog sektora, posebno u sudskom postupku u slučajevima trgovine ljudima, uključujući i neefikasne istrage i procesuiranje počinitelja i neefikasne zaštite žrtava u skladu sa temeljnim pravima i standardima EU. U skladu s tim, Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS (MFS-EMMAUS) je preuzeo inicijativu za osnivanje državnog fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini.

Studija izvodljivosti osnivanja fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima nastala je kao dio inicijative Međunarodnog foruma solidarnosti – EMMAUS. Ova studija ima zadatak da analizira finansijske i pravne mogućnosti obezbjeđenja sredstava za mehanizme kompenzacije i procedure koje će omogućiti žrtvama krivičnih djela da pristupe naknadama za štetu koju su pretrpjeli u procesu trgovine ljudima, a posebno obezbjeđenje sredstava za budući kompenzacioni fond koji je neophodan radi obezbjeđenja kompenzacije za žrtve nasilnih zločina kao i moguće izvore finansiranja koji ne zahtijevaju alokacije iz državnog budžeta, što bi ukazivalo na to da je takav mehanizam kompenzacije održiv.

Za potrebe izrade studije izvodljivosti urađeno je detaljno istraživanje koje je provedeno u periodu januar–mart 2016. godine a koje je uključivalo istraživanje opsežne dokumentacije i zakonskih akata. Lista konsultirane dokumentacije i relevantnih propisa data je u Dodatku I Studije.

3. ANALIZA POTREBA

3.1. PROCJENA BROJA POTENCIJALNIH ŽRTAVA I BROJ KRIVIČNIH POSTUPAKA

U Izvještaju o stanju u oblasti trgovine ljudima državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima se navodi da je prema prikupljenim podacima od tužilaštava, službi za provođenje zakona, centara za socijalni rad te nevladinih organizacija, u periodu januar - decembar 2014. godine u Bosni i Hercegovini identificirano ukupno 49 potencijalnih žrtava trgovine ljudima. Žrtve su bile prvenstveno trgovane u svrhu radne i seksualne eksploatacije, ili su navođene na prostituciju, ali su također bile iskorištavane u svrhu organizovanog i prisilnog prosjačenja, zatim su bile prodavane u svrhu sklapanja ugovorenih ili prisilnih brakova, te radi proizvodnje, posjedovanja i prikazivanja dječije pornografije. Ovdje svakako treba istaći da je realno pretpostaviti da je broj potencijalnih žrtva trgovine veći, ali je, zbog činjenice da se radi o organiziranom kriminalu te da se žrtve često ne odluče prijaviti nadležnim organima, procjenu o tačnom broju potencijalnih žrtva teško uraditi.

S druge strane, zbog složenosti strukture pravosudnog sistema ni statistika krivične pravde u BiH ne nudi pouzdane podatke o krivičnom gonjenju krivičnih dijela vezanih za trgovinu ljudima. Također je bitno napomenuti da iz sistema za automatsko upravljanje predmetima u sudovima (CMS) nije moguće dobiti podatke o broju žrtava trgovine ljudiima.

Broj predmeta trgovine ljudima pred sudovima u BiH dat je u tabeli broj 1.

Tabela 1: Broj predmeta trgovine ljudima pred sudovima u BiH⁴⁷

	Broj istraga	Broj optužnica	Broj prvostepenih presuda	Broj presuda po tužbi	Broj presuda vrhovnog suda
2011.	10 (19 počinitelja)	19 (6 predmeta)	7 (4 predmeta) ⁴⁸	/	/
2012.	19 (42 počinitelja)	22 (15 predmeta)	13 (11 predmeta) ⁴⁹	/	/
2013.	37 (81 počinitelj)	16 (11 predmeta)	15 (10 predmeta) ⁵⁰	/	/
2014.	14 (18 počinitelja)	7 (9 predmeta)	12 (13 predmeta) ⁵¹	/	/

Osim potrebe koja se veže za broj identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima treba istaći da potreba za osnivanjem Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima proizilazi i iz odredaba domaćeg i međunarodnog zakonodavstva.

3.2. OBAVEZE KOJE PROIZILAZE IZ MEĐUNARODNOG I DOMAĆEG ZAKONODAVSTVA

Pravni okvir za pitanja naknade štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini je regulisan kako međunarodnim instrumentima, tako i domaćim zakonodavstvom.

Od najznačajnijih međunarodnih instrumenata treba izdvojiti UN Konvenciju o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala⁵² i Palermo protokol⁵³, kao prvi međunarodno priznati instrument, koji obavezuju države potpisnice da, prilikom potraživanja naknade štete, omoguće žrtvama trgovine ljudima pristup najmanje jednoj pravnoj proceduri. On također propisuje obavezu država da osiguraju da žrtve dobiju potrebne informacije o mogućnostima potraživanja naknade štete. Pravo na naknadu štete je dalje osnaženo kroz regionalni instrument - Konvenciju Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima.⁵⁴ Shodno

⁴⁷ MFS-EMMAUS – Promovisanje pristupa usmjerenog na žrtve u predmetima trgovine ljudima: Analiza pravnog okvira u Bosni i Hercegovini, juli 2015.godine, dostupno na internet adresi www.bihat.ba/images/pdf/Literatura/

⁴⁸ Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2012), Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini: Izvještaj o situaciji i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2011. godinu;

⁴⁹ Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2013), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2012. godinu;

⁵⁰ Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2014), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu;

⁵¹ Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2015), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2014. godinu;

⁵² UN Konvencija o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, dostupno na internet adresi: www.bihat.ba;

⁵³ Palermo protokol uz UN Konvenciju o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, dostupno na internet adresi: www.bihat.ba;

⁵⁴ Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, dostupno na internet adresi: www.coe.int;

ovoj Konvenciji, pravo na naknadu štete predstavlja pravo da se od počinitelja potražuje naknada kako za moralnu tako i za materijalnu štetu. Konvencija Vijeća Evrope je prvi međunarodni sporazum koji gleda na trgovinu ljudima kao na problem u vezi sa ljudskim pravima i čini zaštitu prava žrtava obavezujućom. Pravo na djelotvoran pravni lijek je pravo sadržano i u Konvencijama o prisilnom radu br. 29 i 105⁵⁵ Međunarodne organizacije rada (MOR). Konvencije MOR-a, br. 97⁵⁶ i 143⁵⁷ o radnicima migrantima, zajedno sa Međunarodnom Konvencijom o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica⁵⁸ postavljaju standarde koji osiguravaju da migranti neće biti lišeni svoga prava da budu plaćeni za posao koji su obavili. Standardi MOR o prisilnom radu široko su usvojeni od država članica, a bave se pitanjima u vezi sa radnim pravima koja bi trebalo da se primjenjuju na nacionalnom nivou u slučajevima radne eksploatacije.

Krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini⁵⁹ propisuje pravo oštećenog (žrtve) da podnese zahtjev za naknadu štete u krivičnom postupku. Ovo pravo se odnosi na sve žrtve krivičnih djela. U Bosni i Hercegovini je, u skladu sa relevantnim odredbama zakona predviđeno da sud donosi odluku o zahtjevu za naknadu štete u okviru krivičnog postupka ako se time ne bi „znatno odugovlačio“ krivični postupak.⁶⁰ Prilikom donošenja takve odluke, mogućnost suda da pravilno ocijeni da li će odluka o naknadi štete produžiti trajanje krivičnog postupka zavisit će u najvećoj mjeri od tužitelja i njegovog rada na istrazi u smislu prikupljanja dokaza koji će potkrijepiti zahtjev za naknadu štete. U krivičnom zakonodavstvu u BiH, tužitelj je taj koji štiti prava žrtve i osigurava da će prava žrtve u krivičnom postupku biti poštovana, obzirom da žrtva nema status stranke u postupku. Zahtjevi za obeštećenje se mogu odnositi na naknadu za materijalnu i nematerijalnu štetu, povrat stvari, ili poništenje određenih pravnih radnji. Sud odlučuje o postavljenom zahtjevu.

Žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost i da zatraže naknadu štete kroz redovan parnični postupak. Stvarno nadležni sudovi za postupanje po tužbama za naknadu štete su osnovni sudovi u RS i općinski sudovi FBiH.⁶¹ Međutim, treba istaći činjenicu da je podnošenje tužbe i uspjeh u parnici u ovim stvarima povezan sa velikim poteškoćama za žrtve. Žrtvi je, prije svega, potrebno obezbijediti pravnu

⁵⁵ Konvencije o prisilnom radu br. 29 i 105 Međunarodne organizacije rada (MOR), dostupne na internet adresi: www.ilo.org;

⁵⁶ Pogledajte: Konvencija MOR o migraciji radi zaposlenja (Revidirana), 1949. (br. 97) dostupno na internet adresi: www.ilo.org;

⁵⁷ Pogledajte: Konvencija MOR o radnicima migrantima (Dodatne odredbe), 1975 (br. 143) dostupno na internet adresi: www.ilo.org;

⁵⁸ Međunarodna Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica, dostupno na internet adresi: www.treaties.un.org;

⁵⁹ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09;

⁶⁰ Odredbe o zahtjevu za naknadu štete su obuhvaćene u Poglavlju XVII Zakona o krivičnom postupku BiH, pogledajte član 193. i članove koji slijede;

⁶¹ Zakon o parničnom postupku Federacije BiH „Službene novine Federacije BiH“, broj: 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15“, Zakon o parničnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09);

pomoć, kako bi se ista na adekvatan način upoznala sa pravima i obavezama koje ima, rokovima, eventualnim troškovima i sl. Zakoni o parničnom postupku ne predviđaju pravo žrtve na zastupanje od strane pravnika/advokata, te su žrtve od samog početka postupka izložene troškovima zastupanja, taksama i troškovima parničnog postupka, kao i ponovnoj viktimizaciji - obzirom da teret dokazivanja leži na tužitelju. Pored toga, ako je sudskom odlukom udovoljeno zahtjevu žrtve za naknadu štete, pitanje izvršenja presuda predstavlja ozbiljnu prepreku punom uživanju prava.

Zakoni o radu BiH⁶² propisuju samo zakonite radne odnose između poslodavca i zaposlenog. U slučajevima gdje se provodi neformalni i nezakonit rad, žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije može podnijeti tužbu kako bi se utvrdilo u parničnom postupku da postoji radni odnos. Tek nakon što sud utvrdi postojanje radnog odnosa, žrtva može tražiti ostvarenje i ostalih prava koja proističu iz radnog odnosa (naprimjer, neisplaćene plaće, obavezni doprinosi i sl.). Ovo praktično znači da bi osoba bila dovedena u poziciju da mora osigurati dokaze o postojanju radnog odnosa, kršenju prava i pretrpljenoj šteti, te visini iste.

Određeni zahtjevi koji su postavljeni pred države članice Evropske unije, trenutne i potencijalne kandidate za članstvo (u koje se ubraja i BiH) daju vrlo jasne smjernice u pogledu načina na koji se pitanje nadoknade žrtvama (nasilničkih) krivičnih djela treba urediti i osigurati efikasna zakonska i suštinska nadoknada štete za žrtve prije, u toku i nakon okončanja krivičnog postupka. Ipak, ne smije se gubiti iz vida ni činjenica da je Bosna i Hercegovina po svom ustavno-pravnom uređenju izrazito kompleksna država, pogotovo ako se uzme u obzir priroda pravnih postupaka unutar kojih se može ostvariti pravo na nadoknadu štete žrtvama trgovine ljudima (krivični i parnični postupak, radno pravo).

Također, podijeljene su i nadležnosti za donošenje i provođenje tih propisa (četiri uzajamno nepovezana krivično-pravna sistema, entitetski zakoni o parničnom i izvršnom postupku), različita nadležnost i organizacija sudova u krivičnom (državni, entitetski- osnovni i općinski, odnosno okružni i kantonalni sudovi) i parničnom (osnovni i općinski sudovi u entitetima) postupku su evidentna prepreka za radikalnije promjene.

Ipak, Akcionim planom suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2016-2019 Vijeća ministara BiH⁶³ u Strateškoj mjeri *D.5 Osigurati efektivan pristup pravdi i odgovarajućim pravnim sredstvima za žrtve trgovine ljudima*, u tački

⁶² Zakon o radu Brčko Distrikta, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 70/06; Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 43/99, 32/00 i 29/03; Zakon o radu Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 1/16;

⁶³ Akcioni plan suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2016-2019 Vijeća ministara BiH, dostupno na: www.bihat.ba;

D.5.2. predviđeno je, kao kontinuirana aktivnost, da će „sve nadležne institucije i ovlaštene organizacije, sve međunarodne organizacije u BiH, te nevladine organizacije uspostaviti, kada je neophodno, ili olakšati pristup žrtvama trgovine ljudima, bez obzira na njihov pravni status ili državljanstvo, Državnim kompenzacijskim fondovima ili drugim relevantnim mehanizmima“.

Iz naprijed izloženog proizilazi zaključak da u Bosni i Hercegovini trenutno postoje uspostavljene pravne osnove za nadoknadu štete žrtvama (oštećenima) u okviru krivičnog postupka, te nadopune tih rješenja u području građansko-pravnih postupaka. Međutim, njihova primjena u praksi je neefikasna. Osim što je skup, dugotrajan i neizvjestan u smislu naplate, postupak ostvarivanja prava žrtva trgovine ljudi je često i vrlo stresan. Kao posljedica toga žrtve vrlo rijetko ostvaruju prava na naknadu štete koju su pretrpjele za vrijeme njihovog iskorištavanja u svrhe trgovine ljudima. Uspostava Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima zbog toga nije značajna samo za žrtve već i za svaku državu koja želi i/ili mora zaštititi prava svih svojih građana.

4. MOGUĆNOSTI OSNIVANJA FONDA

4.1. MAKROEKONOMSKI OKVIR

Bosna i Hercegovina je država sa kompleksnim ustrojem što se direktno reflektuje na njen makroekonomski okvir te na mogućnost provođenja makroekonomskih politika. Osnovni makroekonomski izazovi sa kojima se suočava Bosna i Hercegovina su visoka stopa nezaposlenosti, niske stope ekonomskog rasta te deficiti platnog bilansa i budžeta. Pri tome treba naglasiti da se monetarna politika provodi na principima valutnog odbora, koji po svojoj prirodi ima veoma ograničenu mogućnost rješavanja navedenih problema. Stoga se u Bosni i Hercegovini kao osnovna makroekonomska politika pojavljuje fiskalna politika.

S druge strane treba imati u vidu da je stanje javnih finansija u Bosni i Hercegovini trenutno takvo da je neophodno provesti sveobuhvatnu finansijsku konsolidaciju. Naime, budžeti su već duže vrijeme u stanju deficita, budžetska potrošnja već odavno nema investicioni karakter, veliki dio budžeta odlazi na izmirenje javnog duga, a osim velikog iznosa sredstava koji se izdvaja na plaće i ostale naknade zaposlenim veliki dio budžeta odlazi na kategorije tzv. socijalnih davanja.

Zbog svega navedenog, kod procjene mogućnosti osnivanja i finansiranja Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u obzir treba uzeti činjenicu da zbog postojećeg velikog pritiska te deficita budžeta nije realno očekivati da se naknada žrtvama finansira samo iz postojećih budžeta.

4.2. VRSTE I OBIM ŠTETE NA TERETU FONDA

Praksa u regionu varira od potpuno širokog do jako suženog tumačenja štete i obima štete koja se može nadoknaditi koristeći sredstva Fonda. Dok većina država predviđa mogućnosti kompenzacije za materijalnu i nematerijalnu štetu, neke države su se ograničile isključivo na isplatu materijalne štete čije postojanje kao i visinu, žrtva mora dokazati na nedvosmislen način⁶⁴.

Ista je situacija i sa provođenjem samog procesa odlučivanja po podnesenom zahtjevu. Generalno se zahtijeva proaktivan stav i brzo djelovanje žrtve, kako bi se ispoštovali zakonski rokovi za podnošenje zahtjeva za naknadu štete. Neke

⁶⁴ Npr. Bugarska

države traže da žrtva podnese zahtjev za naknadu štete u roku od 6 mjeseci od dana počinjenja krivičnog djela⁶⁵, dok druge predviđaju duže rokove⁶⁶.

Sam postupak odlučivanja po zahtjevu također nije unificiran. Shodno Zakonu o upravnom postupku BiH⁶⁷, Fond bi, ukoliko se prihvati predloženo zakonsko rješenje, bio obavezan da postupi na način da se omogući ostvarivanje osnovnih načela Zakona o upravnom postupku BiH, od kojih je vrlo značajno načelo materijalne istine.⁶⁸ U tom bi smislu Fond bio dužan da utvrdi materijalnu istinu - tražeći od stranaka, a i sam prikupljajući, sve dokaze od značaja za rješavanje u konkretnoj stvari. Znači, bilo bi izvjesno i trošenje određenih sredstava Fonda na ime troškova vještačenja i sl., ukoliko donosioci odluka budu smatrali da bez ovakvih dokaza neće moći utvrditi stvarno stanje i donijeti pravilnu odluku.

Također, jedno od značajnih pitanja je i obim zaštite i mogućnosti kompenzacije na teret sredstava Fonda. Potrebno je definirati jasne kriterije koji bi određivali za koje vrste krivičnih djela se može potraživati naknada štete sa naglaskom na primjeni istih u skladu sa činjenicama za svaki pojedini slučaj, način izračuna visine štete (npr. uvesti olakšice u odnosu na vođenje parničnog postupka koji se rukovodi strogim pravilima postupka), te olakšati proceduru dokazivanja visine štete za žrtve trgovine ljudima.

Imajući u vidu da je Zakonima o obligacionim odnosima FBiH i RS⁶⁹ šteta definirana kao materijalna i nematerijalna, analogno tome bi se moglo pretpostaviti da će se iz sredstava Fonda u BiH isplaćivati određeni iznosi na ime obje vrste štete. U zemljama u kojima je uspostavljen kompenzacioni fond, prihvaćeno je zajedničko rješenje da postojanje odluke o krivici/krivičnoj odgovornosti počinitelja kaznenog djela nije preduslov za ostvarivanje prava na naknadu. Ipak, većina država je prihvatila da je jedan od uslova za odlučivanje po postavljenom zahtjevu za naknadu štete prijava krivičnog djela nadležnim organima.

Radi što bržeg i efikasnijeg rješavanja po zahtjevima za naknadu štete, svrsishodno bi bilo omogućavanje vođenja upravnog spora protiv rješenja Fonda.

Vrlo bitno pitanje je i obezbjeđenje besplatne, efektivne i efikasne pravne pomoći žrtvama kroz obavještanje i informiranje žrtve o mogućnostima naknade, pružanje pravnih savjeta i u konačnici, zastupanje žrtava pred nadležnim tijelima u BiH.

⁶⁵ R Hrvatska i R Slovenija;

⁶⁶ Holandija predviđa rok od tri godine od dana počinjenja krivičnog djela;

⁶⁷ Zakon o upravnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 29/02, 12/04, 88/07, 93/09, 41/13“;

⁶⁸ Čl. 9 Zakona o upravnom postupku BiH;

⁶⁹ Zakon o obligacionim odnosima Federacije BiH, „Službeni list RBiH“, br. 2/92, 13/93 i 13/94 i Zakon o obligacionim odnosima Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, br. 17/93 i 3/96

4.3. USPOSTAVA FONDA

S obzirom na kompleksno pravno ustrojstvo BiH, razuđene nivoe vlasti i ustavnu podjelu nadležnosti, ali i preuzete obaveze u skladu sa međunarodnim pravnim instrumentima, te imajući u vidu da je trgovina ljudima jedan od najtežih oblika krivičnih djela u savremenom svijetu koji najdrastičnije i najbrutalnije ugrožava osnovna ljudska prava licima koja postanu njegove žrtve, provedena analiza je pokazala da je potrebno uspostaviti efikasan mehanizam za naknadu štete/kompenzacije žrtvama krivičnih djela na nivou BiH, što je moguće realizirati na dva načina:

- (i) Fond je moguće uspostaviti zakonom⁷⁰, kao samostalnu upravnu organizaciju, sa ciljem pružanja podrške i uređenja prava na novčanu naknadu žrtvama krivičnih djela nasilja počinjenih s namjerom, uređenja pretpostavki i postupka za ostvarivanje prava na naknadu, tijela koja donose odluke, odnosno, koja sudjeluju u postupku odlučivanja o pravu na naknadu.
Fond bi radio na principima međusobne saradnje i koordinacije svih aktera u borbi protiv trgovine ljudima u BiH: državnih organizacija i organa na svim nivoima vlasti u BiH, Regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima, nevladinih organizacija koje se bave problematikom žrtva trgovine ljudima u svim njenim pojavnim oblicima i drugih.
Donošenje odluka po zahtjevima za priznavanje prava na naknadu štete moglo bi se vršiti na osnovu angažmana državnih službenika, koji bi obavljali te poslove. To bi podrazumijevalo angažovanje stručnjaka sa odgovarajućim stručnim znanjima i odgovarajućim iskustvom. Naravno, ovi stručnjaci bi trebali imati i administrativnu podršku unutar Fonda.
- (ii) Drugi način rješavanja problema finasiranja naknade žrtvama trgovine ljudima bi bilo formiranje Komisije od strane Vijeća ministara BiH, a koja bi odlučivala po postavljenim zahtjevima za naknadu štete. Komisija bi bila formirana na period od 4 godine, s mogućnošću reizbora. Bila bi sastavljena od strane stručnjaka iz oblasti pravosuđa, krivičnog prava, socijalne politike i zdravstva, te jednog predstavnika NVO sektora iz područja zaštite žrtava krivičnog postupka⁷¹. Naknade za rad ove Komisije bi se utvrdile Zakonom o plaćama i naknadama u institucijama BiH.

100/

⁷⁰ Zakon o upravi BiH (Službeni glasnik BiH br: 32/02 i 102/09);

⁷¹ Po uzoru na model iz R Hrvatske predviđen odredbama Zakona o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela, „NN 80/08, 27/11“;

4.4. NAČINI FINANSIRANJA FONDA

Određivanje načina finansiranja Fonda predstavlja osnovni izazov kod njegovog osnivanja i budućeg djelovanja. Fond za naknade štete moguće je finansirati iz različitih izvora. Izvori finansiranja Fonda za naknade štete mogu uključivati:

- budžetska sredstva države, Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, koja su namijenjena za pomoć i kompenzacije žrtvama krivičnih djela;
- namjenski destinirana sredstva iz različitih izvora koja bi bila uplaćivana na podračun Fonda. Tako se npr. prihodi ostvareni po osnovu naknada za priređivanje igara na sreću mogu koristiti, između ostalog, i za zaštitu prava djeteta koja su žrtve zlostavljanja, pedofilije, prosjačenja; zadovoljavanje potreba lica sa invaliditetom u smislu poboljšanja životnih uslova i rada njihovih organizacija i smještaj i utočište žrtvama torture i nasilja (sigurne kuće)⁷²;
- prihodi po osnovu oduzimanja nezakonito stečene imovine krivičnim djelom⁷³ kao i drugi slični izvori;
- sredstva relevantnih međunarodnih organizacija;
- donacije i krediti osigurani za ove namjene od međunarodnih finansijskih institucija;
- donacije iz privatnog sektora;
- donacije specijaliziranih agencija i organizacija koje se bave zaštitom prava žrtva trgovine ljudima;
- donacije država koje u svojim budžetima imaju predviđene stavke za borbu protiv organiziranog kriminala i trgovine ljudima.

Ovdje je važno istaći da, kako je u makroekonomskom okviru istaknuto, kod sredstava izdvojenih iz budžeta možemo računati na ograničen obim sredstava.

Ukoliko Fond izvrši isplatu naknade štete žrtvi, a naknadno se utvrdi krivica počinitelja i isti osudi za počinjenje krivičnog djela čijim počinjenjem može nastupiti šteta koju Fond nadoknađuje žrtvama, te se obaveže na isplatu štete oštećenoj, Fond bi mogao eventualno regresnom tužbom potraživati isplaćeni iznos na ime naknade štete od okrivljenog, te bi se i prihodi stečeni na ovaj način mogli koristiti kao izvori prihoda za finansiranje Fonda.

Sredstva koja bi bila na raspolaganju Fondu za naknadu štete ili se dodjeljuju putem Fonda koriste se samo radi realizacije prava žrtava krivičnih djela, koje svojom odlukom odobri Fond/Komisija i za potrebe funkcioniranja Fonda.

⁷² čl. 7 Zakona o igrama na sreću F BiH Službene novine F BiH br: 48/15

⁷³ u skladu sa odredbama Zakona o oduzimanju imovine stečene nelegalnim djelom „Sl glasnik RS br: 12/10 i Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom „Službene novine F BiH br: 7/14“

Posebne uslove upravljanja sredstvima, kojima se osigurava transparentnost i odgovornost, potrebno je regulirati posebnim aktom Fonda (Pravilnikom o upravljanju sredstvima i sl). Nadzor nad finansijskim poslovanjem Fonda vršilo bi Ministarstvo finansija i trezora i Ured generalnog revizora finansijskog poslovanja institucija Bosne i Hercegovine.

4.5. TROŠKOVI OSNIVANJA I FUNKCIONIRANJA FONDA I/ILI KOMISIJE

Kod procjene troškova osnivanja i funkcionisanja Fonda analizirane su dvije mogućnosti:

- (i) uspostava Fonda za naknadu žrtvama trgovine ljudima kao samostalne upravne organizacije;
- (ii) uspostava Komisije za odlučivanje po zahtjevima žrtava trgovine ljudima od strane Vijeća ministara BiH.

Za obje navedene mogućnosti, za potrebe ove Studije izvodljivosti, izrađena je procjena troškova osnivanja i funkcioniranja Fonda i/ili Komisije za period od četiri godine. Ovdje je važno istaći da je osim samih troškova osnivanja i funkcioniranja kod procjene ove dvije alternative potrebno shvatiti i suštinsku razliku koja se odnosi na obezbjeđivanje sredstava za isplatu odšteta žrtvama. Naime, mehanizam koji uključuje osnivanje Komisije podrazumjevao bi da se šteta isplaćuje isključivo iz budžeta, dok bi se u slučaju osnivanja Fonda sredstva za potrebe izvršenja odštetnih zahtjeva prikupljala i iz ostalih izvora koji su navedeni u poglavlju 4.4. ovog dokumenta.

Sve troškove funkcioniranja i osnivanja Fonda i/ili Komisije za potrebe ove studije možemo podijeliti u tri osnovne skupine.

- a) Troškovi plaća i naknada:** Kod računanja ovih troškova uzeta je u obzir pretpostavka da bi za adekvatno funkcioniranje Fonda bilo neophodno angažirati dvije osobe: jednog diplomiranog pravnika i jednu osobu sa srednjom stručnom spremom koja bi obavljala tehničke poslove. Kod odlučivanja po zahtjevima dolazilo bi i do privremenog angažmana stručnjaka iz oblasti pravosuđa, krivičnog prava, socijalne politike i zdravstva, te predstavnika NVO sektora iz područja zaštite žrtava krivičnog postupka. Za zaposlene u Fondu neophodno je osigurati troškove bruto plaća, toplog obroka i prevoza. S druge strane, u slučaju osnivanja Komisije od strane Vijeća ministara BiH, Komisija bi brojala pet članova i bila bi birana na period od 4 godine. Troškovi plaća i naknada uključivali bi samo

bruto naknade po osnovu rada u Komisiji koje bi se isplaćivale na mjesečnoj osnovi. Navedene naknade definirane su kriterijima za utvrđivanje novčane naknade za rad u upravnim odborima, nadzornim i drugim odborima i drugim radnim tijelima iz nadležnosti institucija Bosne i Hercegovine.

- b) Administrativni troškovi:** Ovi troškovi uključuju troškove poslovanja Fonda i/ili Komisije. U prvoj godini ovi administrativni troškovi poslovanja Fonda obuhvatali bi troškove kupovine kancelarijske opreme i osnovnih sredstava, dok bi u ostalim godinama uključivali troškove amortizacije, kancelarijskog materijala i sitnog inventara, troškove održavanja, te sve komunalne troškove.
- c) Troškovi vještačenja i podizanja javne svijesti:** Ovi troškovi odnose se na aktivnosti koje bi Fond poduzimao u svrhu utvrđivanja materijalne istine - tražeći od stranaka, a i sam prikupljajući sve dokaze od značaja za rješavanje u konkretnoj stvari. Ovdje bi bilo neophodno formiranje minimalnog iznosa budžeta za ove namjene, pri čemu nisu specificirane aktivnosti o kojim se tačno radi.

Iz navedenog proizilazi da se Fond može formirati, te da može funkcionirati na različite načine, što svakako utiče na procjenu troškova. Troškovi koji su ovdje navedeni, dati su u cilju upoređivanja dvije opcije za koje je analiza pokazala da su izvodljive i jedina svrha im je da pomognu kod donošenja odluke o prihvatanju jedne od ponuđenih opcija. Osim toga, troškovi koji su ovdje predstavljeni dati su okvirno i kao takvi se moraju i razumjevati. Stvarni troškovi mogu znatno odstupati od proračuna koji je ovdje predložen kao primjer.

Tabela 2: Procjena godišnjih troškova osnivanja i funkcioniranja Fonda i Komisije (okvirna procjena), u KM

VRSTA TROŠKOVA	FOND ZA NAKNADU ŠTETE				Komisija za odlučivanje po zahtjevima žrtava (5 članova)			
	I godina	II godina	III godina	IV godina	I godina	II godina	III godina	IV godina
Troškovi plata i naknada stalno zaposlenih	54.870	54.870	54.870	54.870				
Bruto naknade članova Komisije	11.880 ⁷⁴	11.880	11.880	11.880	59.640	59.640	59.640	59.640
Administrativni troškovi	13.000	10.500	10.500	10.500				
Troškovi vještačenja	5.000	5.000	5.000	5.000				
UKUPNO	84.750	81.750	81.750	81.750	59.640	59.640	59.640	59.640

⁷⁴ Bruto iznos naknade za tri člana Komisije. Naknada je izračunata na osnovu prosječne neto plaće u BiH za 2015. godinu (842 KM) a isplaćivala bi se kvartalno.

4.6. SWOT ANALIZA

Kod analize proračuna troškova evidentno je da je osnivanje Komisije za odlučivanje po zahtjevima žrtava trgovine ljudima jeftinija opcija. Međutim, kod rješavanja problema kao što je problem nadoknade štete žrtvama kriminalnih aktivnosti troškovi nisu, niti smiju biti jedini pokazatelj na osnovu kojeg se donosi odluka o najefikasnijoj opciji. U cilju analize prednosti i nedostataka jedne i/ili druge opcije u nastavku je predložena SWOT analiza.

4.6.1. SWOT analiza osnivanja Fonda

S (Strengths) – Snage

- analiza postojećeg stanja ukazuje na značajnu potrebu ostvarivanja efikasnog mehanizma izvršenja odštetnih zahtjeva;
- fond bi omogućio da besplatna pravna pomoć bude dostupna svim žrtvama i to u svim postupcima (krivičnom, parničnom, administrativnom) čime bi se povećala efikasnost potraživanja i isplate naknade štete;
- fond bi bio dužan da utvrdi materijalnu istinu - tražeći od stranaka, a i sam prikupljajući sve dokaze od značaja za rješavanje u konkretnoj stvari što je vrlo važno kako iz ugla žrtve, tako i iz ugla države;
- fond bi pomogao u donošenju jasnih smjernica o tome kako se izračunava iznos štete;
- postojanje fonda ubrzalo bi proces ostvarivanja prava na odštetu što je u interesu kako žrtve tako i države;
- ukoliko bi fond bio osnovan, smanjila bi se i izloženost stresu i psihološki pritisak koji osjećaju žrtve;
- postojanje fonda bi osiguralo da statistički podaci koji se prikupljaju u vezi sa krivičnim predmetima trgovine ljudima uključuju i podatke vezane za zahtjeve za naknadu štete;
- osnivanjem fonda omogućila bi se veća transparentnost prikupljenih i isplaćenih sredstva po osnovu odštetnih zahtjeva, jer bi se svi podaci nalazili na jednom mjestu;
- postoje pozitivna iskustva sa funkcioniranjem fonda u drugim državama.

W (Weaknesses)- Slabosti

- troškovi osnivanja i funkcionisanja fonda;

O (Opportunities) – Mogućnosti

- osnivanje fonda omogućilo bi otvaranje podračuna na koji bi se mogla

uplaćivati i sredstva iz ostalih izvora (a ne samo iz budžeta) čime bi se osiguralo efikasnije prikupljanje sredstva neophodnih za isplatu odštetnih zahtjeva;

- trgovina ljudima nije samo interni problem Bosne i Hercegovine tako da je realno očekivati da bi različite međunarodne organizacije i ostali donatori bili spremni uplaćivati finansijska sredstva ukoliko bi, osnivanjem fonda, bilo obezbijeđeno namjensko i transparentno trošenje sredstva za pomoć i isplatu odštete žrtvama trgovine ljudima;
- na odgovarajućem pravno-političkom nivou u Bosni i Hercegovini postignut je važan konsenzus vidljiv kroz usvajanje Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima (2012-2015) u pogledu pitanja nadoknade žrtvama trgovine ljudima, osnivanja posebnog fonda za te namjene i općenito bolje socijalne inkluzije i integracije žrtava trgovine ljudima;
- u Bosni i Hercegovini već je pokrenut proces usvajanja i provođenja posebnih propisa o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom koji se odvijaju u pojedinim ustavno-pravnim cjelinama u Bosni i Hercegovini;
- fond za naknadu žrtvama trgovine ljudima može se - uz malo dodatnih sredstava - pretvoriti u fond za naknadu svim žrtvama kriminalnih aktivnosti;

T (Threats) – Prijetnje

- za efikasno uređenje pitanja naknade štete (kompenzacije) za žrtve trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini neophodno je usvojiti izmjene i dopune zakona, odluka, naredbi i sl. što u kompleksno uređenoj državi kakva je Bosna i Hercegovina može iziskivati dodatne napore i vrijeme.

4.6.2. SWOT analiza osnivanja Komisije

S (Strenghts) – Snage

- niži troškovi osnivanja i funkcionisanja u odnosu na fond;

W (Weaknesses)- Slabosti

- djelatnost komisije svodila bi se samo na odlučivanje po zahtjevima žrtava trgovine ljudima a problem obezbjeđivanja sredstva za isplatu odštetnih zahtjeva ne bi bio riješen;
- komisija bi teško postigla ostvarivanje punog potencijala naknade štete sa njenom restorativnom, punitivnom i preventivnom funkcijom;
- osnivanjem komisije žrtvama se ne bi omogućila neophodna besplatna pravna pomoć;
- komisija ne bi obavljala ostale aktivnosti predviđene osnivanjem fonda, a koje su neophodne za uspostavu efikasne, zakonske i suštinske nadoknade (kompenzacije) za žrtve prije, u toku i nakon okončanja krivičnog postupka.

O (Opportunities) – Mogućnosti

- postoji mogućnost iskorištavanja postojećih prostornih, tehničkih i ljudskih kapaciteta što smanjuje troškove osnivanja i funkcioniranja;

T (Threats) – Prijetnje

- funkcionisanje komisije, ali i obezbjeđivanje sredstva za isplatu odšteta, bilo bi zavisno od budžeta;
- međunarodne organizacije i strani donatori nisu spremni uplaćivati sredstva u zajednički budžet što bi znatno smanjilo iznos sredstava koja su raspoloživa za isplatu odštetnih zahtjeva.

5. ZAKLJUČAK

Trgovina ljudima je globalni fenomen na koji ni jedna država, pa tako ni Bosna i Hercegovina, nije imuna. Osim broja identificiranih potencijalnih žrtava trgovine ljudima potreba za osnivanjem Fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima proizilazi i iz odredaba domaćeg i međunarodnog zakonodavstva. Pri tome treba istaći da je na odgovarajućem pravno-političkom nivou u Bosni i Hercegovini postignut važan konsenzus vidljiv kroz usvajanje Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima (2012-2015) u pogledu pitanja nadoknade žrtvama trgovine ljudima, osnivanja posebnog fonda za te namjene i općenito bolje socijalne inkluzije i integracije žrtava trgovine ljudima.

Makroekonomski okvir u Bosni i Hercegovini kog karakterišu problem sa nezaposlenošću, deficitom budžeta i platne bilanse te usporen ekonomski rast s jedne, te ograničen potencijal korištenja makroekonomskih politika za rješavanje tih problema s druge strane, pred analizu mogućnosti finansiranja odštete žrtvama trgovine ljudima postavlja dodatni izazov koji se ogleda u tome da se finansiranje mora vršiti uz minimalno opterećenje budžeta. U tom smislu osnivanje Fonda kao samostalne upravne organizacije otvorilo bi mogućnost finansiranja i iz drugih izvora kao što su: namjenski destinirana sredstva iz različitih izvora koja bi bila uplaćivana na podračun Fonda; prihodi po osnovu oduzimanja nezakonito stečene imovine krivičnim djelom kao i drugi slični izvori; sredstva relevantnih međunarodnih organizacija, donacije i krediti osigurani za ove namjene od međunarodnih finansijskih institucija; donacije iz privatnog sektora; donacije specijaliziranih agencija i organizacija koje se bave zaštitom prava žrtava trgovine ljudima: te donacije država koje u svojim budžetima imaju predviđene stavke za borbu protiv organiziranog kriminala i trgovine ljudima.

Sama priroda krivičnog djela, te složenost ustavno-pravne strukture u Bosni i Hercegovini nameću potrebu da se pitanje naknade žrtvama trgovine ljudima rješava na državnom nivou. Pri tome je vrlo važno posebnu pažnju posvetiti pitanju tumačenja nastanka, dokazivanja, ali i procjene štete.

Iako su procjenjeni okvirni troškovi osnivanja i funkcioniranja Fonda veći u odnosu na osnivanje Komisije za odlučivanje po zahtjevima žrtava trgovine ljudima provedena SWOT analiza daje jaku argumentaciju stavu da je osnivanje Fonda efikasnije i bolje rješenje kako za žrtve, tako i za državu.

Kao osnovne argumente za osnivanje fonda navodimo slijedeće:

- osnivanje fonda omogućilo bi otvaranje podračuna na koji bi se mogla uplaćivati i sredstva iz ostalih izvora (a ne samo iz budžeta) čime bi se osiguralo efikasnije prikupljanje sredstva neophodnih za isplatu odštetnih zahtjeva;
- trgovina ljudima nije samo interni problem Bosne i Hercegovine tako da je realno očekivati da bi različite međunarodne organizacije i ostali donatori bili spremni uplaćivati finansijska sredstva ukoliko bi, osnivanjem fonda, bilo obezbjeđeno namjensko i transparentno trošenje sredstva za pomoć i isplatu odštete žrtvama trgovine ljudima;
- fond bi omogućio da besplatna pravna pomoć bude dostupna svim žrtvama i to u svim postupcima (krivičnom, parničnom i administrativnom) čime bi se povećala efikasnost potraživanja i isplate naknade štete;
- fond bi bio dužan da utvrdi materijalnu istinu - tražeći od stranaka, a i sam prikupljajući sve dokaze od značaja za rješavanje u konkretnoj stvari što je vrlo važno kako iz ugla žrtve tako i iz ugla države;
- fond bi pomogao u donošenju jasnih smjernica o tome kako se izračunava iznos štete;
- postojanje fonda ubrzalo bi proces ostvarivanja prava na odštetu što je u interesu kako žrtve tako i države;
- ukoliko bi fond bio osnovan smanjila bi se i izloženost stresu i psihološki pritisak koji osjećaju žrtve;
- postojanje fonda bi osiguralo da statistički podaci koji se prikupljaju u vezi sa krivičnim predmetima trgovine ljudima uključuju i podatke vezane za zahtjeve za naknadu štete;
- osnivanjem fonda omogućila bi se veća transparentnost prikupljenih i isplaćenih sredstva po osnovu odštetnih zahtjeva jer bi se svi podaci nalazili na jednom mjestu;
- analiza postojećeg stanja ukazuje na značajnu potrebu ostvarivanja efikasnog mehanizma izvršenja odštetnih zahtjeva;
- postoje pozitivna iskustva sa funkcioniranjem fonda u drugim državama;
- na odgovarajućem pravno-političkom nivou u Bosni i Hercegovini postignut je važan konsenzus vidljiv kroz usvajanje Strategije suprotstavljanja trgovini ljudima (2012-2015) u pogledu pitanja nadoknade žrtvama trgovine ljudima, osnivanja posebnog fonda za te namjene i općenito bolje socijalne inkluzije i integracije žrtava trgovine ljudima;
- u Bosni i Hercegovini već je pokrenut proces usvajanja i provođenja posebnih propisa o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom koji se odvijaju u pojedinim ustavno-pravnim cjelinama u Bosni i Hercegovini;
- fond za naknadu žrtvama trgovine ljudima može se uz malo dodatnih sredstava pretvoriti u fond za naknadu svim žrtvama kriminalnih aktivnosti.

Iako postoje argumenti protiv osnivanja fonda, oni se uglavnom vežu za troškove njegovog funkcioniranja te je prijedlog i konačan zaključak ove Studije da se uspostavi fond da daje prednost u odnosu na drugu opciju.

DODATAK I: LISTA KONSULTIRANE LITERATURE I PROPISA

1. Akcioni plan suprotstavljanja trgovini ljudima u Bosni i Hercegovini za 2016-2019 Vijeća ministara BiH;
2. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2012), Trgovina ljudima u Bosni i Hercegovini: Izvještaj o situaciji i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2011. godinu;
3. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2013), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima i Izvještaj Bosne i Hercegovine o provedbi Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima za 2012. godinu;
4. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2014), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2013. godinu;
5. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima (2015), Izvještaj o stanju u oblasti trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini za 2014. godinu;
6. Konvencija Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima;
7. Konvencija o prisilnom radu br. 29 Međunarodne organizacije rada (MOR);
8. Konvencija br. 105 Međunarodne organizacije rada (MOR);
9. Konvencija MOR o migraciji radi zaposlenja (Revidirana), 1949. (br. 97);
10. Konvencija MOR o radnicima migrantima (Dodatne odredbe), 1975 (br. 143);
11. Međunarodna Konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica;
12. Promovisanje pristupa usmjerenog na žrtve u predmetima trgovine ljudima: Analiza pravnog okvira u Bosni i Hercegovini, juli 2015. godine, MFS-EMMAUS;
13. Palermo protokol uz UN Konvenciju o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala;
14. Radović I and all (2008), Human Trafficking Manual for Journalists, OSCE, Serbia;
15. UN Konvencija o borbi protiv transnacionalnog organiziranog kriminala;
16. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09;
17. Zakon o parničnom postupku Federacije BiH „Službene novine Federacije BiH“, broj: 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15“;
18. Zakon o parničnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09, 49/13);
19. Zakon o radu Brčko Distrikta, „Službeni glasnik Brčko Distrikta“, br. 70/06;
20. Zakon o radu Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, br. 43/99, 32/00 i 29/03;
21. Zakon o radu Republike Srpske „Službeni glasnik Republike Srpske“ br: 1/16;
22. Zakon o upravnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br: 29/02, 12/04, 88/07, 93/09, 41/13“;
23. Zakon o obligacionim odnosima Federacije BiH, „Službeni list R BiH“, br. 2/92, 13/93 i 13/94;
24. Zakon o obligacionim odnosima Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, br. 17/93 i 3/96;

25. Zakon o upravi BiH (Službeni glasnik BiH br: 32/02 i 102/09);
26. Zakon o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela Republike Hrvatske "NN 80/08, 27/11";
27. Zakon o igrama na sreću F BiH, "Službene novine F BiH br: 48/15";
28. Zakon o oduzimanju imovine stečene nelegalnim djelom „Službeni glasnik RS br: 12/10“;
29. Zakon o oduzimanju nezakonito stečene imovine krivičnim djelom „Službene novine F BiH br: 7/14“.

